MIHAI MITU

SLAVONA ROMÂNEASCĂ

– Studii şi texte –

Editura Universităţii din Bucureşti
– 2002 –

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine
Catedra de Limbi Slave

Mihai Mitu

SLAVONA ROMÂNEASCĂ

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Tiparul s-a executat sub c-da nr. 905/2002 la
Tipografia Editurii Universităţii din Bucureşti

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

MIHAI MITU

SLAVONA ROMÂNEASCĂ

– Studii şi texte –

EDITURA UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREŞTI
2002

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Referenți științifici: Prof. dr. G. Mihăilă
Prof. dr. Tiberiu Pleter

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA IV 517272

94/03

B.C.U. Bucuresti
C20030311

© Editura Universității din București
Șos. Panduri, 90-92, București - 76235; Telefon/Fax: 410.23.84
E-mail: editura@unibuc.ro
Internet: www.editura.unibuc.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
MITU, MIHAI
Slavona românească / Mihai Mitu – București: Editura Universității din București, 2002
p.
Bibliografie
ISBN 973-575-701-X

811.16(498)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Numeroşi cercetători tineri de calitate sunt permanent angajați în cultura poporului nostru. Dar dacă nu ştiu slavonă şi greacă, nu fac nici o treabă deosebită în cultura veche românească...

CONSTANTIN NOICA

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

PREFAȚĂ

În anul 1975 Editura Didactică şi Pedagogică din Bucureşti a tipărit primul manual universitar românesc complet de *Slavă veche şi slavonă românească* (autori: Pandele Olteanu – coordonator, G. Mihăilă, Lucia Djamo-Diaconiță, Emil Vrabie, Elena Lința, Olga Stoicovici, Mihai Mitu). Spunem "complet", pentru că, spre deosebire de multe manuale "clasice", ba chiar unele mai noi (româneşti sau străine), acest manual cuprinde un capitol destul de întins consacrat *sintaxei*, un capitol succint despre *lexicul* limbii slave vechi şi, ceea ce e mai important, un bogat capitol despre *redacțiile slavone*, cu privire specială asupra *slavonei româneşti*. O antologie de *texte* vechi slave şi slavone, un *vocabular* de peste 50 de pagini (pe două coloane), o bogată *bibliografie*, precum şi 16 *reproduceri fotografice* ale unor texte glagolitice şi chirilice (vechi slave şi slavo-române) sporesc valoarea cărții, care s-a bucurat, la data apariției, de o foarte bună primire, atât la noi, cât şi în străinătate[1].

În cele peste două decenii, care au trecut de la publicarea acestui manual, au apărut noi şi interesante contribuții la studierea slavonei folosite ca limbă de cultură în Țările Române în secolele al XIV-lea – al XVII-lea. Istorici, istorici literari, paleografi, filologi, lingvişti (nu numai slavişti, dar şi romanişti) au contribuit, fiecare cu argumentele disciplinei lor, la lămurirea pe mai departe a conceptului de "slavonă românească", la definirea acesteia în comparație cu celelalte redacții slavone, la stabilirea prezenței în timp şi în spațiu a acestui fenomen de cultură, la sublinierea locului şi importanța lui în cultura românească.

Au apărut mai multe lucrări de referință: studii de sinteză, cataloage, dicționare, bibliografii. Slavona românească se regăseşte şi în lucrări recente de istorie a culturii şi literaturii române vechi, de istorie a limbii române, în unele comunicări la congrese internaționale ale slaviştilor şi la manifestări ştiințifice din țară, în teze de doctorat şi masterat.

[1] Vezi recenziile semnate de Al. Graur, în "România literară", IX, 1976, nr. 45, p.8; C.G., în "Forum", XVIII, 1976, nr. 1, p. 88; Marius I. Oros, în "Cercetări de lingvistică", Cluj, XXI, 1976, nr. 2, p. 246-248; Maxim Mladenov, în "Palaeobulgarica", Sofia, III, 1979, nr. 1, p. 97-100.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ne-am propus în paginile ce urmează să încercăm o privire de ansamblu asupra slavonei din Țările Române, în lumina lucrărilor apărute până în prezent, tratând fenomenul în planul mai larg al teoriei limbilor de cultură, ca şi în devenirea sa istorică – de la primele momente ale folosirii acestei limbi, alături de limba română (din sec. X-XI) până la înlocuirea ei totală cu limba română (a doua jumătate a secolului al XVII-lea). Alături de acestea, am considerat potrivit să inserăm un număr de texte slavone redactate în diferite teritorii româneşti, încheind cu câteva considerații şi semnalări bibliografice privind stadiul actual al cercetărilor asupra interferențelor lingvistice slavono-române.

Lucrarea noastră se adresează în primul rând studenților de la facultățile şi secțiile care au înscrise în programul de învățământ cursul şi seminarul de slavă veche şi slavonă (Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine – secțiile de limbi slave şi limba rusă; Facultatea de Litere – secțiile de filologie română şi bibliologie; Facultatea de Istorie; Facultatea de Teologie), precum şi profesorilor şi cercetătorilor interesați de problemele slavonei, ca limbă de cultură la români.

Dintre autorii manualului apărut în 1975, patru nu mai sunt astăzi printre noi: distinşii profesori Pandele Olteanu, Lucia Djamo-Diaconiță, Elena Lința şi Emil Vrabie. S-au stins din viață şi referenții ştiințifici ai manualului, eminenții slavişti Damian P. Bogdan şi Ion Radu Mircea. De asemenea, ne-au părăsit alți oameni de ştiință care au inclus, într-un fel sau altul, slavona în preocupările lor de slavistică, de istorie a culturii româneşti: acad. Alexandru Rosetti, profesorii Ion C. Chițimia, Traian Ionescu-Nişcov, Ioan Pătruț, Valeria Costăchel, Ariton Vraciu, Gheorghe Bolocan, precum şi titularii cursului de slavă veche şi slavonă de la universitățile din Cluj şi Timişoara, Gheorghe Ciplea şi Theodor Trâpcea. Nu putem încheia aceste rânduri introductive fără un gând de pioasă amintire.

Autorul

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

SLAVA VECHE ŞI SLAVONA. SLAVONA – LIMBĂ DE CULTURĂ, SPAȚIUL, TIMPUL ŞI MEDIUL SOCIAL ÎN CARE A FOST FOLOSITĂ; RAPORTUL EI CU LIMBILE NAȚIONALE ŞI CU ALTE LIMBI DE CULTURĂ.

"Slava veche" este numită "veche" prin faptul că este *cea mai veche expresie scrisă a unui idiom slav, deci cea mai veche limbă slavă literară*, limba în care s-au făcut primele traduceri din greacă ale textelor religioase în deceniul al şaptelea al secolului al IX-lea de către Constantin-Chiril şi Metodie, primii cărturari ai slavilor.

Epoca veche în istoria scrisului slav se împarte în două perioade: 1. *perioada chirilo-metodiană* (când activitatea de traducere şi răspândire a textelor traduse s-a efectuat de către Chiril şi Metodie sau sub directa lor îndrumare; adică, din anii 862-863 până la 885 – anul morții lui Metodie) şi 2. *perioada post-chirilo-metodiană* (din anul 885 până în secolul al XI-lea, când primele traduceri se vor răspândi în cópii tot mai numeroase, când se fac noi traduceri şi se redactează şi texte originale, păstrându-se în linii generale caracteristicile fonetice, morfologice şi lexicale ale idiomului bulgaro-macedonean care a stat la baza primelor traduceri chirilo-metodiene).

Răspândindu-se, prin cópii succesive, pe teritorii tot mai întinse, în Moravia, Serbia, Bulgaria şi în răsărit, până în Rusia kieviană, începând chiar din a doua jumătate a secolului al X-lea (pentru Moravia) şi continuând în secolele următoare, această limbă, *slava veche*, începe să fie influențată, sub pana copiştilor, de limba vie vorbită slavă a fiecăruia dintre aceştia, moravi, sârbi, bulgari sau ruşi; în acțiunea de copiere a textelor, ca şi în noile texte (unele chiar originale) produse acum, autorii lor introduc, sub presiunea mediului lingvistic, a limbii lor slave în continuă dezvoltare, elemente de fonetică, morfologie, chiar şi lexic, specifice acestor limbi.

Rezultă de aici întrebarea: *Ce este slavona, raportată la slava veche?* Slavona este ea altă limbă, sau aceeaşi cu slava veche? Răspuns: *Slavona* ***este*** *şi* ***nu este*** *slava veche*. Adică, *este tot slava veche*, pentru că nu este latină, greacă sau altă limbă. Dar *nu mai este chiar slava veche* de pe vremea lui Chiril şi Metodie şi din perioada imediat următoare acestora, pentru că prezintă elemente noi, inexistente până atunci. Cu alte cuvinte, *slavona este slava veche evoluată istoriceşte, într-o nouă epocă şi în noi spații*,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

prin introducerea de elemente din limbile slave vii vorbite. În funcție de limba vie slavă a pisarului, copistului, cărturarului care o așterne acum în scris, slavona cunoaşte patru variante fundamentale numite *redacții*: a) *ceho-moravă* (cea mai veche), *mediobulgară*, *sârbo-croată* şi *ruso-ucraineană*. În lipsa unei dovezi scrise asupra locului şi timpului redactării unui text (eventual, vreo notă, vreo însemnare a copistului sau autorului), acesta poate fi atribuit uneia sau alteia dintre redacții, folosindu-se procedeul analizei lingvistice propriu-zise, adică depistând în text particularități fonetice şi morfologice ale unei limbi slave din această perioadă, acolo unde înainte de copierea textului erau elemente tradiționale, chirilo-metodiene, adică vechi slave. De exemplu, dacă întâlnim în text cuvântul **рождьство** "naştere" acolo unde în textul vechi slav era **рождьство**, vom avea o dovadă a faptului că acest text este de redacție ceho-moravă, pentru că o trăsătură fonetică ceho-moravă este palatalizarea d+j > z (nu *žd*, ca în slava veche). Asemănător, dacă vom întâlni **мъдръ** (în loc de **мѫдръ** "înțelept", ca în vechea slavă), putem califica textul respectiv ca fiind de redacție mediobulgară, pentru că numai în această redacție nazala **ѫ** din slava veche s-a denazalizat în [**ъ**].

În multe cazuri nu ne putem limita la o singură trăsătură lingvistică pentru a putea stabili cărei redacții slavone aparține textul. Cele mai convingătoare sunt exemplele de trăsături *care nu se întâlneau decât într-o singură redacție slavonă* (de ex. **ѫ**>**ъ**, amintită mai sus, specifică *numai* redacției mediobulgare). În cazurile când acea trăsătură se găseşte în cel puțin *două* redacții slavone, atunci aceasta nu este suficientă pentru definirea de ansamblu a textului. De exemplu, dacă vom întâlni **рꙋка** "mână" (acolo unde în slava veche era **рѫка**), nu este destul ca, *numai pe această bază*, să spunem că textul respectiv este de redacție ruso-ucraineană, pentru că nu numai în aria est-slavă **ѫ** s-a denazalizat în [u], ci şi în limba sârbă, deci textul poate fi tot atât de bine de redacție sârbă. Pentru a nu greşi, deci, trebuie să avem în vedere întotdeauna *mai multe trăsături* (fie fonetice, fie morfologice, sau şi unele, şi altele).

Fiecare dintre aceste patru redacții slavone se poate recunoaşte, deci, prin *coroborarea mai multor date lingvistice*, cele mai convingătoare fiind cele care sunt specifice numai uneia sau alteia dintre ele. În principiu, se poate admite că fiecare redacție slavonă are un caracter *omogen*, în sensul că într-o redacție nu se pot găsi elemente din alte redacții; de ex., într-un text copiat de un cărturar sârb, pe teritoriul Serbiei, nu vom găsi elemente specifice ale redacției ruse sau într-un text copiat de un cărturar bulgar, în Bulgaria, nu vom găsi particularități ale redacției ceho-morave. Cum

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

însă textele au circulat de la un teritoriu la altul, ele fiind de regulă cu un conținut religios, există şi situații când un text mai păstrează, *prin tradiție*, elemente ale redacției inițiale, la care se pot adăuga şi unele noi, din altă redacție. Există, de pildă, texte scrise (copiate) pe teritoriul sârbesc sau rusesc de către un copist sârb sau rus, care mai păstrează elemente tradiționale mediobulgare. Aceasta se explică, pe de o parte, prin faptul că dinamica circulației textelor este dinspre sud-est spre sud-vest şi nord-est, adică *dinspre veche-slavă (apoi mediobulgară) spre redacția sârbo-croată sau ruso-ucraineană*; pe de altă parte, cele mai multe texte, având un conținut religios, deci oarecum conservator, inovațiile redacționale îşi făceau loc mai greu, ele – câte vor fi fost – coexistând în cadrul aceluiaşi text (aceleiaşi cópii) cu elementele inițiale (covârşitoare la număr) din textul de bază. Un exemplu interesant este *Evanghelia lui Ostromir*, text copiat în Rusia secolului al XI-lea (mai precis în anii 1056-1057), socotit cel mai vechi text slavon de redacție rusă (cf. SVSR, p. 243), dar care mai păstrează numeroase particularități ale limbii slave vechi; cele noi, ale limbii ruse vii, vorbite, ale acestei perioade, apar sub pana copistului, diaconul Grigorie, nu atât în textul propriu-zis al evangheliei, ci în însemnarea copistului, însemnare care nu face parte din text, nu are un conținut religios, ci mai degrabă istoric (a fost, de altfel, unul dintre izvoarele de informație pentru scrierea istoriei Rusiei feudale!); aici copistul nu mai este în situația de a-şi păstra fidelitatea față de textul copiat şi-şi îngăduie nu puține inovații redacționale (elemente de fonetică şi morfologie ale limbii ruse, limba sa maternă), ceea ce face ca *această însemnare să fie considerată şi primul text de limbă rusă veche*. Dar, cum slavona a fost prezentă, începând din secolul al X-lea (deci încă din perioada veche slavă) şi pe un teritoriu neslav, la români, care au folosit-o secole de-a rândul, alături de limba română, cu deosebire în biserică şi în cancelarii, la cele patru redacții slavone slave (adică ale unor popoare slave), trebuie să se adauge şi o a cincea redacție slavonă, redacția *slavonă românească*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

SLAVONA – LIMBĂ DE CULTURĂ

În Evul Mediu prin *cultură* se înțelegea înainte de toate cultura religioasă. Limbile prin care se vehicula această cultură (*latina*, *greaca* şi *ebraica*) erau considerate limbi sacre. Traducând pentru prima dată textele necesare oficierii cultului religios în altă limbă decât cele considerate până atunci sfinte, adică în graiul bulgaro-macedonean din jurul Salonicului, Constantin-Chiril şi Metodie au fost, practic, autorii unui act de-a dreptul revoluționar în cultura europeană a vremii. Răspândirea prin cópii a acestor prime traduceri chirilo-metodiene în Moravia şi Panonia, combaterea dogmei celor trei limbi sacre în cursul disputei cu clericii venețieni avute de Chiril şi Metodie în drumul lor spre Roma, oficierea unei slujbe în limba slavă veche de către Chiril însuşi la Catedrala Sf. Petru din Roma, în prezența Papei Adrian al II-lea (867) şi, ca urmare, acceptarea de către Papă a introducerii oficiale a acestei limbi în biserica creştină sunt tot atâtea etape ale unui proces de afirmare a dorinței popoarelor slave de a avea acces la cultură, în propria lor limbă.

În continuare, slava veche, folosită mai întâi în biserică, apoi şi în afara ei, la diferite popoare slave şi la unele neslave (românii) – care au adoptat religia ortodoxă – sub noua ei formă, numită *slavonă*, a jucat în această parte a Europei acelaşi rol de limbă de cultură ca şi latina medievală la alte popoare europene, cele de religie catolică (francezi, italieni, spanioli, germani şi alții; dintre slavi: cehii, slovacii, polonezii, croații, slovenii). Într-o țară sau alta, slavona – ca şi latina – au fost folosite paralel cu limbile naționale, dar în anumite limite. Omul de rând, fără ştiință de carte, *vorbea* în viața de toate zilele limba sa maternă; pe de altă parte, creştin fiind, *asculta* duminica la biserică slujba oficiată de preot în altă limbă: latina (la catolici) sau slavona (la ortodocşi). Mai apoi, în urma dezvoltării organizării statale, a creării de cancelarii ale autorității feudale, a învățării acestor limbi în şcoli şi chiar universități, latina şi slavona mai ales (dar şi greaca) au început să fie folosite şi în afara bisericii, în relațiile politico-diplomatice, în literatură şi ştiință. Cei care o foloseau în scris, membri ai înaltei ierarhii bisericeşti, călugări, copişti de manuscrise sau – printre laici – de la capete încoronate şi înalți demnitari ai curților princiare, cronicari (analişti), scriitori, filozofi, profesori, până la cei mai umili scribi sau dieci de cancelarie, vorbeau şi ei în viața de toate zilele, ca toți compatrioții lor, limba maternă (fie franceză, italiană, germană etc., fie bulgară, sârbă, rusă, română etc.). Ca limbi de cultură, deci, slavona şi latina se suprapuneau limbilor naționale, fiind în esență *limbi ale scrisului*, ale textelor, religioase sau laice (originale sau nu). În acelaşi timp, ele

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

erau şi *limbi de circulaţie internaţională*, numeroase texte, mai ales cele ale căror adresant era un străin (tratate politico-diplomatice, acte administrative şi juridice, scrisori etc.), fiind redactate în aceste limbi. Folosirea lor, cu deosebire, în cercurile înalte ale societăţii, care dispuneau de acces la cultură, le-a conferit secole de-a rândul un mare prestigiu. Nu puţini erau aceia care, cunoscându-le la perfecţie, au ajuns să alcătuiască scrieri originale (Erasmus din Rotterdam în latină, Neagoe Basarab în slavonă), ba chiar să vorbească în mod curent într-una din aceste limbi, purtând chiar o intensă corespondenţă.

În condiţii specifice, dictate de natura relaţiilor între state, între diferitele centre culturale şi religioase sau de tradiţiile locale, *două limbi de cultură pot coexista şi ele* în acelaşi spaţiu, în acelaşi timp, uneori sub pana aceluiaşi scriitor (la noi, de exemplu, din timpul lui Ştefan cel Mare se cunosc atât scrieri istorice cât şi acte de cancelarie în slavonă, dar şi corespondenţă cu Veneţia şi Ungaria în latină[1]; unele tratate moldo-polone din sec. XV-XVI au cunoscut două versiuni: în slavonă şi latină; voievodul Petru Cercel cunoştea, alături de alte limbi, latina şi slavona; Udrişte Năsturel traduce *De imitatio Christi* a lui Thomas à Kempis din latină în slavonă etc.).

Şi în Transilvania, teritoriu dintotdeauna românesc, cu o populaţie majoritar românească, s-au folosit paralel, alături de limbi vii vorbite (româna, maghiara, germana ş.a.), şi *două* limbi de cultură: *slavona*, în mediile româneşti ortodoxe (scrieri religioase, inscripţii, însemnări, acte oficiale etc.), şi *latina*, în cancelariile feudalilor maghiari şi saşi în biserică şi în mediile intelectuale (corespondenţă, scrieri istorice, literare şi religioase, acte oficiale etc.). În timp ce inscripţiile de la biserica din Streisângeorgiu (Hunedoara), de pildă, sunt în *slavonă*, Nicolaus Olahus şi-a redactat toate scrierile sale în limba *latină*; dar atât autorul inscripţiei slavone, cât şi umanistul transilvănean, corespondent şi prieten al lui Erasmus, erau români şi în viaţa de toate zilele vorbeau, desigur, româneşte.

De asemenea, ca "limbi de cultură", alături de *slavonă* şi *latină* (cele mai vechi şi mai răspândite), s-au folosit de-a lungul secolelor la noi şi alte limbi: *greaca* (mai ales în Ţara Românească şi Moldova), *germana* şi *maghiara* (mai ales în Transilvania), *polona* şi *rusa* (în Moldova), *italiana*, iar în ultimele două secole *franceza*.

[1] Cu Veneţia chiar în italiană (vezi G. Mihăilă, *Importanţa politică şi literară a corespondenţei lui Ştefan cel Mare cu Veneţia*, în vol. *Contribuţii...*, p. 164-182, cu bibliografie, la p. 164-165; cf. şi G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *Ţările Române şi Italia până la 1600*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1972, p. 84-96).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

SLAVONA ÎN RELAȚIILE EI CU LIMBILE NAȚIONALE.

Fiind o variantă modificată a slavei vechi, prin introducerea de elemente din limbile vii vorbite (slave şi neslave), este firesc să admitem că, în timp, slavona s-a aflat în relații tot mai accentuate de interdependență cu aceste limbi. Într-o primă perioadă, pe care o putem numi *slavă veche târzie* sau *preslavonă* (sec. X-XII) slava veche, folosită în scris, prin cópii succesive ale textelor liturgice, îşi păstrează în bună măsură caracterele ei inițiale, bulgaro-macedonene, influența limbilor vii, vorbite fiind abia la început şi manifestându-se destul de sporadic. Din **redacția slavonă ceho-moravă**, cea mai veche (sec. X-XI) nu s-au păstrat decât **două** texte (*Foile de la Kiev*, *Fragmentele de la Praga*), care prezintă numai *câteva* trăsături datorate limbii slavilor moravi[1] sau numai unele elemente de influență latină sau germană (împrumuturi sau calcuri lexicale) ca în câteva din textele juridice (*Foile de la Freising*, *Zakon sudnyj ljudem*), cf. SVSR, 337-339 şi 341-344.

Tot astfel, textele scrise pe teritoriul Bulgariei, la Preslav şi Ohrida (*Cuvânt de laudă lui Chiril Filozoful*, scris de Climent din Ohrida, sau *Evanghelia cu învățătură*, scriere a lui Constantin din Preslav) ori cele scrise pe vremea țarului Simeon în Bulgaria secolului al X-lea (*Şestodnev* şi *Zlatostruj* ale lui Ioan Exarhul sau *Despre scriere* a călugărului Hrabr) au fost, desigur, scrise de autorii lor, în această epocă, în cea mai curată slavă veche, chirilo-metodiană. Abia cópiile târzii ale acestor scrieri, provenind din sec. XII-XIV, vor prezenta trăsături slavone (medio-bulgare, sârbeşti sau ruseşti, în funcție de teritoriul pe care s-a efectuat copia).

În cadrul **textelor de redacție medio-bulgară**, unele aparțin fazei timpurii ale acestei redacții (sec. XII): *Evanghelia lui Dobromir*, *Psaltirea de la Bologna*, *Apostolul de la Ohrida* şi altele (cf. SVSR, p. 251-252), în care elementele noi, mediobulgare sunt sporadice, copiştii păstrând în mare măsură trăsăturile tradiționale, vechi slave; altele, aparținând secolelor următoare, al XIII-lea şi al XIV-lea, sunt din ce în ce mai pătrunse de elemente fonetice şi morfologice mediobulgare, aşa cum este cazul cu *Psaltirea de la Sofia* (1337), *Evanghelia lui Ioan Alexandru* (1356), *Cronica lui Manasses* (1344-1345) (cf. SVSR, p. 253).

Şi în cadrul **redacției sârbo-croate** textele scrise în sec. XII-XIII erau mai fidele originalului vechi slav (*Evanghelia lui Miroslav*, 1179; *Evanghelia lui Vukan*, 1202-1203; *Foile de la Viena*, sec. XII; *Apostolul lui Gršković*, *Apostolul lui Mihanović*, ambele de la

[1] Din această cauză, cele două texte figurează în manuale (inclusiv în SVSR) atât la capitolul *Texte slave vechi*, cât şi la capitolul *Texte de redacție ceho-moravă*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

răscrucea sec. XII şi XII), în timp ce altele, din sec. XIV-XV (*Apostolul de la Šišatovac*, 1324, *Codicele lui Hval*, 1404) sunt destul de serios sârbizate (cf. SRSV, p. 247-250).

Există şi situații, în cazul unor texte de mare circulație, când s-au păstrat versiuni ale aceleiaşi scrieri, în două redacții slavone diferite: *Cronica lui Manasses*, tradusă inițial din greacă în medio-bulgară (în prima jumătate a sec. XIV), păstrată în trei copii mediobulgare, este cunoscută şi prin două cópii în redacția sârbo-croată (din sec. XVI-XVII), deci destul de târziu (cf. SVSR, p. 346-347).

Redacția ruso-ucraineană este mai puțin omogenă decât celelalte redacții slavone slave (ceho-moravă, medio-bulgară, sârbo-croată). Cel mai vechi text de slavonă rusă este *Evanghelia lui Ostromir,* datat cu precizie: 1056-1057, deci începutul celei de-a doua jumătăți a sec. al XI-lea, după cum rezultă dintr-o însemnare a copistului, diaconul Grigorie din Novgorod; atât în acest prim text, cât şi în cele următoare (*Sbornicul lui Sviatoslav*, păstrat în două variante, scrise în 1073 şi 1076; *Evanghelia de la Arhanghelsk*, 1092 ş.a., cf. SVSR, p. 243-244 şi 354-358) există şi trăsături ale redacției medio-bulgare ale textului copiat (păstrate prin tradiție de copiştii ruşi), dar şi alte elemente ale limbii ruse vechi, din sec. XI-XII. Începând din sec. XIV, când se conturează fizionomia unei noi limbi slave răsăritene, ucraineana, elemente ale acestei limbi încep să apară şi în textele scrise în această epocă şi mai târziu (cu deosebire, în actele de cancelarie).

În timp, deci, trecerea de la vechea slavă la slavonă s-a petrecut în cursul secolelor XI-XII. După această dată, textele care se vor copia, deşi unele (mai ales cele cu conținut religios) mai păstrează, prin tradiție, elemente de fonetică şi morfologie veche slavă, în esență ele aparțin noii perioade, *medio-slavă* sau *slavonă*. În această perioadă, limbile slave vii, vorbite îşi urmează cursul dezvoltării lor fireşti, ca limbi naționale, coexistând cu slavona – ca limbă de cultură –, care, la rândul ei, va continua o vreme să fie folosită (în biserică şi în afara ei), sub forma diferitelor redacții. În cadrul istoriei fiecărei limbi slave ale popoarelor ortodoxe (bulgară, sârbă, rusă, ucraineană) perioada slavonă a durat în esență până în sec. XVII-XVIII. În interiorul acestei perioade, secolul al XVI-lea, secolul Renaşterii şi Umanismului, constituie o cezură şi pe plan lingvistic: acum se afirmă puternic limbile naționale, acum se fac în aceste limbi traduceri ale Bibliei, se redactează şi numeroase scrieri originale (cu conținut istoric, juridic, politic, moralizator-didactic etc.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

SLAVONA ROMÂNEASCĂ – LIMBĂ DE CULTURĂ LA ROMÂNI. LOCUL EI ÎN SISTEMUL REDACȚIILOR SLAVONE.

Introducerea liturghiei slave la români în sec. al X-lea a atras după sine adoptarea slavei vechi ca limbă de cultură pe teritoriul țării noastre. Într-o primă perioadă, cam aceeaşi cu perioada veche slavă târzie sau preslavonă la vecinii slavi de sud, deci în sec. XI-XII, românii au folosit cu precădere textele vechi slave, preluate de la aceştia, pe care le-au răspândit prin cópii succesive pe tot teritoriul (în Țara Românească, Moldova şi Transilvania). Cele mai vechi manuscrise slavo-române, adică texte religioase vechi slave copiate pe teritoriul românesc, provin din sec. al XII-lea şi prezintă deja, parțial, trăsături ale redacțiilor medio-bulgară şi sârbo-croată. Procesul de răspândire a acestor texte a continuat şi după această dată (în sec. XIII şi următoarele), dar, o dată cu apariția primelor formații statale româneşti, la jumătatea sec. al XIV-lea, slavona începe să fie folosită şi în afara bisericii, în cancelariile domneşti, pentru nevoi interne (danii şi întăriri de proprietăți, privilegii comerciale etc.) şi externe (tratate politico-diplomatice, textele unor solii, scrisori de trecere etc.), în compunerea unor texte originale româneşti (religioase, istorice, beletristice). Cele mai multe texte istorice până la Gr. Ureche au fost scrise în această limbă; în slavonă şi-a redactat *Învățăturile către fiul său Teodosie* voievodul cărturar Neagoe Basarab; în această limbă s-au redactat mii de hrisoave – actele cancelariilor domneşti din Muntenia şi Moldova timp de aproape patru secole (în exclusivitate până la jumătatea sec. al XVI-lea şi apoi, paralel cu limba română, până la începutul secolului al XVIII-lea!).

Slavona a fost folosită la noi ca limbă de cultură concomitent cu limba vorbită de popor, limba română, în aceleaşi condiții social-istorice ca şi în cazul slavonei altor redacții; era folosită, ca şi în Bulgaria, Serbia sau Rusia, mai ales în mediul autorității de stat şi bisericeşti, în cancelarii sau mănăstiri. Slujba religioasă se oficia şi la noi la început în această limbă, în fața unei asistențe care n-o cunoştea şi n-o înțelegea, dar o accepta ca fiind limba sfântă. Alte scrieri, cele istorice sau juridice, ca şi actele de cancelarie, alcătuite în această limbă, se adresau, de asemenea, unui număr restrâns de cunoscători ai ei, poporul de rând, "prostimea", adică oamenii simpli, fără ştiință de carte, neştiind altă limbă în afară de limba maternă, româna, o limbă neslavă.

Aflată la răscrucea diferitelor arii etno-lingvistice şi culturale slave, de sud (bulgară, sârbă) şi de nord (rusă, ucraineană) – ca să ne limităm numai la cele aparținând ortodoxiei –, slavona textelor copiate sau compuse pe diferitele teritorii româneşti (cu

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

deosebire de către români sau de către unii străini, cunoscători de limbă română) prezintă caracteristici *asemănătoare*, dar şi *deosebitoare*, prin raportare la celelalte redacţii slavone. Aceste caracteristici îi conferă un loc aparte în sistemul redacţiilor slavone.

Spre deosebire de celelalte patru redacţii slavone (ceho-moravă, mediobulgară, sârbo-croată, ruso-ucraineană), fiecare în parte considerată ca având un oarecare grad de *omogenitate*, *slavona românească* – adică limba textelor slavone la români – este, în linii generale, o slavonă *eterogenă*; aceasta înseamnă că în slavona românească regăsim caracteristici ale mai multor redacţii slavone (cu deosebire mediobulgară, sârbo-croată şi ruso-ucraineană; deloc ceho-moravă). Împrejurarea că teritoriul românesc se mărgineşte la sud şi la nord cu teritorii slave (bulgar, sârb, ruso-ucrainean) în care au circulat texte scrise în redacţiile slavone ale acestor teritorii, că unii pisari români scriau chiar în aceste redacţii (fapt explicabil, uneori, prin originea lor etnică, alteori, prin legăturile lor cultural-religioase cu aria de influenţă sud-slavă sau nord-est slavă mai apropiată) a dus la apariţia în textele slavone scrise de-o parte şi de alta a Carpaţilor, în Ţara Românească, Moldova şi Transilvania, a unor trăsături fonetice, morfologice, lexicale existente în mai toate redacţiile slavone slave (mai puţin redacţia ceho-moravă). *Deci, un prim factor al eterogenităţii slavonei româneşti este dat tocmai de amestecul de particularităţi slavone (mediobulgare, sârbo-croate, ruso-ucrainene).* Dar acest amestec de bulgarisme, sârbisme, rusisme etc. nu este, la rândul său, identic pe diferitele teritorii româneşti. Îndeobşte, se admite că – dată fiind mai ales apropierea geografică –, este firesc să găsim în texte slavone scrise în Ţara Românească mai mult elemente bulgare şi sârbeşti, iar în cele scrise în Moldova elemente ruso-ucrainene. Dar cercetarea mai atentă a *tuturor* categoriilor de texte slavone la români, mai ales în ultimul secol – de la I. Bogdan încoace, şi cu deosebire în ultimele decenii, a dus la concluzia că există şi situaţii inverse – de elemente medio-bulgare şi sârbeşti în textele scrise în Moldova şi de elemente ruso-ucrainene în texte scrise în Ţara Românească, *primele fiind mai numeroase decât ultimele*. În Transilvania apar frecvent elemente slavone sud-slave (cu deosebire medio-bulgare, uneori sârbeşti), elementul slavon nord-est-slav (ruso-ucrainean) fiind aici, practic, inexistent.

Folosindu-se, ca o modalitate absolut necesară, îmbinarea concomitentă a mai multor criterii (geografic, cronologic, conţinutul textelor), în slavistica românească din ultimele decenii s-a ajuns (şi pe baza unor sugestii anterioare, începând cu I. Bogdan) la formula *celor trei subtipuri ale slavonei româneşti*: a) subtipul muntean; b) subtipul moldovean; c) subtipul transilvănean (cf. SVSR, p. 264). În *subtipul muntean*, majoritare

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

sunt elementele de influență medio-bulgară, la care se adaugă, de pe la jumătatea sec. al XV-lea, şi elemente sârbeşti, fapt explicabil prin strângerea legăturilor politico-diplomatice şi culturale ale Țării Româneşti cu statul feudal sârb (vezi Lucia Djamo-Diaconiță, *Limba doc. ȚR*). În bună măsură, aceleaşi elemente se reîntâlnesc şi în textele slavone aparținând *subtipului transilvănean*. În schimb, *subtipul moldovenesc* este cel mai compozit, aici întâlnindu-se alături de elementele de influență sud-slavă (medio-bulgară, medio-sârbă), transmise prin tradiție cărturărească sau prin simpla circulație a textelor, şi altele, provenite din aria slavă de nord, nord-est (ruseşti, ucrainene, chiar poloneze), atât în fonetică şi morfologie, cât şi în lexic; în acest caz, mai mult decât în aria munteano-transilvană, trebuie avut în vedere şi *categoria de texte slavo-române*: în timp ce elementele tradiționale medio-bulgare se regăsesc în Moldova cu deosebire în textele religioase (cele mai multe, copiate) sau numai în unele texte istorice (cronicile lui Macarie, Eftimie, Azarie, cronicari călugări, cunoscători ai slavonei medio-bulgare), în alte texte istorice sau mai ales în actele cancelariei moldovene, elementul sud-slav (mediobulgar) este serios concurat – mergând până la înlocuire totală – de elementele răsăritene (ruso-ucrainene) – în bună măsură datorate şi originii etnice a unor pisari –, pentru ca în documentele externe (mai ales cele referitoare la relațiile politice moldo-polone) să apară un bogat filon de elemente lexicale polone (parțial, în pronunțare est-slavă, ucraineană), ba chiar elemente de morfologie şi sintaxă polonă, ceea ce ne îndreptățeşte să admitem că unele acte externe moldoveneşti din ultima parte a domniei lui Ştefan cel Mare şi în continuare, din prima jumătate a sec. al XVI-lea au fost redactate în limba polonă cu alfabet chirilic. Acest aspect al slavonei moldoveneşti în general, şi al actelor de cancelarie redactate în slavonă în Moldova – în particular, a fost subliniat încă în 1909 de I. Bogdan, în articolul despre limba documentelor slavo-moldoveneşti şi reluat, cu bogate şi diverse exemple, în cercetările din ultima vreme (Olga Stoicovici, M. Mitu).

Al doilea factor, esențial, pentru definirea slavonei româneşti, accentuând totodată caracterul eterogen al acesteia, în comparație cu celelalte redacții slavone, este *prezența elementelor de limbă română*. Acestea apar cu deosebire în textele slavone originale, în cronici şi acte de cancelarie din toate provinciile româneşti. În textele religioase (mai ales cópii), slavona în care sunt scrise este, de la caz la caz, mediobulgară, sârbă sau ruso-ucraineană, în primul rând datorită fidelității pisarului față de textul pe care-l copiază şi pe care-l consideră sacru. Chiar în cazul unor texte religioase originale (de ex. *Pripealele* lui Filotei) nu se poate vorbi de o slavonă românească propriu-zisă, ci tot de o slavonă mediobulgară. Putem admite că, în ansamblu, limba română este prezentă – sub toate

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

aspectele – fonetică, morfologie, lexic – în textele slavone din afara mediului bisericesc, acolo unde scriitorul (de la Neagoe Basarab, autorul *Învățăturilor*, până la ultimul scrib de cancelarie, care redactează hrisoave) are în vedere reflectarea unei realități specific româneşti, a unor evenimente istorice de pe teritoriul românesc, în care sunt implicați participanți mai ales români (de la voievod până la ultimul oştean), a unor relații interne dintre cele mai diverse (politice, economice, comerciale etc.) între diferitele pături ale societății româneşti (curtea voievodală, boieri, negustori, supuşi domneşti, mănăstiri etc.). Dintre toate categoriile de texte slavone redactate de români (deci, care intră în sistemul *slavonei româneşti*), cele mai "românizate" sunt documentele de cancelarie cu caracter intern, în care se manifestă cel mai clar realitatea românească. Pe de altă parte, aspectul românesc al slavonei acestor texte (acte de cancelarie, unele cronici) este dat şi de faptul că autorul *român*, pentru care limba maternă era *româna*, de multe ori alcătuia fraza *gândind-o mai întâi în româneşte*. Cercetătorii textelor de slavonă medio-bulgară, sârbă sau rusă au remarcat acelaşi lucru, admițând influența limbilor bulgară, sârbă, rusă în stadiul lor de dezvoltare a acestor vremuri în modul de a alcătui fraza slavonă de pe teritoriile respective. Inversând datele problemei, am putea socoti că fiecare redacție slavonă slavă este mai omogenă (în comparație cu slavona românească), nu numai prin faptul că prezintă – în esență – elemente de influență ale respectivei limbi slave vii-vorbite, ci şi prin faptul că *nu conține elemente de influență din limba română*. Aşa stând lucrurile, slavona românească – în ansamblu – poate fi considerată românească în primul rând nu atât prin faptul că în ea se regăsesc elemente de influență din mai toate redacțiile slavone slave (medio-bulgară, sârbă, ruso-ucraineană), ci mai ales *prin faptul că prezintă elemente de influență din limba română*. Tocmai acest ultim aspect îndreptățeşte în cel mai înalt grad *existența slavonei româneşti ca o a cincea redacție slavonă* (alături de celelalte patru redacții slavone slave), cu sublinierea faptului că slavona românească este *singura redacție slavonă a unui popor neslav, românii, popor de limbă latină*[1].

[1] Este cazul să amintim, în acest moment, că un alt areal neslav în care s-a folosit slavona ca limbă de cultură în sec. XIV-XVI a fost cel lituanian. La noi acest aspect a fost analizat de A. Vraciu, în articolul *Unele precizări în legătură cu caracterul limbii slavone din Lituania* ("Romanoslavica", XVIII, 1972, p. 197-215). Amintind condițiile istorice ale apariției şi dezvoltării slavonei ca limbă de cultură în Marele Cnezat al Lituaniei, în biserică şi în cancelarie (alături de latină), precum şi influențele multiple prezente în scrierile slavone din Lituania (rusă, bielorusă, ucraineană, cehă, latină, letonă, germană şi mai ales polonă), – fapt care se reflectă şi în denumirile diferite ale acestei limbi (rusă, polono-rusă, slavo-polonă, bielorusă etc.), A. Vraciu ajunge, pe bună dreptate, la concluzia că în final (spre sfârşitul sec. XVI) s-a format aici "o limbă hibridă, alcătuită din elemente lituano-ruse şi polone" (p. 213). Credem, deci, că – în ciuda unor asemănări cu situația slavonei româneşti – (limbă de cultură cu bază slavă, folosită într-un mediu neslav), nu se poate vorbi în esență de o *slavonă lituaniană* (ca o a "şasea redacție slavonă", alături de celelalte cinci!). Slavona folosită în Lituania a fost, credem, inițial, variantă a slavonei ruse apusene (cu elemente bieloruse şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Conceptul de "slavonă românească", aşa cum l-am expus, pe baza ultimelor cercetări, s-a cristalizat în timp. Nu dintotdeauna s-a vorbit şi s-a scris astfel despre cultura românească de limbă slavonă, despre specificitatea "slavonismului cultural" la români în comparaţie cu modul în care s-a manifestat acest fenomen la alte popoare, în alte culturi. Într-o primă perioadă, de la Iuri Venelin – primul editor de documente slavo-române (ed. postumă, 1840), până spre sfârşitul sec. XIX (la I. Bogdan şi A. Iaţimirski), slavona textelor româneşti a fost, în linii generale, tratată în bloc, nediferenţiat (pentru că nici textele, ca atare, nu erau toate cunoscute). S-a observat, cel mult (şi aceasta îndeosebi de către români ca Hasdeu), prezenţa elementului de limba română, cu deosebire în actele de cancelarie. Până la I. Bogdan şi A. Iaţimirski – care au afirmat categoric rolul elementului românesc în definirea slavonei din Ţările Române –, au existat opinii care au etichetat în bloc slavona de la noi ca fiind tot "mediobulgară" (L. Miletici), avându-se în vedere aproape în exclusivitate actele de cancelarie din Ţara Românească şi fără a se extinde cercetarea la *toate* categoriile de texte slavone copiate sau scrise de români, la nord de Dunăre.

Astăzi, după încă un secol de cercetări, pornindu-se de la formulările iniţiale ale lui I. Bogdan şi completându-le cu explicarea ştiinţifică a cadrului istoric al apariţiei şi dezvoltării slavonei (domeniu în care se remarcă îndeosebi studiile lui P. P. Panaitescu) ca limbă de cultură la români, cu cercetarea diferenţiată, în timp şi în spaţiu, a *tuturor* categoriilor de texte slavone de la noi, locul slavonei româneşti în sistemul redacţiilor slavone poate fi definit, în linii generale, astfel:

Slavona românească – în ansamblul ei – nu este o anexă, o variantă a slavonei mediobulgare. *Ea a început numai prin a fi mediobulgară, dar nu a rămas astfel nici tot timpul, nici pe toate teritoriile istorice româneşti.* Nici nu se putea altfel, având în vedere faptul că arealul românesc care le-a produs se întindea pe un spaţiu considerabil, de la Dunăre până la Carpaţii de nord, învecinându-se cu cele mai diferite sfere de influenţă, din nord şi din sud, din est şi din vest, apoi faptul că slavona românească a fost, de asemenea, un fenomen de durată (câteva sute de ani), în cadrul căruia se pot distinge

ucrainene), ulterior suferind influenţe vest-slave (cehe şi, mai ales, polone), limba vie vorbită, lituaniana, făcându-şi loc mult mai greu decât româna în slavona românească. A. Vraciu (*loc. cit.*) conchide: "Invadată de polonisme, limba literară şi de stat a Lituaniei îşi pierde trăsăturile caracteristice şi cedează locul polonei". Rezultă deci, că, în timp ce în Ţările Române slavona ca limbă de cultură a fost înlocuită cu limba naţională, româna, în Lituania, în alte condiţii istorice, slavona ca limbă de cultură a fost înlocuită nu cu limba naţională, ci tot cu o limbă de cultură, polona.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

treptele firești ale oricărui fenomen cultural – ascensiune, apogeu și declin – urmând aproximativ liniile de dezvoltare ale slavonei din țările slave vecine cu care a venit în contact, și, în sfârșit, că în interior a fost vehiculată de cunoscători a căror limbă nu era slavă, ci o limbă de origine latină, româna, limba dintotdeauna a întregului popor român. Începând prin a fi mediobulgară, datorită dinamicii firești a influenței – din sud spre nord, de la bulgarii din sudul Dunării la românii din nordul Dunării –, această limbă a fost tot mai serios modificată, "slavonizându-se" diferit în funcție de mai mulți factori: gradul de apropiere și de contact cu o altă redacție slavonă (sârbă, rusă), intensificarea relațiilor politico-diplomatice și cultural religioase cu statele feudale slave înconjurătoare (bulgar, sârb, rus, polon), originea etnică a pisarului (de la simplul copist de texte religioase până la diacul de cancelarie), caracterul de copie sau original al textului redactat (în primul caz, acestea prezentând o slavonă mai "conservatoare", mai aproape de textul supus copierii). Așa se face că textele scrise în slavonă de către români – în spațiul românesc, pe teme românești sau reflectând realități românești – pot avea, fiecare în parte, cele mai diferite definiții: (slavonă) "medio-bulgară", "mediobulgară cu elemente sârbești", "mediosârbă", "ruso-ucraineană", "mediobulgară cu unele elemente est-slave", "ruso-ucraineană cu elemente polone" etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

TEXTE DE SLAVONĂ ROMÂNEASCĂ

Înțelegem prin **texte de slavonă românească** textele scrise pe teritoriul țării noastre în limba slavă veche şi în slavonă, cópii sau originale, păstrate în manuscris. Ele se grupează în următoarele categorii:

I. Inscripții vechi slave şi preslavone (sec. X-XIV).

II. Texte religioase.

III. Texte istorice.

IV. Texte juridice.

V. Texte beletristice.

VI. Documente de cancelarie.

VII. Inscripții şi însemnări slavone.

Desigur, având în vedere câteva criterii fundamentale: *originea românească a autorului, caracterul original al conținutului textului, aspectul lingvistic al textului slavon* (mai ales acolo unde se găsesc elemente evidente de limbă română), dacă vreunul dintre texte nu întruneşte *măcar unul* din aceste criterii, atunci el n-ar putea fi inclus printre textele de „slavonă românească". Ne-am abătut de la acest principiu în câteva cazuri, incluzând câteva texte elaborate de autori neromâni sau în afara Țărilor Române, pentru că am înțeles slavona de la noi *sensu largo*, cu acceptarea printre textele de slavonă românească a unora care sunt *cópii* efectuate de către români şi au circulat pe teritoriul nostru, unele fiind apoi traduse şi în româneşte, sau altele care au un subiect de istorie românească (chiar dacă originea autorului rămâne discutabilă). Este cazul *Povestirilor despre Vlad Țepeş* (nr. 19), cu evidente elemente de slavonă rusă şi largă circulație mai ales în spațiul rusesc, dar care – cu titlu de excepție, poate fi admis într-o antologie de texte slavo-române, *Sintagma lui Matei Vlastaris* (nr. 21), text juridic bizantino-slav, de redacție mediobulgară, pe care-l includem datorită însemnărilor lui Macarie, cronicarul lui Petru Rareş, sau ale lui Udrişte Năsturel, ca şi glosarului latino-slavon prezent în patru

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

dintre copiile care au circulat la noi, precum şi fragmentele din romanele populare *Varlaam şi Ioasaf* (nr. 23) şi *Alixăndria* (nr. 24), traduse în slavonă, înainte de a se răspândi la noi în cópii.

Prin texte de „slavonă românească" am înțeles – ca în antologiile de până acum (Panaitescu, *Cronicile slavo-române*; *SRVS*) – *manuscrisele*. Am crezut potrivit să avem în vedere, totuşi, datorită importanței lor culturale, şi câteva scrieri *tipărite* în epocă, şi anume: Petru Movilă, *Prefață* la *Triod înflorit*, Kiev, 1631, precum şi două epiloguri: cel din *Liturghierul lui Macarie* (1508) şi cel din *Tetraevanghelul lui Coresi* (1562), ultimele şi cu reproducerea textelor (după BRV), textele nr. **67** şi **68**.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

I. INSCRIPȚII VECHI SLAVE

1. Inscripția de la Mircea-Vodă (Dobrogea); v. textul nr. **1.**

Cea mai veche inscripție slavă, precis datată (anul 943), a fost descoperită în februarie 1950, în apropiere de satul Mircea Vodă din Dobrogea, de către arheologul Eugen Comşa.

Deşi foarte lacunară, conține prețiosul element al datării, foarte important pentru stabilirea momentului pătrunderii scrierii slave chirilice pe teritoriul României, precum şi numele unui "jupan" Dimitrie – desigur, conducător al populației locale.

A fost publicată şi comentată în numeroase rânduri de istorici, paleografi, filologi, atât la noi cât şi peste hotare, fiind unanim recunoscută ca o mare descoperire. N-au lipsit însă şi îndoieli asupra autenticității ei (G. Nandriş, 1960).

Bibliografie:

– *SVSR*, p. 33 (G. Mihăilă), p. 257-258 şi 321 (Lucia Djamo-Diaconiță, cu bibliografie);
– F.V. Mareš, *Dva objevy starých slovanskych nápisu*, "Slavia", Praga, XX, 1951, p. 497-514;
– R. Jakobson, *Vestiges of the Earliest Russian Vernacular*, în "Slavic World", appendix to "Word", New York, 1952, vol. 8, nr. 4, p. 350;
– D. P. Bogdan, *PRS*, p. 151, nota 98 (cu bibliografie);
– G. Nandriş, *A Spurious Slavonic Inscription from the Danube Canal*, "The Slavonic and East European Review", London, XXXVIII, 1960, nr. 91, p. 530-534;
– D. P. Bogdan, *La vie et l'oeuvre des frères Constantin-Cyrille et Méthode*, Extras din vol. *Anaypon ek ton eoritu tomon Kirillon kai Methodiou*, II, Thessaloniki, 1968, p. 67-68;
– V. Ghiuzelev, *Добруджанският надпис и събитията в България от 943 г.*, "Исторически преглед", Sofia, 1968, nr. 6, p. 40-48;
– J. Božilov, *L'inscription du jupan Dimitre de l'an 943 (théories et faits)*, în "Etudes Historiques", Sofia, VI, 1973, p. 12-28;
– Ph. Malingudis, *Die mittelalterlichen kyrillischen Inschriften der Hämus-Hallbinsel. I. Die bulgarischen Inschriften*, Thessaloniki, 1979, p. 29-31;
– D. J. Deletant, *Slavonic Letters*, p. 92-93;
– Leszek Moszyński, *Wstęp do filologii słowiańskiej* (Introducere în filologia slavă), Warszawa, PWN, 1984, p. 100.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2. Inscripţiile de la Murfatlar (Basarabi); v. textul nr. **2.**

Au fost descoperite în anul 1960, cu prilejul săpăturilor începute din 1957 de o echipă a Institutului de Arheologie al Academiei Române, în colaborare cu Direcţia Monumentelor Istorice, pe pereţii a două din cele patru bisericuţe (B-1 şi B-4) din cariera de cretă de la sudul localităţii Murfatlar (Basarabi), judeţul Constanţa. Alături de inscripţiile în alfabet chirilic se găsesc şi inscripţii în alfabet glagolitic, precum şi într-un alfabet necunoscut (probabil rune turcice sau gotice). Intregul complex a fost datat în jurul secolului al X-lea.

Elementul "românesc popular" **аг҃оустъ**, numele proprii **димитѣнъ** şi **нєрадъ**, precum şi substantivul **свѣщица** sunt elemente noi, inexistente în texte slave vechi.

Studiul paleografic şi lingvistic a fost făcut de D. P. Bogdan (1960) şi G. Mihăilă (1964), iar studiul arheologic, de I. Barnea (1971).

Bibliografie:

– D. P. Bogdan, *Grafitele de la Basarabi*, în AUB, seria Ştiinţe sociale – istorie, IX, 1960, nr. 16, p. 31-41 (numai inscripţiile de pe B-1);
– I. Barnea, *Les monuments rupestres de Basarabi en Dobroudja*, în "Cahiers archéologiques", XIII, Paris, 1962, p.187-208;
– Idem, *Monumentele rupestre de la Murfatlar*, în vol. *Din istoria Dobrogei*, III, Bucureşti, Ed. Academiei, 1971, p.180-232;
– G. Mihăilă, *Inscripţii slave vechi de la Basarabi (Murfatlar) reg. Dobrogea*, SCL, XV, 1964, nr.1, p. 39-58 (versiunea în limba rusă, în RRL, IX, 1964, nr. 2, p. 149-169); reprodus în *Contribuţii*, p. 78-103;
– G. Mihăilă, *DLRV*, p. 70 (termenul **аг҃оустъ**);
– *SVSR*, p. 322-325 (G. Mihăilă, cu bibliografie);
– V. Drăguţ, *Dicţionar enciclopedic de artă medievală românească*, Bucureşti, 1976, p. 46;
– P. Diaconu, *Monumentele rupestre de la Basarabi*, în "Magazin istoric", XIV, 1980, nr. 1, p. 14-16.

Inscripţiile de la **1** şi **2** (cu bibliografie) au fost incluse printre cele 26 inscripţii vechi slave din sec. IX-XI, din ultimul manual de slavă veche apărut în Bulgaria, redactat de un colectiv condus de Ivan Duridanov (*Граматика на старобългарския език*, Sofia, 1991, p. 59, nr. 11 şi 22; autor: Ivan Dobrev).

3. Inscripţia de la Bucov (lângă Ploieşti), din prima jumătate a secolului al X-lea, descoperită în anul 1957 pe pereţii unui atelier de prelucrare a fierului; s-au păstrat câteva litere disparate (**ф**, **і**, **а**, **ѵ**) cu totul insuficiente pentru concluzii paleografice şi lingvistice concrete. Există numai studii arheologice (Maria Comşa).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Bibliografie:

– *SVSR*, p. 35 (cu bibliografie).

4. Inscripția pe foițe de plumb din jud. Mehedinți (sec. XIII); v. textul nr. **3.**

Prin anii 1930-35 țăranul Mihai Rusu din satul Budăneşti, com. Băseşti (Mehedinți), la cca 25 km nord-est de Turnu Severin, a găsit, în timp ce ara, un obiect de plumb, care s-a dovedit a fi de mare importanță pentru cultura scrisă românească în vechime. Pe plăci de plumb, inițial rulate în formă de sul pentru a fi purtate la gât ca un talisman, s-a descifrat textul în slavona de redacție sârbă al unui exorcism pentru alungarea diavolului, scris de un cărturar român (sau sârb) pentru uzul unui român (Gheorghe Bratul – nume care apare de două ori în text); s-a stabilit că textul a putut fi scris în sec. XIII. Semnalat de Stjepan Ivšić, în ziarul iugoslav "Obzor" din 25 martie 1937, textul a făcut mai întâi obiectul unui articol semnat de Lazăr Ciomu (1938) şi, apoi, al unui amplu studiu al Elenei Lința (1978).

Bibliografie:

– Lazăr I. Ciomu, *Un vechi monument epigrafic slav la Turnu Severin. O rugăciune-descântec slavo-sârbă din sec. XIII-XIV*, în "Revista istorică română", VIII, 1938, p. 210-234. Semnalată de Gr. Nandriş în "Rocznik Slawistyczny", XV, 1939, p. 169;
– P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii româneşti*, Bucureşti, 1969, p. 336;
– Elena Lința, *Cea mai veche inscripție slavonă din județul Mehedinți*, în vol. *Drobeta*, sub redacția unui colectiv coordonat de Mişu Davidescu, Muzeul Regiunii Porților de Fier, Drobeta-Turnu Severin, 1978, p. 124-135 (studiu amplu, cu reproducerea textului integral, traducere şi comentarii istorico-filologice, cuprinzând, între altele, corectarea unor erori de lectură ale lui L. Ciomu şi o bogată analiză lingvistică şi de folclor comparat);
– D. Deletant, *Slavonic Letters*, p. 93 şi 107-108.

5. Inscripțiile de la Streisângeorgiu (Hunedoara); v. textul nr. **4.**

Două inscripții (1313-14 şi 1408), aflate la biserica Sf. Gheorghe din Streisângeorgiu – oraşul Călan (jud. Hunedoara), sunt considerate ca "cele mai vechi inscripții cunoscute ale românilor din Transilvania". Cea din 1408, semnalată încă din 1902 în literatura ştiințifică, a fost comentată de N. Iorga (1926), cu transcriere şi traducere în româneşte. Cercetările din ultimii ani au dus la descoperirea unei alte inscripții, mai veche cu aproape un secol, datată 1313-14, aceasta fiind comentată pe

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

larg, din punct de vedere paleografic şi lingvistic, de către specialişti (Radu Popa, Ion Radu Mircea, G. Mihăilă).

Din inscripţii rezultă că este vorba de o biserică ortodoxă a unor cneji locali de origine română din sec. XIII-XIV. În amândouă textele, scrise în slavona mediobulgară timpurie, apar nume româneşti (*Balea*, *Naneş*, *Teofil* zugravul, în cea din 1313; jupan *Chendreş*, jupanița *Nestora*, voievozii *Ioaneş* şi *Iacov*, în cea din 1408).

Bibliografie:

– N. Iorga, *Cea mai veche ctitorie de nemeşi români din Ardeal (1408-1409)*, Bucureşti, 1926 (AARMSI, Seria III. Tom VI., 6), p. 171-175;
– G. Mihăilă, *Cele mai vechi inscripţii cunoscute ale românilor din Transilvania (1313-1314 şi 1408, Stresângeorgiu – oraşul Călan, judeţul Hunedoara)*, în "Revista muzeelor şi monumentelor. Monumente istorice şi de artă", Bucureşti, XLVII, 1978, nr. 1, p. 33-38 (bogată bibliografie). Reprodus în: G. Mihăilă, *SLF*, p. 7-27.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

II. TEXTE RELIGIOASE

Cele mai multe dintre manuscrisele slavone cu conținut religios nu sunt originale, ci cópii. Unele au fost scrise pe teritoriul țării noastre, altele au fost aduse de peste graniță. Conțin texte necesare oficierii cultului religios în biserica ortodoxă, precum şi alte scrieri (vieți de sfinți, cuvântări, panegirice, cugetări etc.). Cele mai multe se găsesc la B.A.R. (Bucureşti), altele în biblioteci şi arhive laice sau mănăstireşti din țară (Iaşi, Cluj, Arad, Sibiu, Braşov ş.a.).

Numărul acestor manuscrise religioase nu poate fi stabilit cu precizie, el fiind în continuă creştere, pe măsura descoperirii lor. Astfel, numai la B.A.R. existau în anul 1940 cca 660, în 1972 erau peste 790, iar astăzi se apropie de 900. La fel stau lucrurile şi cu manuscrisele din alte colecții bucureştene sau din alte oraşe. Oricum, dintre cele cca 3000 de manuscrise slavone despre care avem informații că au fost scrise sau au circulat în Țările Române în sec. XV-XVIII, cele mai multe au conținut religios.

Cele mai multe manuscrise provin din sec. XV-XVI; câteva sunt din sec. XIII-XIV şi, deocamdată, numai *unul* din sec. XII: *fragmentul de Apostol* din ms. 790 de la B.A.R. Achiziționat de B.A.R. în 1967, a fost descris prima dată de Elena Linţa, în 1972.

În privința provenienței manuscriselor religioase, alături de cele mai multe, copiate pe diferite teritorii româneşti, un număr însemnat au fost redactate în alte țări, ajungând pe diferite căi în colecții româneşti. Cele mai multe dintre acestea provin din Bulgaria, Serbia, Rusia, Ucraina, Muntele Athos.

Pe de altă parte, nu puține sunt manuscrisele slavone de proveniență românească ajunse astăzi în afara țării noastre, în diferite colecții de stat sau particulare din alte țări. Unele au fost dăruite de voievozii români mănăstirilor de la Athos, altele au fost obiectul unor fărădelegi (pradă de război) sau au fost achiziționate în diferite moduri de unii călători, colecționari sau cercetători străini.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Bibliografie:

- SVSR, p. 258-259.
- Panaitescu, *Manuscrisele*;
- Linţa, *Catalog Iaşi*; *Catalog Cluj-Napoca*; *Catalog Braşov*;
- Linţa, Djamo-Diaconiţă, Stoicovici, *Catalog Bucureşti*;
- Constantinescu, *Manuscrise*;
- Cândea, *Mărturii I-II*;
- Jiva Milin, *Din istoricul cercetării manuscriselor slavo-române*, Rsl, XXVIII, 1990, p. 181-250 (reprodus în vol. *Studii de slavistică*, Timişoara, 1998, p. 5-73);
- Elena Linţa, *Cele mai vechi manuscrise slave din ţara noastră*, Rsl, XVIII, 1972, p. 245-264;
- Paul Mihail, Zamfira Mihail, *Manuscrise slave în colecţii din Moldova* (I), Rsl, XVIII, 1972, p. 265-319; (II), Rsl, XIX, 1979, p. 33-76; (III), Rsl, XXXII, 1994, p. 267-286;
- P. S. Năsturel, *Le Mont Athos et les Roumains. Recherches sur leurs relations du milieu du XIVe siècle à 1654*, Roma, 1986;
- G. Mihăilă, *Manuscrisele slavo-române din colecţia M. P. Pogodin*, Rsl, XXIV, 1986, p. 227-258 şi Rsl, XXIX, 1992, p. 343-392;
- Emil Turdeanu, *Oameni şi cărţi de altădată*. Ediţie îngrijită de Ştefan S. Gorovei şi Maria Magdalena Székely. Note complementare, traduceri şi postfaţă de Ştefan S. Gorovei, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997.

1. *Pripealele* lui Filotei monahul (v. textul nr. **5**)

Filotei a fost logofăt al lui Mircea cel Bătrân, domnitorul Ţării Româneşti. Călugărit spre sfârşitul vieţii, a alcătuit la mănăstirea Cozia din Oltenia, prin anii 1400-1418, scurte cântări sau imnuri liturgice, menite a însoţi psalmii "aleşi" compuşi de bizantinul Nicephoros Vlemmides. Este cuvântul slav **припѣло** (cf. Miklosich, *Lexicon*, s.v.), derivat din verbul **припѣти** "a cânta".

Manuscrisul original s-a pierdut. Scrierea, redactată de autor în slavona mediobulgară, s-a păstrat în numeroase cópii manuscrise (25), răspândite la noi (13, din care cea mai veche, din 1437), în Rusia (6), Cehia (3), Bulgaria (3). A fost conservată apoi şi prin tipărituri, prima dată în *Zbornik za putnike*, editat de Bojidar Vukovici la Veneţia (1536, f. 200-201). Peste hotare a mai apărut şi într-un *Molitvoslov* (Veneţia, 1547), o *Psaltire* (Vilno, 1586) şi în şase ediţii ale *Psaltirii* (Kiev, 1624-1697).

Marea popularitate a acestui text religios – creaţie originală a unui român – este dată şi de reproducerea lor în cărţi tipărite la noi, atât în slavonă (Sbornicul de la Sas-Sebeş, Coresi, 1580; Psaltirea de la Govora, 1637; Psaltirea de la Buzău, 1791), cât şi în română (Psaltirea de la Buzău, 1703; Catavasierul de la Râmnic, 1715; Psaltirea lui Chesarie de Râmnic, 1779 şi ediţii ulterioare ale acesteia). De asemenea textul slavon al

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Pripealelor este prezent şi în miscellanee religioase slavone (B.A.R., ms. 101, 209, 283, 728; BCU – Cluj, ms. 1801 şi 3561) şi româneşti (B.A.R., ms. rom. 2524).

Bibliografie:

– E. Turdeanu, *Les premiers écrivains religieux en Valachie: l'hegoumène Nicodème de Tismana et le moine Philothée*, "Revue des études roumaines", Paris, II, 1954, p. 114-144 (reproduce foto integral ediția Veneția 1536);
– Tit Simedrea, *Les "Pripěla" du moine Philothée. Etude. Texte. Traduction*, Rsl, XVII, 1970, p. 183-225 + 7 facsimile (după ms. slav. 101, 209 şi 728 de la B.A.R.);
– Panaitescu, *Manuscrisele...*, p. 128, 305, 378;
– Linţa, *Catalog Cluj-Napoca*, p. 83-84, 90-92;
– Ştrempel, *Catalog II*, p. 305;
– *DLitRom*, p. 356 (autor: Rodica Şuiu);
– *DTR*, p. 170;
– Vasile Tomescu, *Muzica românească în istoria culturii universale*, Bucureşti, Editura Muzicală, 1991, p. 224-226.

2. Patimile Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava (v. textul nr. **6**)

Autorul acestei scrieri a fost considerat până nu de mult cărturarul de origine bulgară Grigore Ţamblac (1367-1419). Ar fi fost redactată în anul 1402, în timpul probabilei şederi a acestuia în Moldova, în vremea lui Alexandru cel Bun. S-a păstrat într-o copie (datată 23 septembrie 1439), efectuată de călugărul Gavriil Uric de la mănăstirea Neamţ (B.A.R., ms. slav. 164, f. 324-330).

Grigore Ţamblac este – prin activitatea şi scrierile sale – un exemplu de autor care poate fi – şi este – revendicat de mai multe culturi: bulgară, sârbă, rusă şi română. *Panegiricul Sfântului Ioan cel Nou* – redactat în slavona medio-bulgară, aparţine prin conţinut literaturii române vechi. Titlul exact (aşa cum s-a păstrat în copia lui Gavriil) este: **Мжченіе свѧтаго и славнаго мжченика Іѡанна Новаго, иже бъ Бельградѣ мжчившаго сѧ** (Pătimirea sfântului şi slăvitului mucenic Ioan cel Nou, care a fost chinuit la Cetatea Albă).

În vremea din urmă, paternitatea lui Grigore Ţamblac a fost contestată (primele îndoieli au fost exprimate în 1956 de istoricul literar bulgar V. Sl. Kiselkov), aducându-se argumente în favoarea unui alt Grigore, "călugăr şi prezviter din marea biserică a Moldovlahiei" (D. Zamfirescu, Alexandru V. Diţă). Asupra datării textului există ipoteza "după anul 1432" (anul morţii lui Alexandru cel Bun); mai circumspect, Dan Horia Mazilu propune formula: "după anul 1415 şi nu mai târziu de 1439, de când datează copia prescrisă de Gavril Uric".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Importanța acestei scrieri în istoria culturii româneşti a fost subliniată prin *două* definiții esențiale: ea cuprinde *prima consemnare într-un izvor narativ local a unui eveniment din istoria Țărilor Române* (G. Mihăilă); este *întâia mare compunere originală, în proză, redactată în limba slavonă de un român* (D. H. Mazilu).

Bibliografie:

– Episcopul Melchisedec, *Viața Sf. Ioan cel Nou de la Suceava*, în "Revista pentru istorie, arheologie şi filologie", Bucureşti, II, 1884, vol. 3, p. 163-174 (textul original şi traducere);
– Emil Turdeanu, *Grégoire Camblak: faux arguments d'une biographie,* RES, XII, 1946, p. 46-81;
– Panaitescu, *Manuscrisele...*, p. 246-248;
– Elena Linţa, în *SVSR*, p. 384-385 (fragment în slavonă, după manuscrisul de la B.A.R.);
– G. Mihăilă, *Grigore Ţamblac*, în *LRV*, I, p. 21-25 (introducere despre autor şi scriere; fragment în traducere românească);
– P. Rusev, A. Davidov, *Григорий Цамблак в Румъния и в старата румънска литература*, Sofia, 1966;
– P. Rusev, *Григорий Цамблак – български, сръбски, румънски и руски писател*, Sofia, 1968;
– *DLitRom*, p. 865 (autor: Constantin Teodorovici);
– Dan Horia Mazilu, *Proza oratorică în literatura română veche. Partea I (Preliminarii. Epoca Prerenaşterii)*, Bucureşti, Editura Minerva, 1986 (cap. *Grigore Ţamblac – un alt autor controversat al literaturii române vechi?*, p. 181-203, expunere succintă a părerilor asupra paternității textului);
– G. Mihăilă, *Manuscrisele lui Gavriil Uric de la Neamț şi însemnătatea lor filologică*, în *SLF*, p. 48-58.

3. Eustatie de la Putna, Imnul Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava

Eustatie, călugăr la Putna, a trăit şi activat în a doua jumătate a secolului al XV-lea şi la începutul secolului al XVI-lea. A studiat probabil la Muntele Athos. Este autor de imnuri religioase cărora le-a adăugat şi note muzicale. Manuscrisul *Antologhionului* său, care se păstrează la Muzeul istoric de stat din Moscova, cuprinde şi o însemnare precis datată (11 iunie 1511), din care rezultă că el "a scris această carte de cântări din creația sa". Printre compozițiile sale psaltice se numără şi una închinată Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava. Creația sa a fost studiată de slavista britanică Anne E. Pennington şi editată la noi în 1983.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Bibliografie:

– A. E. Pennington, *Evstatie's Song Book of 1511: Some Observations*, RESEE, IX, 1971, nr. 3, p. 565-583;
– A. E. Pennington, *Music in Sixteenth-century Moldavia: New Evidence*, "Oxford Slavonic Papers", new series, XI, 1978, p. 64-83;
– *Antologhionul lui Eustatie, protopsaltul Putnei.* Ediție îngrijită şi adnotată de Gheorghe Ciobanu şi Marin Ionescu. Prefață şi studiu introductiv de Gheorghe Ciobanu, Bucureşti, 1983;
– D. H. Mazilu, *LRR*, p. 150;
– *DTR*, p. 183 (cu bibliografie);
– Deletant, *Slavonic Letters...*, p. 96 şi 110.

4. Simeon Dediulovici, Lauda lui Mihail Mărturisitorul, Episcopul Sinadelor

Este un imn de laudă, în slavonă de redacție medio-bulgară, compus în sec. XVI de vistiernicul muntean Simion Dediulovici. Se găseşte la B.A.R., ms. slav. 278, f. 7-8.

Bibliografie:

– A. Iațimirski, *Славянские и русские рукописи румынских библиотек*, S. Petersburg, 1905, p. 425-428;
– Panaitescu, *Manuscrisele...*, p. 373;
– D. H. Mazilu, *LRR*, p. 150 şi 375 (bibliografie).

5. Anastasie Crimca, Vers de plângere al omului căzut în păcate adresat sufletului său

Este singura scriere religioasă originală în slavonă a lui Anastasie Crimca, mitropolitul Moldovei (cca 1560-1629), ctitor al mănăstirii Dragomirna, întemeietor al unei şcoli de caligrafi şi miniaturişti. Semnalat prima dată de A. Iațimirski, **Сти[χ] плачевиꙑ[и] члка па[д]ша[г] къ дшѣ є[г] твореник Ѧнастасіа Кри(м)кови(ч) митропо(ли)та мѡ(л)да(в)ска(г)** a fost publicat de P. Partenie în 1907; a fost considerat "cântecul de lebădă al literaturii române în limba slavonă" (G. Ivaşcu), "frumoasă elegie, prin care tiparele imnice erau depăşite şi versul începea să devină cu adevărat 'liric'" (D. H. Mazilu).

Bibliografie:

– A. Iațimirski, *Из славянских рукописей. Тексты и заметки*, Moscova, 1899, p. 62-63;
– P. Partenie, *Mitropolitul Atanasie Crimca al Moldovei, 1608-1617, 1619-1629. Viața şi activitatea sa*, Bucureşti, 1907;
– E. Turdeanu, *Le métropolite Anastasie Crimca et son oeuvre littéraire et artistique (1608-1629)* , RES, XXIX, 1952, p. 54-75;
– G. Popescu-Vâlcea, *Anastasie Crimca*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1972;

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

– *DLitRom*, p. 242-243 (autor: Rodica Şuiu);
– *DTR*, p. 132-133;
– G. Popescu-Vâlcea, *Miniatura românească*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1981, p. 37-46 (bibliografie);
– D. H. Mazilu, *LRR*, p. 151 şi 375.

6. Petru Movilă, *Prefață* la *Triod înflorit* (Kiev, 1631)

Scrierea, compusă în slavona ucraineană, aparține literaturii sapiențiale, cuprinzând sfaturi "politiceşti" şi "dumnezeieşti" adresate de Petru Movilă fratelui său, Moise Movilă, la urcarea acestuia pe tronul Moldovei în anul 1630. Publicată mai întâi în Ucraina de N. Titov (1924); a fost tipărită şi la noi, mai întâi fragmentar, cu traducere în româneşte, de P. P. Panaitescu (1942), apoi de D. P. Bogdan (1971, integral, cu traducere în franceză) şi de G. Mihăilă (1972, integral, cu traducere în română).

Bibliografie:

– P. P. Panaitescu, *Petru Movilă şi românii*, Bucureşti, 1942 (extras din "Biserica Ortodoxă Română", LX, 1942, nr. 9-10), reprodus în P. P. Panaitescu, *Contribuții*, p. 580-582 şi în *Petru Movilă. Studii*, Ediție îngrijită, postfață, note şi comentarii de Ştefan S. Gorovei şi Maria Magdalena Székely, Bucureşti, 1996, p. 81-83;
– D. P. Bogdan, *Les Enseignements de Pierre Movilă adressés à son frère Moise Movila*, în "Cyrillomethodianum", Salonic, I, 1971, p. 1-25;
– G. Mihăilă, *Două scrieri literare ale lui Petru Movilă adresate compatrioților săi*, în *Contribuții...*, p. 191-194 (text) şi 194-197 (traducere);
– G. Mihăilă, în *LRV*, II, p. 264-266 (textul românesc).

7. Pomelnicul Mănăstirii Bistrița (v. textul nr. 7)

A fost alcătuit la mănăstirea Bistrița din Moldova, în secolul al XV-lea, cu adaosuri aparținând secolelor al XVI-lea şi al XVII-lea. Practic, a fost început încă în vremea lui Alexandru cel Bun (pe la 1407) şi a fost încheiat spre sfârşitul sec. XVII (ultima însemnare este din 1682: hatmanul Grigore Hăbăşescul, de pe vremea lui Ştefan Petriceicu, domnul Moldovei). Este scris într-o slavonă bisericească, de redacție medio-bulgară.

Se păstrează la B.A.R. (ms. slav. 78).

Se cunoaşte şi o traducere în limba română, de pe la 1750 (B.A.R., ms. rom. 2865).

Originalul slavon a fost cunoscut de mulți cercetători, începând cu Axinte Uricariul (prima jumătate a sec. XVIII), continuând apoi cu Dimitrie A. Sturdza (descriere, 1879), Episcopul Melchisedec (descriere, 1883), Ioan Bogdan (1891 şi 1895: "cel mai vechi şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

mai bogat pomelnic din câte cunoaştem"), primul cercetător străin, bulgarul L. Miletič (1893: "foarte important izvor pentru istoria românească"), A. Iațimirski (1905), I. Minea (1931, 1933), Ecaterina Piscupescu (1939) şi alții. O ediție completă, cu un bogat studiu introductiv, traducere în româneşte, indice şi facsimile a dat Damian P. Bogdan (1941).

Bibliografie:

– D. P. Bogdan, *Pomelnicul Mânăstirei Bistrița*, Bucureşti, 1941;
– Panaitescu, *Manuscrisele*, p. 101-102;
– Ştrempel, *Catalog, II*, p. 391-392 (descrierea ms. rom. 2865).

8. Pomelnicul de la Bisericani (v. textul nr. **8**)

Manuscris pe hârtie (45 file) din prima jumătate a sec. XVIII, actualmente la Biblioteca Universitară din Cluj-Napoca (ms. 4363). Provine de la mănăstirea Bisericani, aşezată între Bistrița şi Pângărați, la 10 km nord-vest de Piatra Neamț. A fost început de egumenul Parthenie care trece mai întâi lista domnilor Moldovei de la Alexandru cel Bun (1400-1432) până la Miron Barnovski (1626-1629), continuat apoi de alți scriptori până la începutul sec. XVIII.

Redacție mediobulgară, cu numeroase elemente de limbă română (nume de persoane şi de locuri, articol enclitic românesc, cuvinte româneşti, uneori paralel cu termenii slavi respectivi). În afară de arhetipul slavon, a mai existat o traducere în româneşte făcută de egumenul Misail la 1762 (pierdută) şi o copie a acestei traduceri, completată de Mitrofan la 1821 (publicată de N. Iorga).

Bibliografie:

– G. Ghibănescu, în "Uricariul", Iaşi, XXII, oct. 1892, p. 309-375 (text şi traducere);
– Elena Linția, *Pomelnicul de la Bisericani*, în Rsl, XIV, 1967, p. 411-454 (amplu studiu istorico-filologic, text, traducere, 6 facsimile, indice);
– Elena Linția, *Catalog Cluj-Napoca*, p. 107 (descriere).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

III. LITERATURA ISTORICĂ

A. Moldova

1. Letopisețul de când s-a început Țara Moldovei (Letopisețul de la Bistrița sau **Letopisețul anonim al Moldovei)**; v. textul nr. **9**.

Cea mai veche cronică internă a Moldovei, cuprinde relatarea evenimentelor petrecute între anii 1352-1507. Este o copie din secolul al XVI-lea a letopisețului scris la curtea lui Ştefan cel Mare de unul sau mai mulți autori, în etape succesive, cu un adaos pentru ultimii trei ani (1504-1507). A fost descoperit de I. Bogdan la Tulcea într-un manuscris miscellaneu de la sfârşitul secolului al XVI-lea şi începului secolului al XVII-lea. Se păstrează la B.A.R., ms. slav. 649; a fost publicat de I. Bogdan (1895) şi de P. P. Panaitescu (1959).

Bibliografie:

– I. Bogdan, *Cronice inedite atingătoare de istoria Românilor*, Bucureşti, 1895, p. 3-78 (studiu, text şi traducere);
– I. Bogdan, *Scrieri*, p. 375-393 (studiu);
– Panaitescu, *Cronicile...*, p. 1-23 (studiu, text şi o nouă traducere);
– G. Mihăilă, *Contribuții...*, p. 140-147;
– *DLitRom*, p. 505-506 (autor: Rodica Şuiu);
– G. Mihăilă, *LRV*, I, p. 26-29 (prezentare) şi 29-41 (traducere şi note);
– *SVSR*, p. 362-364 (Elena Lința).

2. Cronica scurtă a Moldovei (1359-1451)

Este un scurt rezumat (o simplă listă de voievozi) al istoriei Moldovei de la întemeiere (Dragoş) până la Bogdan-Voievod (1451); se găseşte în ms. slav. 280 de la B.A.R. (f. 100). A fost publicată de I. Bogdan (1901), A. Iațimirski (1905) şi P. P. Panaitescu (1959).

Bibliografie:

– I. Bogdan, *Un fragment de cronică moldovenească în limba slavă*, "Convorbiri literare", XXXV, 1901, p. 527-530 (reprodus în I. Bogdan, *Scrieri*, p. 413-416);
– A. Iațimirski, *Славянские и русские рукописи румынских библиотек*, S. Petersburg, 1905, p. 429;
– P. P. Panaitescu, *Cronicile...*, p. 38-40 (prezentare, text şi traducere).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3. Letopiseţul de la Putna (I); v. textul nr. **10.**

Сказаніє въ кратцѣ о молдавскыхъ господарѣхъ (Povestire pe scurt despre domnii Moldovei), cuprinde istoria Moldovei de la 1359 până în 1526, fiind o versiune a vechilor letopiseţe ale Moldovei, prelucrată la mănăstirea Putna în anii 1517-1527. A fost descoperit de Ioan Bogdan la Kiev (în Biblioteca Academiei Teologice) şi publicat tot de el în 1891, apoi de P. P. Panaitescu (1959). Anterior a fost descris de V. Berezin (1881).

Bibliografie:

– I. Bogdan, *Vechile cronici...*, p. 1-11, 143-148 (reprodus în I. Bogdan, *Scrieri*,);
– P. P. Panaitescu, *Cronicile...*, p. 41-52;
– *DLitRom*, p. 506-507 (autor: Rodica Şuiu);
– *SVSR*, p. 362 (Elena Linţa; prezentare, fragmente de text).

4. Letopiseţul de la Putna (II); v. textul nr. **11.**

Cu acelaşi titlu ca şi "Putna I", a fost alcătuit tot la mănăstirea Putna; relatează evenimentele din istoria Moldovei de la 1359 numai până la 1518. A fost descoperit de I. Bogdan în biblioteca publică din St. Petersburg şi publicat tot de el în 1909, apoi de P. P. Panaitescu în 1959. Există şi o traducere românească făcută pe la 1770 de Vartolomei Măzăreanu (B.A.R., ms. 3560).

Bibliografie:

– I. Bogdan, *Letopiseţul lui Azarie*, AARMSI, XXXI, 1908-1909, p. 57-125 (reprodus în I. Bogdan, *Scrieri*, p. 416-467 şi 681-683 – notele editorului);
– P. P. Panaitescu, *Cronicile...*, p. 53-66 şi 67-73;
– *DLitRom*, p. 506-507 (autor: Rodica Şuiu);
– Ştrempel, *Catalog*, III, p. 171-172 (descrierea manuscrisului traducerii româneşti);
– G. Mihăilă, *LRV*, I, p. 26-41 (prezentare, traducere românească şi note);
– G. Mihăilă, *Contribuţii*, p. 140-147.

5. Cronica lui Macarie (v. textul nr. **12**)

Macarie (?-1558), episcop de Roman (1531-1548 şi 1551-1558), numit şi "învăţătorul Moldovei", a fost cronicarul de curte al lui Petru Rareş. În continuarea letopiseţului redactat la curtea lui Ştefan cel Mare, cronica sa relatează evenimentele din istoria Moldovei între anii 1504-1551. Se păstrează în trei manuscrise, la Kiev, St. Petersburg şi Moscova. Al doilea, cel de la St. Petersburg, este cel mai complet, cuprinzând forma definitivă a cronicii până la 1551. Este scrisă într-o slavonă de redacţie

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

mediobulgară, cu serioase influenţe pe plan stilistic din partea cronicii bizantinului Constantin Manasses. A fost publicată de două ori, după două manuscrise diferite (de la Kiev şi St. Petersburg) de către I. Bogdan (1891 şi 1901), apoi de P. P. Panaitescu (1959), după un microfilm de la B.A.R. al manuscrisului de la St. Petersburg.

Bibliografie:

– I. Bogdan, *Vechile cronici...*, p. 149-162 (text) şi 198-212 (traducere) şi I. Bogdan, *Scrieri,* p. 320-335;
– I. Bogdan, *Letopiseţul lui Azarie...*, p. 152-168 (text) şi 187-202 (traducere) şi I. Bogdan, *Scrieri,* p. 431-438;
– P. P. Panaitescu, *Cronicile...*, p. 74-105 (studiu, text şi traducere);
– G. Mihăilă, *Contribuţii...*, p. 153-155;
– G. Mihăilă, *LRV*, I, p. 168-171 (prezentare) şi 171-190 (traducere şi note);
– *DLitRom*, p. 525-526 (autor: Rodica Şuiu);
– *DTR*, p. 238-239;
– *SVSR*, p. 365-366 (Elena Linţa, prezentare şi fragment de text).
– D. H. Mazilu, *LRR*, p. 280-304;
– D. H. Mazilu, RLRV, III, p. 23-28.

6. Cronica lui Eftimie (v. textul nr. **13**)

Scrisă din porunca lui Alexandru Lăpuşneanu, în slavonă mediobulgară, continuă relatarea evenimentelor din istoria Moldovei între anii 1541-1554. Autorul este Eftimie, egumen al mănăstirii Căpriana (au existat păreri cu privire la alţi doi Eftimie, episcopul de la Rădăuţi din 1552 şi egumenul mănăstirii Neamţ la 1553, devenit mai târziu episcop şi mitropolit în Ardeal); datorită accentelor critice la adresa lui Iliaş şi Ştefan, fiii lui Petru Rareş, autorul a fost definit ca "întâiul pamfletar din literatura română" (D. H. Mazilu).

Cronica lui Eftimie s-a păstrat într-o copie a lui Isaia de la Slatina (1561), în cadrul ms. 116 de la Kiev. A fost publicată de descoperitorul ei, I. Bogdan (1891) şi de P. P. Panaitescu (1959). Stilistic, este influenţată de cronica lui Manasses, ca şi de a predecesorului său, Macarie, al cărui ucenic şi admirator a fost.

Bibliografie:

– I. Bogdan, *Vechile cronici...*, p. 162-171 (text) şi 211-222 (traducere); cf. I. Bogdan, *Scrieri*, p. 335-346;
– P. P. Panaitescu, *Cronicile...*, p. 106-109 (introducere), 109-116 (text), 117-125 (traducere);
– G. Mihăilă, *Contribuţii...*, p. 155-156;
– G. Mihăilă, *LRV*, I, p. 191-192 (prezentare) şi 192-203 (traducere şi note);
– *SVSR*, p. 366-367 (Elena Linţa, prezentare şi fragment de text);
– *DLitRom*, p. 310-311 (autor: Rodica Şuiu);

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

– *DTR*, p. 159-160;
– D. H. Mazilu, *LRR*, p. 305-320;
– D. H. Mazilu, RLRV, III, p. 29-36.

7. Cronica lui Azarie (v. textul nr. **14**)

Este ultima cronică slavonă din Moldova, scrisă din porunca lui Petru Şchiopul, relatează evenimentele din perioada 1541-1574. Autorul se prezintă ca un continuator al lui Macarie, dascălul său. Scrierea este redactată, ca şi cele anterioare, în slavona mediobulgară; de asemenea prezintă elemente stilistice manassiene. S-a păstrat, ca şi cronica lui Macarie, în manuscrisul miscellaneu de la St. Petersburg. A fost publicat în acelaşi an, 1909, de I. Bogdan şi A. Iaţimirski, apoi de P. P. Panaitescu (1959).

Bibliografie:

– I. Bogdan, *Letopiseţul lui Azarie*, AARMSI, seria a II-a, XXXI, 1909, p. 168-181 (text) şi 202-214 (traducere) (reprodus în I. Bogdan, *Scrieri*, p. 416-463 şi 681-683 – notele editorului);
– A. Iaţimirski, *Славяно-молдавская летопись монаха Азария*, în "Известия отделения русского языка и словесности, Академия наук", St. Petersburg, XIII, 1909, p. 23-80;
– P. P. Panaitescu, *Cronicile...*, p. 126-129 (introducere), 129-139 (text), 139-151;
– G. Mihăilă, *Contribuţii...*, p. 156-157;
– G. Mihăilă, *LRV*, I, p. 204-205 (prezentare) şi 206-220 (traducere şi note);
– *SVSR*, p. 367-368 (Elena Linţa, prezentare şi fragment de text);
– *DLitRom*, p. 67 (autor: Rodica Şuiu);
– *DTR*, p. 25;
– D. H. Mazilu, *LRR*, p. 321-349;
– D. H. Mazilu, RLRV, III, p. 36-47.

Alte *patru* variante de cronici moldoveneşti sunt: *moldo-germană, moldo-polonă, moldo-rusă* şi *sârbo-moldovenească*; ele sunt o mărturie a interesului faţă de faptele din istoria Moldovei la alte popoare. Ultimele două, *moldo-rusă* şi *sârbo-moldovenească*, sunt încadrabile în sistemul cronicilor slavone.

8. Cronica moldo-rusă (v. textul nr. **15**)

Este de fapt ultimul capitol, al 13-lea, din corpul unor cronici ruseşti, intitulat *Voskresenskaja Letopis*, alcătuit în secolul al XVII-lea. Titlul este identic cu cel al letopiseţului de la Putna. Autorul moldovean a redactat-o într-o slavonă mediobulgară, modificată de către compilatorul rus. Cuprinde în plus o legendă despre venirea romanilor vechi, ortodocşi, care s-au despărţit de romanii noi, catolici (aici apar eroii eponimi,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Roman şi *Vlahata*), precum şi cunoscuta legendă a "descălecatului" (Dragoş Vodă şi goana după zimbri din Maramureş până în Moldova).

A fost publicată în două ediţii ruseşti ale corpusului *Voskresenskaja Letopis* (1793-1794 şi 1856), apoi de I. Bogdan (1891) şi de P. P. Panaitescu (1959).

Bibliografie:

- I. Bogdan, *Vechile cronici*, p. 182-189 (text) şi 235-239 (traducere); reprodus în I. Bogdan, *Scrieri*, p. 316-320 şi 346-372;
- P. P. Panaitescu, *Cronicile*, p., 152-154 (introducere), 154-157 (text) şi 158-161 (traducere);
- G. Mihăilă, *Contribuţii...*, p. 148-151;
- *DLitRom*, p. 249, (Rodica Şuiu);

La bibliografia din *DLitRom* (până în 1978), mai pot fi adăugate următoarele lucrări:
- Gheorghe I. Brătianu, *Roman şi Vlahata în tradiţia istorică a descălecatului Moldovei*, în AARMSI, seria III, XXVII, 1944-1945; inclus în vol. *Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti* (1945), ed. II, îngrijită, studiu introductiv şi note de Valeriu Râpeanu, Bucureşti, Editura Eminescu, 1980, p. 155-172 şi 262-265;
- Dan Simonescu, *Tradiţia istorică şi folclorică în problema "întemeierii" Moldovei*, în vol. colectiv *Studii de folclor şi literatură*, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, p. 27-50;
- Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Bucureşti, Ed. Academiei, 1972, p. 67-71 (ed. II, Bucureşti, Editura enciclopedică, 1993, p. 77-81).

Din bibliografia de după 1978, notăm pentru acest subiect:
- D.H. Mazilu, *LRR*, 1984, p. 255-261 (cap. *"Mitul" primordial*) şi note, p. 399-401; *RLRV*, I, 1994, p. 132-136 (cap. *Eroii eponimi*); RLRV, III, p. 19-21;
- Cătălina Velculescu, *Între scriere şi oralitate*, Bucureşti, Editura Minerva, 1988, p. 9-10;
- O. Pecican, *Roman şi Vlahata. O gestă slavo-română scrisă în Bihor (sec. XIV)*, în "Familia", seria V, XXVIII, 1992, nr.5;
- Şerban Papacostea, *Românii în secolul al XIII-lea. Intre cruciată şi imperiul mongol*, Bucureşti, Editura enciclopedică, 1993, p. 162-163.

Este de reţinut şi faptul că, pentru semnificaţia legendei vânătorii lui Dragoş, textul cronicii moldo-ruse a făcut obiectul unui erudit comentariu de mitologie comparată la Mircea Eliade, *De Zalmoxis à Genghis-Khan*, Paris, 1970 (ed. rom., traducere de Maria Ivănescu şi Cezar Ivănescu, Bucureşti, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1980, cap. *Voievodul Dragoş şi "vânătoarea rituală"*, paragraful *Cronicarii*, p. 136-140).

Interesul deosebit al istoricilor şi istoricilor literari pentru această cronică este explicabil datorită prezenţei *numai aici* a legendei despre Roman şi Vlahata. Pornind de aici, s-au făcut ample comentarii despre raportul dintre legendă şi adevărul istoric, despre romanitatea românilor, despre posibilele surse de inspiraţie ale autorului, precum şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

raportări la procedee similare din alte culturi (începând de la mitul biblic al celor trei frați până la cultura slavilor) sau la conceptul curent în epocă, al "celei de a treia Rome".

În *plan cultural mai larg*, narațiunea se înscrie în mentalitatea epocii, tot mai sensibilă la *ideea originilor*; este, credem, *prima expresie cultă, literară a ideii latinității în mediul românesc*, expresie în care se unesc, în perfectă simbioză, cele două etnonime de bază ale acestei idei: cel romanic (*Roman*) şi cel slav (*Vlahata*).

În *plan strict lingvistic*, textul *Cronicii*, aşa cum s-a păstrat în *Voskresenskaja Letopis*, a fost calificat încă de I. Bogdan (*Vechile cronici*, 1891; ed. G. Mihăilă, p. 316) ca o "transcriere din mediobulgară în rusească, pentru a nu se deosebi de restul cronicei *Voskresenskaja*". Autorul moldovean al cronicii ştia slavona de redacție medio-bulgară, dar, adăugăm, este posibil ca măcar unele elemente de redacție rusă (semnalate, de altfel, de I. Bogdan), să fi aparținut încă acestuia. I. Bogdan însuşi a remarcat în câteva rânduri caracterul compozit mixt, mediobulgar-nord(est)slav, al slavonei din Moldova (în cronici şi hrisoave mai ales), comparativ cu cea din Muntenia (mai curat mediobulgară).

În legătură cu cele două nume, *Roman* şi *Vlahata*, ale celor doi eroi eponimi din primele rânduri ale *Cronicii moldo-ruse*, ne îngăduim o ipoteză.

Primul nume, *Roman*, nu are nevoie de nici o explicație; el face legătură directă cu lat. *romanus*, indicând fără echivoc originea latină a românilor. Şi al doilea, *Vlahata*, prin rădăcina *Vlah-*, spune acelaşi lucru, căci este denumirea slavă pentru români, care însemna inițial 'roman, latin', fapt recunoscut de multă vreme şi care nu mai presupune alte comentarii.

O întrebare ridică însă finala *-ata* din *Vlahata*. P. P. Panaitescu, *Cronicile...*, p. 153, punea acest nume alături de *planina* (munte), *kral* (rege) şi *grad* (cetate), printre cuvintele "care nu sunt ruseşti, ci provin din limba mediobulgară folosită de cronicarii moldoveni". Putem admite această alăturare, dar numai pentru rădăcina *Vlah-*, care prezintă aceeaşi metateză sud-slavă ca şi termenii invocați. P.P. Panaitescu adaugă însă pe *Vlahata* nu pentru metateză (aşa cum menționează pentru *grad*, unde precizează: "şi nu *gorod*"!), ci pentru faptul că *Vlahata* ar prezenta "articolul bulgăresc post-pus".

Dacă acceptăm această explicație, atunci trebuie să admitem că forma inițială a numelui, fără *-ta* (articol post-pus pentru substantive de genul feminin în bulgară), ar fi fost *Vlaha*, deci cele două segmente sunt *vlaha* şi *ta* (ca şi bg. *жена* + *-та* > *жената* 'femeia'); ar mai trebui să admitem existența unui apelativ feminin bulgar *влаха*, acesta putând deveni nume propriu, *Влаха*, fapt neatestat nici în vechea slavă, nici în bulgară

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

sau în altă limbă slavă. Ce-i drept, în antroponimia sud-est europeană (greacă-bizantină, general sud-slavă şi română) există nume proprii masculine cu terminaţia *-a* (*Toma, Sava* etc.), dar acestea nu provin din apelative sau etnonime; pe de altă parte, la antroponimele bulgare (indiferent de gen) nu se obişnuieşte adăugarea articolului post-pus (ar însemna să admitem, de exemplu, formarea unui nume propriu *Савата*, de la *Сава* + *та*, *Тодорът*, de la *Тодор* + *ът* sau *Пенчото* de la *Пенчо* + *то*!)

Aşa stând lucrurile, credem că explicaţia formei ВЛАХАТА din *Cronica moldo-rusă* trebuie căutată în altă parte.

Credem că, în primul rând, segmentarea corectă a numelui trebuie să fie nu ВЛАХА + ТА, cum propunea P. P. Panaitescu, ci ВЛАХ + АТА, căci nu avem motive să admitem existenţa unei forme iniţiale *Vlaha*, cu *-a* final. Presupunând că autorul legendei (cine va fi fost) ştia de existenţa unor nume asemănătoare pentru fraţi eponimi (*Lech, Czech* şi *Rus*), în care toate aceste nume aveau formă masculină (terminată în consoană), atunci nu i-a fost greu să creeze forma *Vlach* (alături de *Roman*), la care să adauge sufixul *-ata*, căci acest sufix (conţinând un formant cu *-t-* în radical) există în limbi slave ca rusa, polona, ucraineana şi altele (deci în aria slavă apropiată de Moldova!).

Dacă textul ar fi fost scris, de pildă, în polonă, am fi avut, probabil, **Włachata* sau **Włochata*; oricum, sensul este de "apartenenţă, cel ce aparţine de neamul vlahilor (românilor)", unul dintre sensurile care li se conferă numelor proprii formate cu sufixele ce conţin *-t-* în radical[1].

Nume proprii româneşti în *-otă* (cu *-t-* în radical) nu sunt puţine, unele putând fi raportate direct la formele vechi slave cu -ОТА (*Dobrotă* < vsl. ДОБРОТА; *Dragotă* < vsl. ДРАГОТА), altele putând fi formate după acest model pe teren românesc (*Balotă, Haşotă, Calotă, Marcotă*, cf. N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, 1963, s.v.; I. Iordan, *Dicţionar al numelor de familie româneşti*, Bucureşti, 1983, s.v.). Autorul moldovean era contemporan cu persoane din rândul boierilor, demnitarilor de la curtea domnească, purtând nume ca *Dragotă, Micotă* (cf. I. Bogdan, *Documentele de la*

[1] De altfel, formarea numelor proprii masculine cu un sufix având radicalul *-t-* este destul de veche, putându-se regăsi şi în alte limbi indoeuropene: în traco-dacă (*Dalutius, Magutis, Mussatis, Myndrytus* etc., cf. A. Vraciu, *Limba traco-dacilor*, ed. II, 1967, p. 169) sau în iliră (*Audata, Dennata, Dazeta, Mandeta, Dazinnota, Etuta* etc., cf. I.I. Russu, *Ilirii. Istoria, limba şi onomastica, romanizarea*, Bucureşti, 1969, p. 125).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ştefan cel Mare I-II, Bucureşti, 1913). Cam în aceeaşi vreme se cunosc şi toponime (*Arnota, Probota* – devenit apoi *Pobrata, Corlata, Bârzota*, ca şi *Başoteni, Drăgoteşti, Drăgoteni, Rohoteşti*, care ne trimit la radicale antroponime, formate cu *-ota*, de tipul *Başotă, Dragotă, Rohotă* (cf. Mihai Costăchescu, *Documente moldoveneşti de la Bogdan Voevod – 1504-1517*, Bucureşti, 1940, *indice*).

Mai notăm că formaţii antroponime nord-slave formate de la apelative sau toponime cu un sufix având pe *-t-* în radical (vezi F. Sławski, *Słownik prasłowiański*, III, Wrocław, 1979, p. 16-17) de tipul *-eta, -ita, -ota, -uta* (în polonă) sau *-ata* (în ucr.) erau foarte răspândite în epocă: în pol. *Miechowita* (numele unui cunoscut cronicar, Maciej z Miechowa), *Borzęta, Lasota, Boruta*; ucr. *Chronowiat, Romančat, Kocowiata* şi multe altele, înregistrate în lucrări poloneze şi ucrainene de onomastică (I. Franko, *Pryčynki do ukrains'koj onomastiki*, Lwów, 1906, p. 185-218; W. Taszycki, *Patronimiczne nazwy miejscowe na Mazowszu*, Kraków, 1951; Z. Klemensiewicz, *Historia języka polskiego*, I, Warszawa, 1961, p. 123-124) sau în lucrări de onomastică general-slavă (B. Lindert, *Formanty służące do tworzenia nazw mieszkańców w językach slowiańskich*, Lublin, 1967).

În concluzie, autorul anonim al adaosului despre Roman şi Vlahata din *Cronica moldo-rusă*, având cunoştinţă de limbi nord-slave (rusă, ucraineană, polonă), în care a întâlnit nume proprii masculine, formate de la radicale în consoană cu sufixe de tipul *-ata, -ęta, -ota, -uta*, a creat şi el, de la **vlach*, forma *Vlachata* (în text: ВЛАХАТА); spre o asemenea inovaţie în planul antroponimiei slavone din Moldova l-au putut conduce şi numeroasele exemple locale, moldoveneşti, cu sufixul *-ota* (cf. *supra*). Înclinăm să credem, însă, că autorul formei *Vlahata* a avut în vedere nu sufixul *-otă*, căci, în acest caz, ar fi rezultat forma *Vlahota* (ca în *Başotă, Caşotă, Narotă, Vacotă*, cf. I. Pătruţ, *Nume cu sufixul* -ot- , în *Studii de limba română şi slavistică*, Cluj, 1974, p. 163-168), ci *–ata* pe care l-a folosit, nu neapărat pentru armonie vocalică, ci pentru că l-a întâlnit ca atare (cu *-a-* iniţial şi final) în polonă şi ucraineană.

Mai poate fi luată în consideraţie şi o altă ipoteză, ca *-ata* din *Vlahata* să fie un sufix antroponimic romanic (italian). Dacă se va dovedi (aşa cum presupune O. Pecican) că legenda cu Roman şi Vlahata a fost concepută în secolul al XIV-lea de un preot sau călugăr din vreo biserică sau mănăstire bihoreană, care a putut cunoaşte pe membrii

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

numeroasei colonii italiene din Oradea acestor vremuri (concentrați în cartiere orădene numite *Florența, Bologna, Veneția*!), atunci nu este exclusă posibilitatea ca acest presupus autor să se fi inspirat din modul italian de formare a unor nume proprii (cu sufixele *-eta, -ata*). Pentru aceasta, va fi însă nevoie să se cunoască, eventual, lista acestor italieni; dar chiar şi în lipsa ei, ipoteza este plauzibilă (cf. mai târziu, în sec. XVI, numele lui Giorgio *Blandrata*, vestitul medic italian din Transilvania).

Poate că nu greşim admițând că, *în planul atestărilor scrise*, slavona a precedat latina şi polona în privința concretizării literare a ideii romanității românilor. Inainte ca, în secolul XVII, Gr. Ureche şi Miron Costin, şcoliți în Polonia, să se convingă, o dată în plus, de existența unei conştiințe slave şi general europene a romanității românilor, prin lat. *Roma*, pol. *Rzym* (la cronicari: *Râm*); lat. *Romanus*, pol. *Rzymianin* (la cronicari: *râmlean*); lat. *Valachus*, pol. *Wołoski* (la Costin "Chronika ziemi Wołoskiej"), termenii corespondenți ai acestora: **римъ, римлѣне, влахата** apăreau cu mai bine de un secol în urmă în *Cronica moldo-rusă*. Un singur român înainte de Ureche şi M. Costin va mai face apel la altă limbă de cultură decât slavona, la latină, pentru a demonstra romanitatea limbii române: *Nicolaus Olahus* în Transilvania, dar şi acesta se situează, *strict cronologic*, în urma autorului legendei despre Roman şi Vlahata, redactată în slavonă!

9. Cronica sârbo-moldovenească (v. textul nr. **16**)

Cuprinde ştiri din istoria Moldovei din anii 1359-1512, augmentate cu altele din istoria Imperiului Otoman, extrase, probabil, din cronici sârbeşti, uneori ad litteram, în redacție mediobulgară. Se cunosc două manuscrise, ambele provenind de la mănăstirea Neamțului; unul se găseşte la Biblioteca Academiei de Ştiințe din Moscova (copie foto la B.A.R.), celălalt la B.A.R. (ms. slav. 636, f. 220 şi 224-225).

A fost publicată de I. Bogdan (1895), Al. Iațimirski (1898) şi P. P. Panaitescu (1959).

Bibliografie:

– I. Bogdan, *Cronici inedite atingătoare de istoria românilor*, Bucureşti, 1895, p. 81-102 (reprodus parțial în I. Bogdan, *Scrieri*, p. 393-398;
– Al. Iațimirski, *Из славянских рукописей*, Moscova, 1898, p. 82-84;
– P. P. Panaitescu, *Cronicile*, p. 188-189 (introducere), 189-191 (text) şi 191-193 (traducere);
– G. Mihăilă, *Contribuții*, p. 108-109, 121-122, 138-140.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

10. Cronica murală de la Suceava (v. textul nr. **17**)

Este o simplă inscripție, cuprinzând date din timpul domniei lui Petru Șchiopul în anii 1574-1590; se află pe unul dintre pereții bisericii Sf. Gheorghe din Suceava. A fost publicată de E. Kozak (1903), P. P. Panaitescu (1959) şi P. Şt. Năsturel (1983).

Bibliografie:

– E. Kozak, *Din Inschriften aus der Bukovina*, Viena, 1903, p. 134 (numai textul slav);
– P. P. Panaitescu, *Cronicile*, p. 162-163 (introducere, text şi traducere);
– Petre Şt. Năsturel, *Minutiae Variae*, în "Cyrillomethodianum", Salonic, VII, 1983, p. 44-45 (*A propos de la Chronique murale de Suceava*): textul slavon şi traducere în franceză, cu comentarii şi note.

B. Țara Românească

Spre deosebire de Moldova, istoriografia slavonă din Țara Românească este foarte modestă. Nu s-au păstrat texte întinse, de tipul *cronicilor* sau *letopisețelor*, ci numai *o singură cronică murală*, foarte scurtă. Alte două texte, ce-i drept, fundamentale pentru cultura română veche, nu sunt, de fapt, texte istorice propriu-zise, ci aparțin, am putea spune, "literaturii de frontieră", în care informația istorică se îmbină cu intenția pedagogică, didactico-moralizatoare şi cea literar-artistică, în bună măsură de sorginte folclorică. Ele îşi au locul aici, totuşi, pentru că sunt în directă legătură cu două personalități de frunte ale istoriei noastre: *Vlad Țepeş* şi *Neagoe Basarab*.

1. Cronica murală de la mănăstirea Bucovăț (v. textul nr. **18**)

Este singura cronică munteană în slavonă; se află pictată pe peretele interior al bisericii de la Bucovăț (Coşuna), lângă Craiova; cuprinde date, relatate la persoana întâi, din timpul domniei lui Alexandru Mircea, domnul Țării Româneşti (1568-1577). Sunt de reținut formele româneşti ale termenului slav **вокꙋода**: **вода** (= vodă), **воєвод** (= voievod), **Іѡн вод(ꙋ)** (= Ion Vodă) şi ale unor nume proprii: **Петрꙋ** (= rom. Petru), **Іѡн** (= rom. Ion), în loc de slav. **Петръ**, **Иоаннъ**. Puternică influență sârbească. A fost publicată de D. Bălaşa (1940), Stoica Nicolaiescu (1941) şi P. P. Panaitescu (1959).

Bibliografie:

– P. P. Panaitescu, *Cronicile*, p. 194-196 (introducere, text şi traducere).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2. Povestirile slave despre Vlad Ţepeş (v. textul nr. **19**)

Viaţa şi faptele lui Vlad Ţepeş, domn al Ţării Româneşti (1456-1462 şi 1476) au făcut obiectul unor scrieri, alcătuite în limbile germană şi slavonă, încă în ultimele decenii ale secolului al XV-lea.

Сказаніе ѡ Дракоулѣ воєводѣ *(Povestire despre Dracula Voievod)* cuprinde 19 povestiri despre Vlad Ţepeş şi faptele sale, care sunt totodată un preţios izvor de informaţie istorică asupra domniei sale. Din acest punct de vedere prezenţa ei printre textele istoriografice, alături de cronici, este justificată. În acelaşi timp însă, această scriere, prin valoarea sa literară, artistică, impune includerea ei şi printre *operele literare originale* în limba slavonă.

Alcătuită înainte de 1468, *Povestirea despre Dracula voievod* a fost foarte răspândită în epocă: se cunosc până azi nu mai puţin de 22 de manuscrise, toate păstrate în Rusia. Cel mai vechi este cel copiat de "păcătosul Eufrosin" de la mănăstirea Kirillo-Belozersk, în anul 1490 (28 ianuarie), după un original (sau tot o copie) din anul 1486 (13 februarie); acest manuscris se găseşte la Biblioteca publică "Saltâkov-Şcedrin" din St.-Petersburg (ms. 11/1088). A fost descoperit de A. D. Sedelnikov, care l-a publicat în 1929.

Înainte de Sedelnikov, textul *Povestirilor*, în alte versiuni manuscrise, a fost cunoscut şi comentat de istoricul rus. N. A. Karamzin (1825), de poetul polonez Adam Mickiewicz, în cursurile sale de literaturi slave de la Collège de France (1841-1842), precum şi de filologii ruşi A. H. Vostokov (1842), A. S. Pâpin (1857, prima ediţie a textului) şi Buslaev (1861 şi 1881, alte ediţii). La noi, o primă ediţie a patru din cele 7 versiuni manuscrise cunoscute de I. Bogdan a apărut ca anexă la studiul acestuia din 1896 (care s-a bucurat de o substanţială recenzie a lui A. Iaţimirschi, în 1897).

După Sedelnikov, textul a mai reţinut în continuare atenţia multor cercetători, care au publicat alte studii şi ediţii: N. Smochină (1939, ediţie, cu traducere românească); P. P. Panaitescu (1959, ediţie şi studiu); J. Striedter (1961); Pandele Olteanu (1961, studiu şi text); I. S. Luria (1964, ediţie şi studiu asupra a 11 variante după cele 22 de manuscrise); Emil Vrabie (1966, studiu), Gr. Nandriş (1964, studiu); Ş. Papacostea (1966, studiu).

După *1968* (data volumului de *Scrieri* ale lui I. Bogdan, în ediţia lui G. Mihăilă, cu observaţiile editorului, în introducere, p. 63-66 şi în notele la studiul lui I. Bogdan din 1896, p. 683-684) şi *1975* (data manualului colectiv de *Slavă veche şi slavonă românească*, cu comentariul Luciei Djamo-Diaconiţă, p. 261 şi cu prezentare şi fragmente de text, datorate

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

lui Pandele Olteanu, p. 368-371), în anii 1976-1979, cu prilejul celei de-a 500-a comemorări a voievodului muntean, apar noi contribuții ale unor istorici şi filologi: N. Stoicescu (1976), Şt. Andreescu (1976), Ion Stăvăruş (1978, ediție, cu traducere), Radu Ştefan Ciobanu (1979). La acestea trebuie menționate alte câteva contribuții apărute în Occident: Riccardo Picchio (1962), Gr. Nandriş (1966), Gianfranco Giraudo (1972), Ioan Guția (1972), Matei Cazacu (1974).

Asupra locului şi limbii în care a fost scrisă *Povestirea...* s-au conturat de-a lungul anilor *trei* ipoteze:

a) autorul şi limba erau de sorginte *rusă* (Kurițân – sol rus la curtea lui Matei Corvin, a scris într-o slavonă rusă: A. H. Vostokov, I. Bogdan, A.I. Iațimirski, A. Sedelnikov, J. Striedter, I. S. Luria, E. Vrabie, G. Mihăilă, G. Giraudo, M. Cazacu).

b) autorul era *român* ardelean cunoscător de slavonă, iar limba, inițial slavonă de redacție medio-bulgară (N. Smochină, P. P. Panaitescu, A. Balotă, A. Boldur);

c) autorul era un *transilvănean – român sau slav* – sau un cleric ortodox cunoscut la curtea din Buda a lui Matei Corvin şi care a scris într-o slavonă de redacție "carpatică" (P. Olteanu).

Nu se cunoaşte prototipul scrierii, anterior anilor 1482-1486 (data aproximativă a versiunii care a stat la baza copiei lui Eufrosin din 1490) şi, deci, "nu dispunem de nici o indicație privind un *text scris* care a fost «tradus» în ruseşte", cf. G. Mihăilă, studiu introductiv la I. Bogdan, *Scrieri*, p. 65, care conchide: „Teza contrară, justă întrucât subliniază existența unui fond de narațiuni orale – unele cu bază românească –, introduce în schimb prea multe necunoscute şi se depărtează de la analiza textului propriu-zis, căci în ultimă instanță este vorba de o operă literară"; în consecință, aşa cum ni se prezintă textul care ni s-a păstrat şi care a circulat în numeroase cópii pe teritoriul rusesc, cu elemente neîndoielnice aparținând limbii ruse literare, limba în care a fost redactat poate fi caracterizată ca fiind o „slavonă rusă", aşa cum au opinat încă I. Bogdan, apoi I.S. Luria şi Emil Vrabie.

Bibliografie:

– *SVSR*, p. 261 (Lucia Djamo-Diaconiță, comentariu şi note), p. 368-371 (prezentare şi fragmente de text).
– *DLitRom*, p. 707-709 (cu bibliografia până în 1978, autor: Algeria Simota).
– C. Rezachevici, *Vlad-Țepeş. Cronologie. Bibliografie*, în "Revista de istorie", XXIX, 1976, nr. 11, p. 1745-1766; acelaşi, *Vlad Țepeş – Chronology and Historical Bibliography*, în vol. *Dracula. Essays on the Life and Times of Vlad Țepeş*, Iaşi, 1991, p. 253-294.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Fundamentale pentru *limba slavonă* a textului şi alte probleme (paternitate, răspândirea manuscrisului) sunt următoarele lucrări:

- I. Bogdan, *Vlad Ţepeş şi naraţiunile germane şi ruseşti asupra lui. Studiu critic*, Bucureşti, 1896 (reprodus parţial în vol. *Scrieri alese*, ed. G. Mihăilă, 1968; despre "povestire", p. 472-481).
- N. Smochină, *Elemente româneşti în naraţiunile slave asupra lui Vlad Ţepeş,* Iaşi, 1939 (extras din "Moldova Nouă", V, 1939, nr. 5, p. 119-145).
- N. Iorga, *Contribuţii la legăturile literare româneşti cu ruşii şi ungurii. I. Ceva nou despre povestirea rusească a isprăvilor lui Vlad Ţepeş,* Bucureşti, 1939 (extras din AARMSI, s. III, t. XXI, 1939, p. 195-202).
- Panaitescu, *Cronicile*, p. 197-214 (introducere, text, traducere).
- Pandele Olteanu, *Limba povestirilor slave despre Vlad Ţepeş,* Bucureşti, 1961 (studiu, text şi traducere în română, p. 355-365).
- J. Striedter, *Die Erzählung vom walachischen Voyevoden Drakula in der russischen und deutschen Ueberlieferung*, în "Zeitschrift für slavische Philologie", 1961, p. 398-427.
- I.S. Luria, *În legătură cu originea subiectului povestirilor din secolul al XV-lea despre Dracula (Vlad Ţepeş),* Rsl, X, 1964, p. 5-18.
- Emil Vrabie, *Limba povestirilor slave despre Vlad Ţepeş,* Rsl, XIII, 1966, p. 229-246.
- Ş. Papacostea, *Cu privire la geneza şi răspândirea povestirilor scrise despre faptele lui Vlad Ţepeş*, Rsl, XIII, 1966, p. 159-167.
- Grigore Nandriş, *The historical Drakula. The theme of his Legend in the Western and in the Eastern Literatures of Europe*, în "Comparative Literature Studies", III, 1966, nr. 4, p. 368-396.
- G. Mihăilă, *Studiu introductiv* la I. Bogdan, *Scrieri alese*, Bucureşti, 1968, p. 63-66.
- A. Boldur, *Un român transilvănean – autor presupus al "Povestirii ruse despre Dracula"*, în "Apulum", Alba Iulia, VIII, 1970, p. 67-77.

La acestea, adăugăm:

- Gianfranco Giraudo, *Drakula. Contributi alla storia delle idee politiche nell' Europa orientale alla svolta del XV secolo*, Venezia, Ca' Foscari, 1972.
- Ioan Guţia, *Il nome di Dracula*, în "Archivio glottologico Italiano", Firenze, LVII, 1972, nr. 2, p. 141-152.
- N. Stoicescu, *Vlad Ţepeş,* Bucureşti, 1976, p. 175-194.
- Ştefan Andreescu, *Vlad Ţepeş (Dracula). Între legendă şi adevăr istoric.*, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. 171-196 (ed. a II-a, Bucureşti, Ed. Enciclopedică, 1998, p. 207-233).
- M. Berza, *Vlad Ţepeş, ses règnes et sa légende. En marge de deux livres recents*, RESEE, XV, 1977, nr. 2, p. 325-354 (despre cărţile lui N. Stoicescu şi Şt. Andreescu).
- Ion Stăvăruş, *Povestiri medievale despre Vlad Ţepeş-Draculea. Studiu critic şi antologie*, Bucureşti, Editura Univers, 1978, p. 40-49 (studiu) şi 146-163 (text şi traducere).
- Radu Ştefan Ciobanu, *Pe urmele lui Vlad Ţepeş*, Bucureşti, Editura Sport-Turism, 1979, p. 266-293.
- Matei Cazacu, *A propos du récit russe "Skazanie o Drakule voevode"*, în "Cahiers du monde russe et soviétique", Paris, XV, 1974, nr. 3-4, p. 279-296.
- Matei Cazacu, *Le thème de Dracula (XVe-XVIIIe siècles). Présentation, édition critique, traduction et commentaire*, Paris, 1979; ed. II, Genève, 1988.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

– G. Barbă, *Schiță a istoriei literaturii ruse vechi, sec. XI- XVII*, Bucureşti, 1989, p. 133-140.
– Anton Balotă, *An Analysis of the Dracula Tales*, în vol. *Dracula...*, Iaşi, 1991, p. 153-184 (reluare, amplificată, a textului din SCL, XIII, 1962, nr. 1, p. 90-97).

3. Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie (v. textul nr. **20**)

"Întâia mare carte a culturii româneşti" (Constantin Noica), a fost redactată de voievodul cărturar Neagoe Basarab (1512-1521) într-o slavonă de redacție medio-bulgară, cu unele elemente sârbeşti şi româneşti, cel mai probabil în perioada 15 iunie 1520 – 15 septembrie 1521 (G. Mihăilă). Din originalul slavon s-au păstrat numai 111 file (din cele circa 390), care se păstrează la Biblioteca Națională "Chiril şi Metodie" din Sofia. A fost publicat, parțial sau integral, de P. A. Lavrov (1904), P. P. Panaitescu (1959), G. Mihăilă (1967), D. P. Bogdan (1968), G. Mihăilă (1996).

Din slavonă textul a fost tradus în *română* în secolul al XVII-lea, probabil pe la 1635, de către Udrişte Năsturel sau altcineva dintre apropiații săi. Se cunosc *opt* manuscrise ale acestei traduceri; cele mai vechi şi mai bune se păstrează la Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române (ms. 109, anterior anului 1736) şi la B.A.R. Bucureşti (ms. rom 3488, sec. XVIII, f. 2-206). Pe baza versiunii complete româneşti s-a putut reconstitui cuprinsul integral al *Învățăturilor* (două părți, cu 13 capitole în partea a II-a). Această versiune românească a fost editată, parțial sau integral, de Ioan Eclisiarhul (1843), B. P. Hasdeu (1865), N. Iorga (1910; reproducere a ediției din 1843), Florica Moisil şi Dan Zamfirescu (1970, 1971).

Traduceri moderne ale originalului slavon au dat P. P. Panaitescu (1959) şi G. Mihăilă (1970, 1971 şi 1996).

Există şi două manuscrise ale unei versiuni în limba greacă a *Învățăturilor*:

a) primul, datat înainte de 1530, se află la mănăstirea Dionisiu de la Muntele Athos, ms. 211 (cf. V. Cândea, *Mărturii*, I) şi publicat la noi de V. Grecu (1942); această versiune a fost atribuită lui Manuil din Corint de către învățatul L. Vranoussis (care, o vreme, l-a crezut pe acesta chiar autor al *Învățăturilor*!);

b) al doilea, identic cu primul, descoperit de cercetătorul italian Santo Luca în "Biblioteca Vallicelliana" din Roma (1988), prelucrat prin schimbarea numelor: "Învățături ale lui Varlaam către fiul său Ioan"; autorul a identificat pe "Varlaam" ca fiind Vasile al III-lea, marele cneaz al Moscovei şi pe "Ioan" ca fiind fiul acestuia, viitorul Ivan al IV-lea "cel Groaznic" (cf. comentariul lui G. Mihăilă la ediția din 1996, p. XCVII-XCIX).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Textul *Învățăturilor lui Neagoe Basarab* a făcut obiectul unei îndelungate controverse în legătură cu paternitatea lor. Astăzi, problema poate fi considerată ca rezolvată. Întreaga discuție a fost expusă în câteva rânduri de G. Mihăilă şi Dan Zamfirescu (1970-1971, 1972, 1973, 1996), care, prin cercetările lor, au demonstrat clar că *Învățăturile* sunt rodul gândirii originale a lui Neagoe Basarab.

Dintre studiile asupra caracterului limbii slavone a *Învățăturilor* se remarcă şi cele ale Luciei Djamo-Diaconiță despre elementele româneşti şi sârbeşti (1976, 1977).

În plan strict lingvistic, importanța textului slavon al *Învățăturilor* este multiplă; pe baza lui, cercetările pot fi aprofundate, cu rezultate foarte utile, în *patru* direcții: caracterul slavonei ca limbă de cultură în Țările Române; istoria limbii bulgare; istoria limbii sârbe; istoria limbii române (cf. concluziile lui G. Mihăilă, în studiul la ediția din 1996, p. CIII).

Bibliografie:

– *SVSR,* p. 385-387 (prezentare), p. 387-389 (fragmente din originalul slavon, după ms. 313 de la Sofia; G. Mihăilă);
– Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab şi Învățăturile sale către fiul său Theodosie. Problemele controversate,* Bucureşti, Editura Minerva, 1973;
– P. P. Panaitescu, *Cronicile*, p. 215-218 (introducere), p. 218-263 (textul slavon), 263-316 (traducere);
– Lucia Djamo-Diaconiță, *Contribuții la cunoaşterea slavonei româneşti. Elemente româneşti în varianta slavonă a Învățăturilor lui Neagoe Basarab*, SCL, XXXIII, 1977, nr. 3, p. 295-302;
– Lucia Djamo-Diaconiță, *Elemente sârbeşti în Învățăturile lui Neagoe Basarab*, în *Actele Simpozionului româno-iugoslav (Bucureşti, 21-25 octombrie 1976)*, Bucureşti, 1979, p. 113-124;
– G. Mihăilă, *Поученията на Негое Басараб (1512-1521) – забележителна творба на славяно-румънската литература* (referat la Institutul de Literatură al Academiei Bulgare în 16 noiembrie 1971), în vol. *Langue et culture...*, p. 469-482.
– *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie.* Ediție facsimilată după unicul manuscris păstrat. Transcriere, traducere în limba română şi studiu introductiv de prof. dr. G. Mihăilă, membru corespondent al Academiei Române. Cu o prefață de Dan Zamfirescu, Bucureşti, Editura Roza vânturilor, 1996;
– Virgil Cândea, *Mărturii*, I, p. 451 (înregistrarea versiunii greceşti de la Athos, cu bibliografie);
– *CrestLitRomV*, I, p. 145-153, prezentare, fragmente din traducerea românească a sec. XVII, bibliografie (Cătălina Velculescu).
– *DLitRom*, p. 470-472 (autor: Rodica Şuiu, cu bibliografia până la 1978);
– D. Zamfirescu, *LRV*, I, p. 113-154 (prezentare, trad. românească şi note);
– D. H. Mazilu, *LRR*, p. 187-254.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

IV. LITERATURA JURIDICĂ

1. Sintagma lui Matei Vlastaris (v. textul nr. **21**)

Matei Vlastaris a fost un scriitor juridic bizantin din secolul al XIV-lea, originar din Salonic. *Sintagma* este principala sa scriere, un *nomocanon*, adică un compendiu de elemente de drept ecleziastic, combinate cu altele de drept civil şi penal şi a fost elaborată în anul 1335. S-a răspândit repede în sud-estul Europei, mai întâi printr-o traducere în slavona sârbă, în timpul ţarului Ştefan Duşan (1348), apoi la bulgari, la români şi la ruşi.

În Ţările Române s-a păstrat în mai multe cópii (14), din care 11 în Moldova şi 3 în Ţara Românească. Cea mai veche copie păstrată este cea executată de grămăticul Dragomir din Târgovişte la 1451, iar în Moldova de ieromonahul Ghervasie de la mănăstirea Neamţ (1472 sau 1474); prima se păstrează la Biblioteca "Saltâkov-Şcedrin" din St. Petersburg, a doua la Biblioteca Academiei Române (ms. slav. 131).

Dintre celelalte cópii mai sunt de reţinut:

a) manuscrisul de la Muzeul istoric din Moscova (fondul Barsov, nr. 152), copiat şi aranjat în ordinea alfabetului slav de episcopul Macarie al Romanului, cronicarul lui Petru Rareş; cuprinde şi trei însemnări (prima aparţinând lui Macarie însuşi);

b) manuscrisul de la B.A.R. (ms. slav. nr. 286) – cópie de la începutul sec. al XVI-lea, dăruită mănăstirii Bistriţa din Oltenia de cneaghina Despina, doamna lui Neagoe Basarab, semnalată prima dată de Al. Odobescu (1860), important în istoria culturii române datorită însemnărilor şi gloselor marginale ale lui Udrişte Năsturel (1636).

Sintagma lui Matei Vlastaris, în copiile manuscrise care au circulat la noi, este importantă şi pentru *istoria lexicografiei române* datorită prezenţei, în patru dintre acestea, a unor glose (aproape 400), sub forma unui *glosar latin-slavon* (semnalat prima dată de I. Bogdan şi reprodus, recent, cu comentariu şi traducere românească de G. Mihăilă).

Bibliografie:

– I. Bogdan, *Glose române într-un manuscris slavon din secolul XVI*, "Convorbiri literare, XXIV, 1890, nr. 9, p. 727-752, reprodus în I. Bogdan, *Scrieri alese*, p. 542-558 şi note, p. 688-689;
– Emil Turdeanu, *Manuscrise slave din timpul lui Ştefan cel Mare*, în "Cercetări literare", V, 1943, p. 124-129 şi 167-169 (reprodus în vol. *Oameni şi cărţi de altădată*, I, Bucureşti, Editura enciclopedică, 1997, p. 51-57 şi 90-92);
– P. P. Panaitescu, *Manuscrisele*, p. XV, 158-159 (ms. 131) şi 383-385 (ms. 286);

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

– P. P. Panaitescu, *Începuturile dreptului scris în limba română* (1954), reprodus în vol. *Contribuții*, p. 371-372;
– I. Iufu, *Manuscrisele slave din bibliotecile din Transilvania şi Banat*, Rsl, VIII, 1963, p. 460 (nr. 39);
– Diomid Strungaru, *Începuturile lexicografiei române*, Rsl, XIII, 1966, p. 142-143.
– G. Mihăilă, *Sintagma (Pravila) lui Matei Vlastaris şi începuturile lexicografiei româneşti (secolele XV-XVII),* în vol. colectiv *Studii de slavistică*, I, Bucureşti, Ed. Academiei, 1969, p. 9-44, reprodus în G. Mihăilă, *Contribuții*, p. 261-306 (cu bibliografie);
– Dan Horia Mazilu, *Udrişte Năsturel*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1974, p. 59 şi 177-178;
– Elena Linţa, *Catalog Cluj-Napoca*, p. 108-109 (descrierea ms. 4104 de la BCU – Cluj);
– Emil Turdeanu, *Etudes de littérature roumaine et d'écrits slaves et grecs des Principautés roumaines*, Leyde, 1985, p. 144 şi 148-149 (cu bibliografia anterioară);
– Emil Turdeanu, *Autori, copişti, cărți, zugravi şi legători de manuscrise în Moldova (1552-1607) (I),* "Anuarul Institutului de istorie "A.D. Xenopol", Iaşi, XXX, 1993, p. 55 şi 87;
– *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, Bucureşti, Editura Academiei, 1988, p. 320-321 (articolul *nomocanon*, semnat de Valentin Al. Georgescu).

2. Pravila ritorului Lucaci (v. textul nr. **22**)

Manuscrisul slav 692 de la Biblioteca Academiei Române din Bucureşti, provenit de la mănăstirea Putna, cuprinde textul unei pravile în slavonă şi română. Dintr-o însemnare (f. 8^{v}) rezultă că textul a fost scris (copiat) de "Lucaci, ritor şi sholastic". Se crede că acest cărturar era originar din satul Costeşti, pe Prut (azi, în Republica Moldova), după alții ar fi originar din Transilvania. Şi-a făcut studiile – se pare – în Polonia şi a funcționat ca profesor de retorică şi logică la Mănăstirea Putna în jurul anilor 1580, deci pe vremea lui Petru Şchiopul.

Cunoscut sub titlul de *Pravila ritorului Lucaci*, manuscrisul cuprinde trei părți:

a) text exclusiv *slavon* (f. 1^{r}-8^{v}: aici, însemnarea în slavonă a lui Lucaci; 9^{r} -189^{v}; 194^{v}-198^{v}; 199^{v}-204^{v}; 211^{r}-213^{v}; 283^{r}-354^{v});

b) text *slavon* cu traducere *românească* interliniară (f. 190^{r}-193^{r}; 215^{r}-240^{v}; 241^{r}-246^{v}; 249^{r}-279^{v});

c) text exclusiv *românesc* (f. 204^{v}-210^{v}).

Textele de sub *b)* şi *c)* constituie *cel mai vechi manuscris juridic românesc* şi a fost analizat ca atare, cu studiu, facsimile şi glosar, de I. Rizescu (1971).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Bibliografie:

– *Pravila ritorului Lucaci.* Text stabilit, studiu introductiv şi indice de I. Rizescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1971 (p. 10-12, descrierea textului slavon; p. 13, descrierea textului slavo-român; p. 247-253, 267-390 facsimilele textului slavo-român);
– P. P. Panaitescu, *Contribuții*, p. 378-384;
– Ion Gheție, Al. Mareş, *Originile scrisului în limba română,* Bucureşti, 1985,p. 280-289;
– *DLitRom*, p. 709-710 (autor: C. Teodorovici);
– *CrestLbRomV*, 1994, p. 114-117 (textul românesc şi bibliografia la zi).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

V. LITERATURA BELETRISTICĂ

Cele mai reprezentative pentru acest gen de scrieri sunt aşa numitele *cărți populare*, romane medievale de mare circulație în diferite limbi de cultură (latină, italiană, greacă, slavonă), traduse şi în limba română (începând din secolul al XVII-lea), precum şi unele *opere moral-didactice*.

1. Varlaam şi Ioasaf (v. textul nr. **23**)

Este o prelucrare a legendei indiene a lui Budha; prin versiuni succesive în *persană, arabă, ebraică*, a ajuns şi în Europa, fiind tradus mai întâi în *greacă* (se cunosc cópii din sec. XI-XII la mănăstiri de pe Muntele Athos), apoi în *latină*, de mai multe ori (cele mai vechi cópii, din sec. XII); din greacă sau latină a fost tradus în multe limbi occidentale (franceză, italiană, germană, spaniolă, engleză, norvegiană, daneză, suedeză), precum şi la slavi, atât cei de vest (în cehă şi polonă), cât şi în sud (mediobulgară, croată) şi răsărit (rusă), începând din sec. XIII (manuscrisul de la Rila, în Bulgaria) şi mai ales în sec. XIV-XV. Se cunosc, de asemenea, şi versiuni prescurtate precum şi cazuri de includere a unor fragmente în alte scrieri (de pildă, la noi, în *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, sau în *Viața patriarhului Nifon* a lui Gavriil Protul).

Răspândirea acestei cărți a fost înlesnită de versiunile tipărite: cele mai vechi aparținând ariei est-slave sunt cea de la mănăstirea Kutein (Belarus), din anul 1637, şi cea de la Moscova, din 1681.

La noi romanul a circulat mai întâi în versiuni slavone manuscrise, apoi în manuscrise bilingve, slavo-române şi, în sfârşit, numai în româneşte (în cópii manuscrise şi în tipărituri).

La Biblioteca Academiei Române se păstrează *două* manuscrise slavone ale romanului *Varlaam şi Ioasaf*:

– ms. *132* (fost la Mănăstirea Neamțului din Moldova), copie din sec. XV, în slavonă mediobulgară, cu câteva însemnări care dovedesc marea sa circulație în timp şi în spațiu;

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

– ms. *158*, miscellaneu, cu trăsături predominante ale slavonei sârbeşti, copiat tot la Mănăstirea Neamț la sfârşitul sec. XIV sau în prima jumătate a sec. XV.

Tot la B.A.R. se păstrează şi *două* manuscrise bilingve ale acestui roman, ambele copiate de "Fota, grămăticul domnesc", cuprinzând, pe două coloane, textul slavon şi textul traducerii în limba română, efectuate de Udrişte Năsturel la 1649:

– ms. rom. *2470*, datat precis la 1671;

– ms. rom. *588*, probabil din a doua jumătate a sec. XVII.

Traducerea în limba română a lui Udrişte Năsturel, efectuată după *altă* versiune slavonă decât cea cuprinsă în ms. *588* şi *2470*, şi cu consultarea de către acesta şi a unei versiuni latineşti (D. H. Mazilu), s-a răspândit repede în toate provinciile româneşti, fiind copiată de multe ori; a fost editată în câteva rânduri, începând de la 1874.

Se cunosc şi alte versiuni în limba română făcute din italiană (Vlad Boțulescu, 1764; Samuil Micu, înainte de 1782) sau după o versiune în slavona ruso-ucraineană, cu punerea la contribuție a unei versiuni greceşti şi a traducerii în româneşte a lui Udrişte Năsturel (în *Viețile sfinților*, tipărite la Mănăstirea Neamț, volumul pe luna noiembrie, 1811).

Marea popularitate a acestui roman medieval în spațiul românesc – mai întâi în slavonă, apoi în traduceri româneşti (manuscrise şi tipărite) s-a reflectat şi în numeroasele analize şi exegeze ale istoricilor literari şi slaviştilor români (N. Cartojan, Dan Simonescu, P. P. Panaitescu, I. C. Chițimia, Emil Turdeanu şi alții). Întreaga discuție asupra diferitelor aspecte ale acestui text (origine, conținut, paternitatea traducerilor în slavonă şi română, circulația în spațiul european şi românesc, filiația manuscriselor etc.) este cuprinsă în monografia fundamentală a lui D. H. Mazilu (1981), cu concluzii originale (privind, între altele, şi valoarea literară a textului), rezultate ale unor cercetări proprii.

Bibliografie:

– *DLitRom*, p. 885-886 (Algeria Simota), cu bibliografia până în 1977).
– P. P. Panaitescu, *Manuscrisele*, vol. I, p. 160 (descrierea ms. slav *132*) şi 235-236 (descrierea ms. slav *158*).
– Moraru – Velculescu, *BACP*, II, p. 437-500 (la p. 495-500, bibliografie).
– D. H. Mazilu, *Varlaam şi Ioasaf. Istoria unei cărți*, Bucureşti, Editura Minerva, 1981.
– D. H. Mazilu, *RLRV*, I, p. 203-209.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

2. Alexandria (v. textul nr. **24**)

Carte populară de mare răspândire în cultura europeană, înfățișând istoria cuceririlor lui Alexandru cel Mare, *Alexandria* a circulat la noi mai întâi într-o versiune slavonă de redacție sârbă (efectuată, la rândul ei, după o versiune latină), începând din secolul al XVI-lea au fost reproduse fragmente de Neagoe Basarab în *Învățăturile* sale. O copie a acestei versiuni sârbeşti s-a făcut prin 1562 la mănăstirea Neamț, din porunca mitropolitului Grigore Roşca al Sucevei (se păstrează la Biblioteca Publică "Saltâkov-Şcedrin" din St. Petersburg, cota XV.Q.45, şi a fost descrisă de V. Jagić în 1873).

Prima traducere românească, făcută în timpul lui Mihai Viteazul, nu s-a păstrat; cea mai veche copie cunoscută a versiunii româneşti este din 1619-1620 (miscelaneul *Codex Neagoeanus*, B.A.R., ms. 3821) şi aparține preotului Ion Românul din satul Sâmpietru (Hațeg). Se cunosc numeroase cópii manuscrise ale traducerii româneşti, unele frumos ilustrate (de ex. B.A.R., mss. 869, copiat şi ilustrat de Năstase Negrule); de asemenea, numeroase ediții (prima, din 1794, Sibiu). Unele manuscrise româneşti se găsesc în străinătate (Kiev, Sofia), iar din româneşte *Alexandria* a fost tălmăcită şi în bulgara modernă în primele decenii ale secolului al XIX-lea.

Alexandria a fost cea mai răspândită carte populară la români, lăsând urme evidente în folclor şi în literatura cultă, de la cronicari până la I. Agârbiceanu. Studiul ei sub diverse aspecte (origine, răspândirea versiunilor slavonă şi română, interferențele cu realitatea românească, ecourile externe etc.) s-a situat printre preocupările predilecte ale istoricilor literari (B.P. Hasdeu, M. Gaster, N. Iorga, N. Cartojan, Dan Simonescu, I.C. Chițimia ş.a.).

Bibliografie:

- Vatroslav Jagić, *Život Aleksandra Velikoga po tekstu recenzije bugarske, ili, ako vas volja, vlaško-bugarske*, în "Starine", V, Zagreb, 1873, p. 22-27 (descrierea manuscrisului slavon moldovenesc de la 1562-1563);
- B.P. Hasdeu, *Ochire asupra cărților poporane*, în *Cuvente den bătrâni,* II, Bucureşti, 1879, p. XXXV-XXXVI (ediție îngrijită şi note de G. Mihăilă, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1984, p. 25, şi notele editorului, p. 522-523);
- N. Cartojan, *Alexandria în literatura românească. Noi contribuții. Studiu şi text*, Bucureşti, 1922;
- N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, I, Bucureşti, 1929 (ed. îngrijită de Alexandru Chiriacescu, Bucureşti, 1974, p. 269-291);
- *Alexandria*. Ediție îngrijită, cu o prefață, glosar şi note de Dan Simonescu, ed. I, Bucureşti, 1956; ed. II, 1958; şi în vol. *Cărțile populare în literatura românească*, I, Bucureşti, 1963, p. 5-84;

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

– I. C. Chițimia, *Romane populare româneşti pătrunse prin filieră slavă*, RsI, XIII, 1966, p. 93-103;
– D. Zamfirescu, *Neagoe Basarab...*, p. 342-345;
– G. Mihăilă, *Două fragmente inedite din textul slavon al Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, RsI, XIV, 1967, p. 359-375;
– Moraru-Velculescu, *BACP*, I, p. 55-94 (descrierea manuscriselor româneşti) şi 95-115 (bibliografia edițiilor şi studiilor);
– *DLitRom*, p. 30 (Lucia Berdan);
– D. H. Mazilu, *Vocația europeană a literaturii române vechi*, Bucureşti, 1991, p. 258-288;
– D. H. Mazilu, *RLRV*, I, p. 198-200.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

VI. DOCUMENTE DE CANCELARIE

La puțină vreme după întemeierea statelor feudale româneşti, Țara Românească şi Moldova, s-au constituit, ca şi în alte țări, cancelarii domneşti, în care se concepeau şi se redactau acte oficiale. Acestea reflectau multitudinea relațiilor social-economice şi politice ale statului feudal pe plan intern sau extern. Denumirea slavonă cea mai răspândită era, pentru Țara Românească, **хрисовоулъ** (din gr. χρυσόβουλος = fr. *chrysobulle*, rom. *hrisov*), iar pentru Moldova, **листъ** (termen de origine polono-ucraineană). Au mai circulat şi alți termeni: **повелѣникѥ** "poruncă (domnească)", **грамота, записъ, книга, ѳрикъ, исписокъ, wриѕмо, привилик, ръваш** ş.a. Uneori termenul **листъ** – răspândit în Moldova, apare şi în Țara Românească, dar aproape numai în actele externe, foarte rar în cele interne şi numai începând din a doua jumătate a sec. XVI. În funcție de conținutul şi destinația actului, s-au constituit şi alte denumiri, unele formate din 2-3 cuvinte (de ex: **привилик wт мартѳрю** "privilegiu de mărturie"; **ѳрик на потвръжденик** "uric de întărire"; **запис за долженик** "zapis de împrumut" ş.a.).

Numărul documentelor păstrate este de aproximativ 7000 (cam 4000 din Moldova şi 3000 din Țara Românească; 11 din Transilvania); ele au fost mai multe, cea mai bună dovadă este referirea, în unele documente, la alte documente mai vechi, care s-au pierdut. Alături de actele cunoscute şi înregistrate (multe editate în colecția DRH, altele aşteptându-şi editarea), se mai descoperă şi se editează documente până acum necunoscute (vezi, de exemplu, cele publicate în "Romanoslavica" IV, p. 337-344; V, p. 151-155; VIII, p. 425-441; XI, p. 333-355; XV, p. 245-254 ş.a. sau în "Hrisovul", II, 1996, p. 193-204).

Clasificarea actelor după conținut şi destinație.

Actele **interne** – al căror destinatar sunt persoane şi instituții din interiorul țărilor române – se împart în mai multe categorii: a) acte de *danie*, b) acte de *întărire*, de *confirmare* a unor proprietăți, c) *acte juridice* (privind judecarea şi rezolvarea unor litigii între supuşi), d) *scrisori particulare* (de la mănăstiri, boieri şi alți supuşi domneşti) şi altele.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Actele **externe** reflectă multitudinea de relații stabilite între țările române şi statele feudale vecine: a) *tratate* politico-diplomatice, b) *acte omagiale* (sau de supunere), c) *scrisori de liberă trecere* (acordate solilor străini), d) *privilegii* comerciale (adresate negustorilor străini) şi altele.

Locul de păstrare a documentelor. În țară, cele mai multe documente slavone se păstrează la Arhivele Statului (Bucureşti şi filiale), apoi la Muzeul de Istorie a României (conform legii din 1974 a Fondului Arhivistic Național), în unele colecții mănăstireşti şi la particulari. De asemenea, numeroase sunt documentele slavone de proveniență românească păstrate în străinătate: în Bulgaria, Iugoslavia, Republica Moldova, Rusia, Ucraina, Polonia, Ungaria, Austria, Franța, Israel, Grecia (mai ales la muntele Athos).

Bibliografie:

– D.P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română*, în *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. II, Bucureşti, Ed. Academiei, 1956, p. 22-32 (*Nomenclatura actelor*);
– D.P. Bogdan, *PRS*, p. 123-130;
– *SVSR*, p. 262-263, 371-377;
– Cândea, *Mărturii*, I-II.

Din toate categoriile de texte slavone din Țările Române, actele de cancelarie sunt izvorul cel mai important de informație privind *lexicul limbii române*, pentru *antroponimia* şi *toponimia* românească. Un cuvânt ca *roată* poate fi întâlnit în trei ipostaze: ca *apelativ* (да ми кѹпит роате wт коло, 1512-1521), *ca nume de persoană* (аз стан роат, 1570), ca *nume de sat* (поп станчюл wт роат, 1582), cf. Mihăilă, DLRV, p. 148.

Cea mai veche atestare într-un act de cancelarie este cea nediftongată, рота (< lat. *rota*), sub formă de toponim: манѣ и радѹл над ротж ("Manea şi Radul de la Roata") în Țara Românească la 1451 (cf. DERS, p. 202), deci anterioară celor mai vechi atestări din texte româneşti (cf. DLR, IX, p. 497-500, din *Psaltirea Scheiană*).

Exemplele de acest gen sunt numeroase.

Bibliografie:

– D.P. Bogdan, *Caracterul limbii textelor slavo-române*, Bucureşti, 1946;
– G. Mihăilă, *În legătură cu alcătuirea unui dicționar al slavonei româneşti*, în *Studii*, p. 136-153;
– G. Mihăilă, *DLRV*, p. 31-58;
– T. Ionescu-Nişcov, *Les actes de chancellerie de princes des Pays Roumains – sources historiques pour l'onomastique et la toponymie roumaine* în vol. *Actes*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

du XIe Congrès International de sciences onomastiques (Sofia, 1972), Sofia, 1974, p. 441-448.
– G. Bolocan, *Introducere* la *DERS*, p. VII-XXXVI;
– *SVSR*, p. 289-301 (Lucia Djamo-Diaconiță).

ȚARA ROMÂNEASCĂ

Actele de cancelarie din *Țara Românească* sunt redactate într-o slavonă de *redacție medio-bulgară*, la care se adaugă unele elemente specifice *redacției sârbeşti*. Influența limbii române este evidentă în toate compartimentele (cu deosebire în lexic). Cel mai vechi act cunoscut este hrisovul lui Vladislav I (1364-1377) către mănăstirea Vodița (datat, cu aproximație, 1374). Ultimul act muntean redactat în slavonă este, probabil, cel de la Constantin Brâncoveanu din 8 ianuarie 1702 către mănăstirea Trebinje (Muntenegru), prin care se acordă mănăstirii o danie de 6000 de aspri la fiecare trei ani.

Bibliografie:

– Mihăilă, *DLRV*, p. 224-227 (text şi traducere);
– D.P. Bogdan, *PRS*, p. 123-124;
– Guțu, *Album*, p. 11 şi 19 (facsimil);
– Cândea, *Mărturii*, II, p. 275.

În planul analizei lingvistice, cartea Luciei Djamo-Diaconiță, *Limba documentelor slavo-române emise în Țara Românească în sec. XIV-XV* (Bucureşti, Editura Academiei, 1971) – rămâne monografia fundamentală. Foarte bine primită de specialişti, cf. recenziile inserate în *Lista lucrărilor prof. Lucia Djamo-Diaconiță* (Rsl, XXVI, 1988, p. 337). Recenzia semnată de Florica Dumitrescu (RRL, 1973, nr. 4) a fost reprodusă şi în volumul acesteia, *Dinamica lexicului românesc*, Cluj, 1995, p. 135-138.

Dintre lucrările consacrate limbii documentelor cancelariei munteneşti, este de reținut amplul studiu al slavistului rus S. B. Bernstein, *Разыскания в области болгарской исторической диалекктологии. Том I. Язык валашских грамот XIV-XV веков* (Moscova, 1948). În cele 370 de pagini ale cărții autorul trecea în revistă particularitățile medio-bulgare, sârbeşti şi româneşti din limba actelor de cancelarie muntene, pornind însă de la premisa greşită că la baza acestei limbi s-ar afla "un *strat slav local*, care oglindeşte trăsăturile graiurilor slave din Țara Românească". Recenzenții (G. Mihăilă – 1956, Al. Rosetti – 1961) au arătat că nu poate fi vorba de un "grai slav local", ci de "particularități ale limbii pisarilor de origine bulgară veniți de peste Dunăre şi

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ale românilor care au învățat atât limba scrisă mediobulgară, cât şi pe cea vie de la cea dintâi". S. B. Bernstein a revenit mai târziu asupra tezei sale (1962), acceptând, în linii generale, criticile aduse. Întreaga discuție a fost rezumată de G. Mihăilă, în studiul introductiv la DLRV, p. 45-49 (cu bibliografie).

Reproducem următoarele documente slavone din Țara Românească (sec. XIV-XVI):

1. **Document de la Vladislav I către mănăstirea Vodița (1374)**; v. textul nr. **25**. Originalul la Arh. Statului din Bucureşti. Reprodus, între altele, în *DRH, B*, vol. I, nr. 6, p. 17-19; G. Mihăilă, *DLRV*, p. 224-227 (cu traducere); Olimpia Guțu, *Album*, p. 19 (facsimil).

2. **Document de la Mircea cel Bătrân către braşoveni (6 aug. 1413)**; v. textul nr. **26**. Original la Arh. Statului Braşov (nr. 779). Publicat de I. Bogdan, *Documente Ț.R. cu Braşovul şi Țara Ungurească*, I, p. 3-6 (cu traducere); Gr. Tocilescu, *534 documente...*, p 4-6 (cu traducere); DRH, seria D, vol. I, nr. 120; Olimpia Guțu, *Album*, p. 32 (facsimil).

3. **Document de la Mircea cel Bătrân către negustorii din Lvov** (v. textul nr. **27**); originalul la Arh. orăşenească din Lvov (Ucraina). Publicat de B.P. Hasdeu, *Arhiva istorică a României*, I, p. 3-4 (cu traducere); I.D. Negrescu, *Limba slavă veche*, Bucureşti, 1961, p. 2.

4. **Document de la Vlad Țepeş către mănăstirea Tismana (1458)**; v. textul nr. **28**. Originalul la Arh. Statului Bucureşti. Publicat de P.P. Panaitescu, *Documentele Ț.R.*, p. 238-240 (cu traducere).

5. ***Document de la Neagoe Basarab către sibieni (1512-1521)***; v. textul nr. **29**. Originalul în Arh. Sibiu (doc. chirilice, nr. 39). Publicat de P. P. Panaitescu, *Doc. Sibiu*, p. 24-25 (cu traducere).

MOLDOVA

Actele slavone de cancelarie din Moldova sunt scrise într-o slavonă de redacție ruso-ucraineană, elementele medio-bulgare şi sârbeşti fiind secundare, explicabile – acolo unde se găsesc – prin condiții speciale (tradiția scrisului slavon în anumite centre, mai ales mănăstireşti, originea pisarului etc.); în stratul extern al documentelor slavone din Moldova apar nu puține elemente de origine polonă (dar şi acestea, de multe ori, cu aspect fonetic sau cu morfologie est-slave). Şi aici, elementul românesc (fonetică, morfologie, lexic) este tot mai puternic, pe măsura trecerii timpului.

Cel mai vechi document slavon păstrat din Moldova este o scrisoare din 1388 (probabil, 10 februarie) a lui Petru Muşat către Vladislav Jagiello, regele Poloniei; ultimul datează din 29 iunie 1706, dat de Antioh Cantemir mănăstirii Sf. Ioan Teologul din insula Patmos (Grecia), cf. D.P. Bogdan, *PRS*, p. 125-126.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Unele sugestii asupra limbii documentelor slavone din Moldova a făcut încă Iuri Venelin (1840), dar analiza lor lingvistică mai aprofundată aparține lui A. Iațimirski (1906) şi Ioan Bogdan (1908); dintre ultimele lucrări, mai ample şi cu bibliografie la zi, amintim studiile lui Mihai Mitu (1963) şi Olga Stoicovici (1974).

Bibliografie:

– A. Iațimirski, *Молдавские грамоты в палеографическом и дипломатическом отношениях*, în "Русский филологический Вестник", Varşovia, LV, 1906, p. 177-198;
– I. Bogdan, *Über die Sprache der ältesten moldauischen Urkunden* (Despre limba celor mai vechi documente moldoveneşti), în *Jagić – Festschrift. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*, Berlin, 1908, p. 369-377, reprodus în I. Bogdan, *Scrieri alese*, ediție de G. Mihăilă, Bucureşti, Ed. Academiei, 1968, p. 568-574 şi notele editorului, p. 689-690;
– Mihai Mitu, *Termeni de origine polonă în documentele slavo-moldoveneşti. I. 1388-1517*, Rsl, VIII, 1963, p. 155-224 (aici, la p. 161-176, schiță bibliografică asupra limbii documentelor);
– Olga Stoicovici, *Limba documentelor moldoveneşti de la sfârşitul sec. al XIV-lea şi din prima jumătate a sec. al XV-lea*, Bucureşti, Tipografia Universității, 1974.

Reproducem următoarele documente slavone din cancelaria Moldovei (sec. XIV-XVI):

1. **Document de la Petru Muşat către Władysław Jagiełło, regele Poloniei (10 februarie 1388)**; v. textul nr. **30**. Publicat de M. Costăchescu, *Doc. mold.*, II, 1932, p. 603-604 (text, traducere).

2. **Document de la Roman Voievod, danie către Ioanăş Viteazul (30 martie 1392)**; v. textul nr. **31**. Original la Arh. Statului Bucureşti. Publicat de B.P. Hasdeu, *Arhiva istorică a României,* I, p. 18; M. Costăchescu, *Doc. mold.*, I, 1931, p. 7-13 (text, traducere); DRH, A, vol. I, p. 3-4 (text, traducere); *SVSR*, p. 374; Olimpia Guțu, *Album*, nr. 8, p. 26 (facsimil).

3. **Document de la Alexandru cel Bun către negustorii din Lvov** (v. textul nr. **32**). Originalul în Arhiva oraşului Lvov (Ucraina), o copie la Academia Română. Publicat de B. P. Hasdeu, *Arhiva istorică a României*, I, p. 130-132; M. Costăchescu, *Doc. mold.*, II, 1932, p. 630-637 (text şi traducere).

4. **Document de la Alexăndrel Voevod (5 iunie 1449)**; v. textul nr. **33**. Rezolvarea unui litigiu între doi supuşi, Costea pârcălabul şi Gheorghe heregariul. Original la Arhiva Centrală a Actelor Vechi din Varşovia (fotografii la Bibl. Academiei Române şi Arh. Statului Bucureşti). Publicat de M. Costăchescu, *Doc. mold.*, II, 1931, p. 385-388 (text şi traducere); DRH, A, vol. II, p. 4-6 (text şi traducere).

5. **Document de la Ştefan cel Mare (13 sept. 1457)**; v. textul nr. **34**. Mihul logofătul, refugiat în Polonia, este invitat să se întoarcă în țară. Originalul la Arhiva Centrală a Actelor Vechi din Varşovia (fotografii la Bibl. Academiei Române şi Arh. Statului Bucureşti). Publicat de I. Bogdan, *Doc. Ştefan*, II, p. 157-159 (text şi traducere); DRH, A, II, p. 97-98 (text şi traducere).

6. **Document privat din 1481 (scrisoarea vornicului Tricolici către familie)**; v. textul nr. **35**. Originalul la Arh. Statului Braşov. Publicat de I. Bogdan, *Doc. din arhivele Braşovului*, p. 57-58; St. Nicolaescu, *Doc. slavo-române*, p. 313-315; I. Bogdan, *Doc.*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ştefan, II, p. 358-359 (text şi traducere); Gr. Tocilescu, *534 documente*, p. 533-534; G. Mihăilă, *DLRV*, p. 292-293 (text şi traducere); Olimpia Guţu, *Album*, nr. 37, p. 55 (facsimil).[1]

7. **Document de la Ştefan cel Mare (Hârlău, 12 iulie 1499), tratatul cu Jan Olbracht, regele Poloniei** (v. textul nr. **36**). Publicat în *Documentele Hurmuzaki*, II, 2, p. 714-724, nr. DXXXIII; I. Bogdan, *Doc. Ştefan*, II, p. 417-435 (text, traducere, note).

8. **Document de la Bogdan Voievod (15 ian. 1513/1515) către magistraţii oraşului Lvov** (v. textul nr. **37**). Publicat de B.P. Hasdeu, *Arhiva istorică a României*, I, p. 7-8 (text şi traducere); *Documente Hurmuzaki*, II/2, p. 728-729; M. Costăchescu, *Documente Bogdan*, p. 509-510 (text şi traducere).

9. **Document de la Bogdan Voievod (20 apr. 1515), danie către mănăstirea Dobrovăţ** (v. textul nr. **38**). Publicat de B.P. Hasdeu, *Arhiva istorică a României*, I/1, p. 157 (text şi traducere); M. Costăchescu, *Doc. Bogdan*, p. 367-373 (text şi traducere).

TRANSILVANIA

Puţinele documente slavone din *Transilvania* (11) provin din Braşov, de la notabilităţi ale acestui oraş către feudali (voievozi şi boieri) din Ţara Românească (nici unul către Moldova) şi au fost publicate şi analizate de I. Bogdan şi Gr. Tocilescu. Sunt scrise într-o slavonă de redacţie *medio-bulgară*, cu unele elemente *sârbeşti* (fonetică, morfologie, lexic).

Cel mai vechi document braşovean este datat 1462-1463 şi a fost adresat de judeţul şi pârgarii Braşovului unui Duca din Greci (probabil boierul Duca al lui Radu cel Frumos).

S-a mai păstrat *un singur document*, maramureşean, redactat de un român la 1 mai 1404, într-o slavonă asemănătoare – prin limbă şi ortografie – cu cea a actelor moldoveneşti.

Bibliografie:

- Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI*, vol. I, 1413-1508, Bucureşti, 1905;
- Gr.G. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Ţara Românească şi Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul, 1346-1603*, Bucureşti, 1931;

[1] În ediţiile S. Nicolaescu şi I. Bogdan lipseşte ultima literă, a, cu valoare cifrică 1, după ѓєн (adică ѓєнаріѧ, ianuarie). În realitate, aceasta se distinge clar (cf. facsimilul din *Albumul* Olimpiei Guţu), şi de aceea Gr. Tocilescu şi G. Mihăilă o reproduc în ediţiile lor. Ni se pare firesc ca *Tricolici*, autorul scrisorii, să o fi alcătuit chiar în ziua de *1 ianuarie* a (probabil) anului 1481, ţinând seama de situaţia în care se găsea, departe de familie, închis în Ţara Românească şi cu slabe speranţe de a-şi revedea familia. Răscrucea anilor a fost întotdeauna un moment de reflecţie, de bilanţ, de speranţe spre mai bine şi, în acest sens, redactarea unei scrisori cu un astfel de conţinut, într-un asemenea moment, este semnificativă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

– D.P. Bogdan, *PRS*, p. 126-127;
– Mihăilă, *DLRV*, p. 269-271;
– *SVSR*, p. 376-377.

Reproducem următoarele *trei* documente:

1. Unicul document păstrat din Maramureş (1404) – v. textul nr. **39** –, prin care câțiva nobili români confirmă zidirea mănăstirii din Peri de către voievodul Balc şi Drag meşterul, cf. *SVSR*, p. 376 (cu bibliografie).

2. Cel mai vechi document braşovean (1462-1463) – v. textul nr. **40** –, către Duca din Greci, publicat de I. Bogdan, *Documente Braşov*, I, p. 297-298 (text, traducere) şi de I.D. Negrescu, *Limba slavă veche*, p. 258-259.

3. Document de la judele şi pârgarii Braşovului către Vlad Călugărul (post 1482); v. textul nr. **41**. Publicat de I. Bogdan, *Documente Braşov*, p. 298 şi I.D. Negrescu, *Limba slavă veche*, p. 259.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

VII. ÎNSEMNĂRI SLAVONE

De-a lungul secolelor, cartea românească în slavonă sau în română, manuscrisă sau tipărită, a circulat de la un proprietar la altul, de la o mănăstire la alta; a fost vândută şi cumpărată; a fost dăruită sau jefuită ("robită"); a fost răscumpărată şi reaşezată la locul ei; uzată de prea multă folosinţă, a fost legată pe cheltuiala unor oameni de bine, de la boieri şi preoţi până la obştea sătească. Foarte multe dintre aceste cărţi conţin însemnări manuscrise care se întind de la câteva rânduri până la pagini întregi, aşternute pe părţi libere ale manuscrisului sau tipăriturii. Unele ţin de *biografia* propriu zisă a exemplarului respectiv (date privind copistul sau autorul, locul şi data alcătuirii scrierii, date privind proprietarii succesivi, asupra vânzării-cumpărării, dăruirii, jefuirii, răscumpărării, legării, date privind preţul şi circulaţia cărţii etc.); altele, nu puţine, n-au nici o legătură cu cartea, cuprinzând date *istorice* propriu-zise (urcarea pe tron sau moartea unui voievod, războaie, ocupaţii străine, năvăliri etc.) – de la simple semnalări, până la relatări mai ample, adevărate *mini-cronici* –, ori date de *istorie socială, economică şi administrativă* internă, date *meteorologice* şi *astronomice*, privind *calamităţi* naturale (indundaţii, cutremure ş.a.), date de *mitologie populară* şi multe altele. Nu lipsesc nici însemnările *marginale* (cugetări pe marginea conţinutului, corecturi, nedumeriri etc.), atestând *interesul* şi *gradul de cultură* al cititorului. Pe bună dreptate, prin ineditul şi originalitatea lor, prin valoarea lor *istorică* (unele sunt chiar izvor unic de informaţie), *literară-estetică* (unele sunt scurte texte literare propriu zise, în versuri sau în proză, cuprinzând chiar şi interesante reflecţii filozofice) şi *lingvistică* (prin caracterul de *primă* atestare a unui termen, prin variante fonetice,sensuri şi forme gramaticale mai rare), aceste însemnări au reţinut de multă vreme atenţia celor mai diverşi cercetători, istorici (este cunoscută formula sugestivă a lui N. Iorga, "cronica ţării prin cei mici"), istorici literari, istorici ai culturii, bibliologi, teologi, filologi şi alţii.

Desigur, numărul şi varietatea acestor însemnări este mult mai mare o dată cu răspândirea scrisului în limba *română* (începând din a doua jumătate a secolului al XVI-lea). Dar şi în perioada anterioară, când scrisul în slavonă era predominant, au existat asemenea însemnări, care, *prin vechimea lor*, au o valoare inestimabilă pentru istoria României, pentru istoria culturii româneşti. Fiind redactate în slavonă, ele au, asemenea celorlalte texte slavone din Ţările Române, o anumită valoare şi pentru istoria unor limbi slave (bulgara, sârba, rusa, ucraineana ş.a.). Au fost reproduse de mai multe ori în

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

cataloage de manuscrise slavone – de regulă, cu traducerea în limba română –, sau au fost analizate în studii de sinteză sau de amănunt ale unor specialişti români şi străini (B. P. Hasdeu, I. Bogdan, A. I. Iațimirski, P. P. Panaitescu, Emil Turdeanu, G. Mihăilă, Lucia Djamo-Diaconiță, Elena Lința şi alții).

Evident, cele mai multe însemnări *slavone* se găsesc pe manuscrise sau tipărituri *slavone*, dar edificatoare sunt şi acelea care au fost redactate *tot în slavonă*, deşi textul manuscrisului sau tipăriturii este în limba română (sec. XVII-XVIII). Acestea din urmă sunt de ce în ce mai puține, pe măsura înlocuirii tot mai accentuate a slavonei cu româna. La rândul lor, însemnările în *limba română* pe manuscrise sau tipărituri slavone sau româneşti (începând din sec. XVI) – asemeni actelor de cancelarie sau particulare (zapise, mărturii etc.) –, prin *amestecul de slavonă şi română* (fraze întregi sau numai formule şi expresii slavone consacrate, rămase prin tradiție în textul românesc, chiar în limba română vorbită), oferă un material interesant pentru studiul *interferențelor lingvistice româno-slavone*. Din acest ultim punct de vedere (al interferențelor lingvistice româno-slavone) nu este de neglijat nici materialul oferit de însemnările în limba *română* pe manuscrise şi tipărituri *româneşti* (evident, în acest caz, este vorba numai de *unele slavonisme lexicale* în română ce s-au dovedit mai viabile, în anumite medii, uneori până destul de târziu, spre sfârşitul secolului al XIX-lea).

Bibliografie:

– I. Bogdan, *Câteva manuscripte slavo-române din Biblioteca Imperială de la Viena* (1889), în I. Bogdan, *Scrieri alese*, p. 491-511 şi 685 (notele editorului);
– I. Bogdan, *Manuscripte slavo-române în Kiev* (1891), în I. Bogdan, *Scrieri alese*, p. 517-523 şi 686 (notele editorului);
– I. Bogdan, *Evangheliile de la Homor şi Voroneț din 1473 şi 1550* (1907), în I. Bogdan, *Scrieri alese*, p. 527-536 şi 687 (notele editorului);
– A.I. Iațimirski, *Опись старинных славянских рукописей собрания П. И. Шукина*, 2 vol., Moscova, 1896-1897;
– A.I. Iațimirski, *Славянские и русские рукописи румынских библиотек*, St. Petersburg, 1905;
– Emil Turdeanu, *Manuscrise slave din timpul lui Ştefan cel Mare*, în "Cercetări literare", V, Bucureşti, 1943, p. 99-234 (reprodus în vol. *Oameni şi cărți de altădată*, I, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1997, p. 25-167 şi nota la p. 386-388);
– Emil Turdeanu, *Manuscrise robite de cazaci la 1653*, în vol. *Oameni şi cărți de altădată*, I, Bucureşti, 1997, p. 353-384 şi nota la p. 397;
– *SVSR*, p. 377-381;
– Panaitescu, *Manuscrisele*;

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

– Elena Linţa, *Catalog Cluj-Napoca;*
– Elena Linţa, *Catalog Iaşi;*
– Elena Linţa, *Catalog Braşov;*
– Elena Linţa, Lucia Djamo-Diaconiţă, Olga Stoicovici, *Catalog Bucureşti.*

Dintre însemnările slavone pe manuscrise slavone, reproducem, spre exemplificare, următoarele:

– 1-3: Trei însemnări pe *Tetraevanghelul* dăruit de Ştefan cel Mare mănăstirii Humor (1473), (după I. Bogdan, *Scrieri alese*, p. 528-530); v. textele nr. **42**, **43**, **44**.

– 4-5: Două însemnări pe *Tetraevanghelul* dăruit de Grigorie, mitropolitul Moldovei, mănăstirii Voroneţ (1550), după I. Bogdan, *Scrieri alese*, p. 532 şi 534 (v. textele nr. **45**, **46**).

– 6: Însemnarea de pe ms. slav *49* de la B.A.R., f. 105^{v}-107 (după Panaitescu, *Manuscrisele*, p. 68); v. textul nr. **47**.

– 7: Însemnarea de pe ms. slav *252* de la B.A.R., f. 246^{v}-247 (după Panaitescu, *Manuscrisele*, p. 351); v. textul nr. **48**.

– 8: Însemnare a lui Udrişte Năsturel pe mss. *Învăţătura lui Theodor Studitul* (1642), de la Bibl. Naţională din Moscova (fond Egorov, nr. 949), după D. Mioc, *Materiale româneşti în arhive străine*, în *Studii şi materiale de istorie medie*, VI, 1973, p. 346-347); v. textul nr. **49**.

– 9-10: Două însemnări pe *Liturghierul lui Atanasie Crimca* (1616), de la Muzeul de Istorie Bucureşti (după Elena Linţa, *Catalog Bucureşti*, p. 122-124); v. textul nr. **50**, **51**.

– 11: Însemnări pe un sbornic din sec. XVI de la Bibl. Filialei Cluj a Academiei Române, ms. slav 26 (după Elena Linţa, *Catalog Cluj-Napoca*, p. 179); v. textul nr. **52**.

Însemnarea slavonă de pe incunabulul cracovian de la Braşov
(v. textul nr. **53**)

În 1972, Emil Micu a descoperit în Biblioteca Muzeului Culturii Române din Şcheii Braşovului unicul exemplar de pe teritoriul ţării noastre al uneia din cele mai vechi tipărituri chirilice, *Triodul înflorat*, Cracovia, 1491, aparţinând tipografului Szwejpolt Fiol. Exemplarul a stârnit interesul specialiştilor din ţara noastră (Ion-Radu Mircea, L. Demény) şi din străinătate (E. Nemirovski – Moscova, Eliza Szandrowska – Cracovia; S. Zimmer – New York). La a 500-a aniversare a apariţiei tipăriturilor lui S. Fiol, s-a organizat la Cracovia o sesiune festivă, în cadrul căreia am prezentat comunicarea: *Din studiile româneşti despre Szwejpolt Fiol.* Exemplarul de la Braşov este interesant, între altele, prin prezenţa (pe f.2^{v}, sub gravură) a criptogramei chirilice a numelui tipografului, ca şi prin însemnarea manuscrisă slavonă din 1541 privind împrejurările achiziţionării acestui exemplar de către un anume Popa Smadul din Râşnov.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Bibliografie:

- Ion Radu Mircea, *Primele tipărituri chirilice şi incunabulul cracovian de la Braşov*, în vol. *Târgovişte – cetate a culturii româneşti*, Bucureşti, 1974, p. 111-127;
- S. Zimmer, *The Beginning of Cyrillic Printing. Cracow 1491. From the Ortodox Past in Poland*, New York, 1983, p. 178-181;
- Mihai Mitu, *Ze studiów rumuńskich nad Szwajpoltem Fiolem*, în vol. *Rękopis a druk. "Najstarsze druki cerkiewnosłowiańskie i ich stosunki do tradycji rękopismiennej". Materiały z sesji Kraków 7-10.XI.1991*, Kraków, 1993, p. 69-77 (cf. prezentarea din "Romanoslavica", XXIX, 1992, p. 473-478, şi "Revista de istorie şi teorie literară", XXXIX, 1991, nr. 3-4, p. 432-434).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

VIII. INSCRIPȚII (PISANII)

În afara unor inscripții mai vechi, redactate în vechea slavă sau preslavonă (sec. X-XIV), după sec. XIV s-au alcătuit în slavonă numeroase inscripții (pisanii), cu diverse prilejuri, atestând folosirea curentă a acestei limbi de cultură nu numai în practica oficierii cultului religios sau în cancelarii, ci şi în diferite momente ale vieții românilor: construirea de biserici şi mănăstiri, danii acordate de voievozi şi boieri unor lăcaşuri de cult, decesul şi înmormântarea unor voievozi, demnitari sau oameni ai bisericii şi altele.

S-au păstrat inscripții *murale* sau pisanii (pictate pe pereții unor biserici sau mănăstiri), inscripții *tombale* scoase în relief (pe pietre de mormânt), inscripții săpate (incizate) pe obiecte de cult (clopote, cruci, potire ş.a.), precum şi *epitafuri* (brodate cu fir de argint sau de aur pe acoperământul unor morminte). Ele vădesc nu numai o foarte bună cunoaştere a limbii slavone, ci şi o mare pricepere tehnică, o măiestrie artistică indiscutabilă, un gust rafinat dovedind înclinarea pentru frumos a meşterului popular, întâlnită în atâtea rânduri. De aceea, aceste monumente – cu înscrisurile slavone pe care le conțin – fac şi obiectul istoriei artei româneşti.

Reproducem următoarele *inscripții:*

1. Inscripția de pe zidul Bisericii Domneşti din Curtea de Argeş (1352); v. textul nr. **54**.
2. Inscripția de pe piatra de mormânt a lui Nicolae Alexandru Voievod, Câmpulung (1364); v. textul nr. **55**.
3. Inscripție de pe piatra de mormânt a lui Ştefan cel Mare la Mănăstirea Putna (1492-1504); v. textul nr. **56**.
4. Inscripție de la Biserica Sf. Nicolae-Domnesc din Iaşi (1500); v. textul nr. **57**.
5. Inscripție de la Mănăstirea Dealului (1512-21); v. textul nr. **58**.
6. Inscripții de pe morminte la Mănăstirea Humorului (1527, 1539); v. textul nr. **59**.
7. Inscripție de la mănăstirea Dragomirna (1602); v. textul nr. **60**.
8. Inscripție pe un sfeşnic de argint dăruit de Matei Basarab Mănăstirii Tismana (1646); v. textul nr. **61**.

Bibliografie:

– Eugen Kozak, *Die Inschriften aus der Bukowina*, Viena, 1903;
– St. Nicolaescu, *Documente slavo-române*, Bucureşti, 1905;
– Al. Ştefulescu, *Mănăstirea Tismana,* Bucureşti, 1909;
– G. Mihăilă, *DLRV*, p. 298-299;
– *SVSR*, p. 360-361.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Epitafuri:

1. Epitaful dăruit de Ştefan cel Mare Mănăstirii Putna (1490); v. textul nr. **62**.
2. Epitaful dăruit de boierul Gavril Trotuşanul Mănăstirii Voroneț (1516); v. textul nr. **63**.
3. Epitaful dăruit de Petru Rareş Mănăstirii Dionisiu de la Muntele Athos (1545); v. textul nr. **64**.
4. Epitaful dăruit de Ieremia Movilă Mănăstirii Sucevița (1597); v. textul nr. **65**.
5. Epitaful dăruit de boierul Nestor Ureche şi soția sa Mitrofana Mănăstirii Secul (1608); v. textul nr. **66**.

Bibliografie:

– Emil Turdeanu, *La broderie religieuse en Roumanie. Les epitaphioi moldaves au XV-e et XVI-e siècles*, în "Cercetări literare", IV, 1940, p. 164-214 + 10 planşe;
– V. Cândea, *Mărturii...*, I, p. 454 (epitaful lui Petru Rareş), cu bibliografie;
– Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, Bucureşti, 1976, p. 70-71 (broderie), 136-137 (epitaf), 235 (pisanie) şi 324-329 (bibliografie).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

IX. DOUĂ EPILOGURI LA CĂRȚI TIPĂRITE (SEC. XVI):

1. *Epilogul* la *Liturghierul lui Macarie (1508)*; v. textul nr. **67**.
2. *Epilogul* la *Tetraevanghelul lui Coresi (1562)*; v. textul nr. **68**.

Bibliografie:

– *B.R.V.*, I, p. 5-6 şi 47-48;
– I. Gheție, Al. Mareş, *Diaconul Coresi şi izbânda scrisului în limba română*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1994, p. 162-164 şi 172 (nota 24);
– LRV, I, p. 56-58, Epilogul *Liturghierului* lui Macarie (G. Mihăilă, prezentare şi traducere rom.).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

INTERFERENȚELE LINGVISTICE SLAVONO-ROMÂNE

Am amintit mai sus că trăsăturile esențiale ale slavonei româneşti sunt: a) prezența elementelor din limbile slave vii în stadiul lor de dezvoltare din epoca respectivă (sec. XIV-XVII), elemente de fonetică, morfologie şi lexic din mediobulgară, sârbocroată, ruso-ucraineană (cf. *SVSR*, p. 263-289) şi b) elemente româneşti, în grafia, fonetica, morfologia, sintaxa, frazeologia textului slavon (cf. *SVSR*, p. 289-301). Numeroasele exemple din ambele categorii – cuprinse în paragrafele din *SVSR*, semnate de Lucia Djamo-Diaconiță – sunt edificatoare pentru dovedirea caracterului mai accentuat compozit, eterogen al slavonei româneşti, în comparație cu celelalte redacții slavone.

Cel de-al doilea aspect esențial pentru slavona românească din textele de slavonă românească este, în acelaşi timp, parte integrantă a tematicii generale a interferențelor lingvistice româno-slave în ansamblu şi al celor româno-slavone, în particular. Cu alte cuvinte, trebuie să înțelegem aceste interferențe ca un proces de exercitare a influențelor în ambele sensuri:

a) *de la română la slavonă* (elemente de limbă română în textele slavone);

b) *de la slavonă la română* (elemente slavone în limba română).

Ambele aspecte au fost sesizate de multă vreme în lingvistica românească, diferitele opinii, ca şi cercetările concrete, la obiect, constituindu-se într-o impresionantă bibliografie.

*
* *

În planul direcției de la română la slavonă s-a constat de mult că influența limbii române asupra slavonei româneşti se manifestă în *toate* domeniile limbii (fonetică, morfologie, sintaxă, lexic), ca şi în *grafia* chirilică.

Gradul de "românizare" este diferit în funcție de categoria de texte: *foarte slab* (aproape inexistent) în textele religioase; *mai prezent* în unele texte didactice (de ex. *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*); *destul de puternic* în texte istorice (mai ales letopisețele "anonime", dar şi, în bună măsură, în cronicile "călugărilor" din sec. al XVI-lea) şi *foarte puternic* în actele de cancelarie (mai ales cele interne).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Limitându-ne la extreme, se poate observa, pe de o parte că într-un text ca *Pripealele* lui Filotei monahul – un imn religios – nu există, practic, nici un element de limbă română; dacă n-am şti că autorul era român, l-am putea atribui oricărui alt autor, de altă origine decât cea românească, bun cunoscător al slavonei mediobulgare. Pe de altă parte, la polul opus, în foarte multe acte de cancelarie (fie munteneşti, fie moldoveneşti), cu caracter intern, se pot depista uşor, pe măsura trecerii timpului, tot mai numeroase elemente de limbă română (morfologie, sintaxă, frazeologie, lexic, onomastică), încât, printr-o simplă operație de traducere, am putea obține, cu uşurință, până şi fraza sau expresia specific românească, "gândită" ca atare de autorul român al vremii (logofătul care a conceput-o, diacul, pisarul sau grămăticul care a transpus-o în slavonă). Trebuie să fii român, să gândeşti şi să vorbeşti româneşte – asemeni românilor acelor timpuri, ca să poți remarca, alături de numeroase "românisme" lexicale (obiective, în ultimă instanță, datorate ori necunoaşterii îndeajuns a slavonei, ori necesității de a le lăsa netraduse chiar în textul slavon, mai ales când era vorba de nume de persoane sau de locuri), şi alte multe "prezențe româneşti" ascunse sub veşmântul slavon al limbii. Formula **воисцѣ своєи** din *Letopisețul de la Bistrița* nu este altceva decât rom. *oastei sale*, cu ideea de gen feminin al cuvântului românesc care l-a făcut pe autorul român să schimbe genul neutru al formulei **воискоу своємоу** cu terminația de feminin -**ѣ** (în substantiv) şi -**еи** (în determinantul adjectival). Tot astfel, expresia **да ни не проваждате съ празни рѣчи** (dintr-un document slavon de pe la 1431-1433), cf. SVSR, p. 297, nu este altceva decât calchierea expresiei româneşti „să nu ne purtați cu vorbe goale", căci pentru a reda această idee un bulgar, un sârb sau un rus ar fi folosit alt termen sau altă expresie, proprii limbilor lor. Şi exemplele de acest fel sunt tot mai numeroase pe măsura trecerii timpului, mai ales în documentele de cancelarie, care erau în cel mai înalt grad legate de o realitate specific românească.

Pentru istoricul cercetărilor privind elementele româneşti în lexicul textelor slavone o bogată sinteză găsim în *Studiul introductiv* al lui G. Mihăilă la DLRV, p. 31-49: *Cercetări asupra vocabularului slavonei româneşti.* Lucrarea apărută în 1974 (cu numai un an înaintea *SVSR*), deci, aproximativ concomitent, este primul pas spre realizarea unui deziderat mai vechi, cel al alcătuirii unui "Dicționar general al slavonei româneşti" (cf. G. Mihăilă, *Studii*, p. 136-153); autorul a reunit aici în ordine alfabetică 628 de termeni româneşti prezenți în texte slavone (cu deosebire în acte de cancelarie) până la 1521

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(anul *Scrisorii* lui Neacşu), revenind cu completări în alte 12 *addenda*, publicate ulterior (1975-1993) în reviste de specialitate (cf. lista acestora în "Thraco-Dacica", XVIII, 1997, nr. 1-2, p. 72); precum şi cu un studiu special, consacrat cuvintelor româneşti de origine autohtonă sau probabil autohtonă, prezente în texte slavone (şi în alte limbi decât româna) din sec. XII până la 1520, studiu apărut în "Thraco-Dacica" (1996-1997). Principalul câştig – alături de altele multe – pe care ni le oferă DLRV al lui G. Mihăilă, este, credem, *stabilirea exactă a datei primei atestări în scris a unuia sau altuia din cuvintele româneşti pe teritoriul ţării noastre*, prin raportarea de fiecare dată, a primei atestări cu cea cunoscută (mult) mai târziu din textele în limba română (pe baza trimiterii la DA şi DLR).

A doua lucrare importantă în acest domeniu este *Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române 1374-1600*, (DERS), apărut în 1981. Redactorul responsabil al volumului a fost regretatul Gheorghe Bolocan, autorul "instrucţiunilor pentru extragerea materialului" (1964-1965) şi al unor "principii de elaborare a Dicţionarului slavonei din Ţările Române" (1971), cf. Mihăilă, *Studii*, p. 153. Colectivul coordonat de Domnia sa (Virgil Nestorescu, Ion Robciuc, Corneliu Reguş, Aspazia Reguş, Mile Tomici, Ion Ciocea, Olimpia Guţu, Cornelia Popescu), s-a oprit la anul 1600, grupând în ordine alfabetică cca 2000 de cuvinte româneşti[1]. Amândouă aceste lucrări sunt, prin bogăţia şi analiza materialului, "cărţi de referinţă" în lingvistica românească actuală, impulsionând în continuare cercetările în domeniu. Unii dintre autorii DERS s-au remarcat, ei înşişi, prin asemenea cercetări (G. Bolocan, V. Nestorescu, I. Robciuc, Corneliu şi Aspazia Reguş, Olimpia Guţu, v. mai jos, *Bibliografia*); s-au depistat chiar cuvinte româneşti foarte rare, proprii epocii, neînregistrate de DLRV, DERS, nici chiar de DLR, sau existente aici cu alt sens ori cu atestări mai târzii[2].

Continuarea cercetării în acest domeniu şi după anul 1600 până la ultimele texte de slavonă românească (actele de cancelarie din primele decenii ale secolului al XVIII-lea) poate oferi un *tablou complet al istoriei vocabularului românesc*, aşa cum se oglindeşte acesta în slavona românească. Oricum, rezultatele de până acum sunt un bun câştigat

[1] Dintre recenziile asupra acestei cărţi reţine atenţia cea semnată de Florica Dimitrescu (în AUB, seria limbă şi literatură română, XXXI, 1982, p. 96-104; reprodusă în vol. *Dinamica lexicului românesc*, Cluj, 1995, p. 146-154), care, relevând meritele lucrării, insistă asupra plusurilor şi minusurilor acesteia în raport cu *DRLV* al lui G. Mihăilă.

[2] Olimpia Guţu, *Cuvinte rare de la sfârşitul secolului al XIV-lea şi din secolul al XV-lea (pe baza actelor emise din cancelariile voievodale româneşti)*, în "Hrisovul", II, 1996, p. 67-79.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

pentru istoria limbii române în ansamblu, dovedind încă o dată, dacă mai era nevoie, că evoluția vocabularului românesc nu poate fi înțeleasă aşa cum se cuvine fără a se face apel la textele redactate la noi în alte limbi decât româna, printre care şi slavona.

Bibliografie:

– SVSR, p. 256-301;

– Lucia Djamo-Diaconiță, *Doc. Ț.R.*, p. 269-323;

– G. Mihăilă, *DLRV;*

– G. Mihăilă, *Славяно-румынские грамоты и другие письменные памятники как источник для истории румынского языка (вторая половина IX в – 1520 г.)*, în Rsl, XXXV, 1997, p. 7-35, reprodus în G. Mihăilă, *Langue et culture*, p. 7-35);

– G. Mihăilă, *Les plus anciennes attestations de mots roumaines autochtones (Xe siècle – 1520)*, în "Thraco-Dacica", XVII, 1996, nr. 1-2, p. 23-71;

– G. Mihăilă, *Les plus anciennes attestations de certains mots probablement autochtones en roumain (du XIIe siècle à 1520),* în "Thraco-Dacica", XVIII, 1997, nr. 1-2, p. 47-74;

– G. Bolocan şi colab., *DERS;*

– G. Bolocan, C. Reguş, I. Robciuc, *Словарь книжнославянского языка румынской редакции*, în Rsl, XXI, 1983, p. 65-73;

– Aspazia Reguş, Corneliu Reguş, *Nume de femei în vechi acte istorice (sec. XIV-XVI)*, Bucureşti, 1999.

*

* *

Cealaltă direcție a interferențelor lexicale slavono-române, *cea de la slavonă la română*, adică prezența cuvintelor de origine slavonă în vocabularul limbii române, rezultă cu necesitate, ca pandant obligatoriu al celei dintâi şi, ca atare, trebuie măcar amintită şi în limitele cercetării noastre. Este una dintre problemele capitale ale lingvisticii şi filologiei române, care a atras de multă vreme preocuparea multor cercetători, unii dintre cei mai iluştri, angajând uneori în polemică, nu numai pe filologi, ci şi pe istorici, filozofi, istorici ai culturii române ş.a. Despre *slavonismele lexicale ale limbii române*, manuscrise şi tipărite, în folclor şi în literatura cultă, despre evoluția lor semantică pe teren românesc, despre expresivitatea şi viabilitatea lor până în zilele noastre s-au scris sute şi mii de pagini, problema fiind reluată în vremea din urmă atât în mari lucrări de sinteză cât şi în altele, de amănunt (v. mai jos, *bibliografia selectivă*).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Fără a mai repeta şi noi rezultatele acestor studii (operaţie care, oricum, ar depăşi obiectul unui curs de slavonă românească, intrând sub incidenţa istoriei limbii române), ne rezumăm a formula două concluzii:

a) În planul mai strict, al *lexicografiei* româneşti s-a ajuns la un consens privind necesitatea deosebirii între *originea veche slavă* a împrumuturilor vechi populare şi cea *slavonă* a cuvintelor româneşti intrate mai târziu în română, după sec. XIII-XIV, în perioada slavonă. În DA, precum şi în DLR (până la litera M, fascicula 6, apărută în 1966) nu se făcea, de cele mai multe ori, această distincţie); începând cu litera M, fascicula 7 (1967), originea slavonă este semnalată textual, la rubrica etimologiei cuvântului, prin formula "din slavonul..." (vezi, de ex. fasc. 8: *mironosiţă*, p. 603, *mirui*, p. 608-609 etc.)[1]. Această operaţie de maximă acurateţe ştiinţifică este acum posibilă în bună măsură datorită progreselor făcute în cercetarea vocabularului românesc în ansamblu şi, în particular, al interferenţelor lexicale româno-slave.

Nu puţini au fost cei care, combatând exagerările de tot felul în domeniul limbii române, s-au pronunţat cu autoritate şi convingere pentru apărarea originalităţii ei, între altele şi pentru dreptul la existenţă a slavonismelor din lexic. În articolul *Bazele unei literaturi naţionale* Alexandru Odobescu scria: "Soarta a vrut ca, latini de viţă, să fim ocoliţi (adică înconjuraţi – n.n. – M.M.) de popoare slavone; adesea ele au influenţat asupra noastră, uneori le-am ţinut şi noi în frâul nostru; din toate aceste daraveri s-au strecurat în graiul nostru câteva sute de ziceri slavone pe care azi le întrebuinţează toţi în fieşce minut. Obiceiul le-a naturalizat, ele sunt acum ale limbii şi, dacă le izgonim dintr-însa, o sărăcim şi pierdem totdeodată o parte din originalitatea sa"[2]. Şi ca el, au lăsat pagini nemuritoare, pline de adevăruri, un Eminescu, un Iorga şi atâţia alţii.

b) În planul mai larg, *filozofic*, constatăm că problema slavonismelor din limba română a ajuns să depăşească graniţele filologiei, devenind obiect de interes pentru *analiza filozofică a spiritului românesc, a modului românesc de a gândi, de a percepe lumea*, aşa cum s-a cristalizat acest spirit de-a lungul istoriei, între altele, şi prin contactele diverse şi de durată cu diferiţi slavi – pe cale populară şi cu slavona, ca limbă de cultură. Să ne amintim de luciditatea şi echilibrul cu care un Lucian Blaga ataca exagerările latinizante (pe linia lui Hasdeu şi O. Densusianu), în articolul *Revolta fondului nostru*

[1] Vezi şi G. Mihăilă, *Studii*, p. 135, notă, unde se trec şi termenii din fasc. 1-6 ale literei M (vol VI al DLR), cărora trebuie să li se accepte etimologia slavonă: *mană, mandragoră, mantie* ş.a.

[2] Citâm după *Istoria gândirii lingivstice româneşti*, III, Bucureşti, 1991, p. 95.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

nelatin (1921)[1] sau entuziasmul nestăpânit, mereu reluat, al lui Constantin Noica, pe care ne-am îngăduit a-l cita primul în această lucrare, cel care ne-a dezvăluit cu adâncă înțelegere şi finețe marea încărcătură filozofică, creatoare de frumos, a atâtor vechi cuvinte româneşti de origine slavonă (în volumele *Rostirea filozofică românească*, 1970 şi *Creație şi frumos în rostirea românească*, 1973). Şi nu putem încheia nici noi decât cu vorbele sale: "La capătul ispitirilor, iscodirilor şi iscusirilor de tot felul, visăm şi noi ca oameni să facem lumi mai iscusite ...".

Bibliografie:

- L. Şăineanu, *Încercarea asupra semasiologiei limbei române*. Ediție îngrijită, studiu introductiv şi indice de Livia Vasiluță, Timişoara, Editura de Vest, 1999, p. 43-109.
- O. Densusianu, *Historie de la langue roumaine*, t. I-II, Paris, 1901-1938 (trad. rom. *Istoria limbii române*, I-II, Bucureşti, 1961);
- S. Puşcariu, *Limba română. I. Privire generală* (1940), prefață de G. Istrate, note, bibliografie de Ilie Dan, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. 292-294;
- P. Olteanu, *Contribuții la studiul slavonismelor lexicale din textele rotacizante*, în SCL, XI, 1960, nr. 3, p. 603-619; idem, *Contribuții la studiul elementelor slave din cele mai vechi traduceri româneşti*, în "Limbă şi literatură", VI, 1962, p. 67-97;
- G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română*, Bucureşti, 1960, p. 138-148;
- Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea*, Bucureşti, 1968, p. 575-578 şi 579-580.
- Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare I – De la origini până la începutul sec. al XIX-lea*, ed. II, Bucureşti, 1971;
- G. Mihăilă, *Influența slavonă în vocabularul limbii române literare (1963)*, în vol. *Studii...*, p. 117-135 şi versiunea rusă, în vol. *Langue et littérature*, p. 189-205;
- P. Olteanu, *Sintaxa şi stilul paleoslavei şi slavonei*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1974;
- *Istoria gândirii lingvistice româneşti*. Texte comentate, I-III, Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Litere, Facultatea de limbi străine, Bucureşti, 1991;
- V. Vascenco, *Franz Miklosich şi terminologia creştină românească de origine slavonă*, Rsl, XXIX, 1992, p. 73-82;
- Eugen Munteanu, *Studii de lexicologie biblică*, Iaşi, Editura Universității "Al. I. Cuza", 1995.

[1] În "Gândirea", I, 1921, nr. 10, p. 181-182 (reprodus în vol. *Ceasornicul de nisip*. Ediție îngrijită, prefață şi bibliografie de Mircea Popa, Cluj, Editura Dacia, 1973, p. 47-48).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

– Mihai Mitu, *Cercetări lingvistice şi literare româno-slave*, Editura Universității din Bucureşti, 1996, cap. *Slavonisme şi polonisme la Dosoftei*, p. 28-37;
– *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780).* Coordonator: Ion Gheție, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1997 (*Elementul cult*, p. 191-208 şi 397-420, autor: Alexandra Roman Moraru);
– F. Király, Maria Király, Valeria Nistor, *Слова книжнославянского происхождения в церковной терминологии румынского языка*, Rsl, XXXV, 1997, p. 217-218;
– G. Chivu, *Civilizație şi cultură. considerații asupra limbajului bisericesc actual*, Bucureşti, Conferințele Academiei Române, 1997;
– Liviu Onu, *terminologia creştină şi istoria limbii române*, Bucureşti, Conferințele Academiei Române, 2000;
– Mihai Mitu, *Studii de etimologie româno-slavă*, Bucureşti, Univers enciclopedic, 2001;
– Academia Română. Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan", *Enciclopedia limbii române*, Coordonator: Marius Sala, Bucureşti, Univers enciclopedic, 2001, p. 526-527 (art. *Slavonă, influența*, autor: Marius Sala).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ABREVIERI

AARMSI – "Analele Academiei Române", Memoriile Secțiunii Istorice

D.P. Bogdan, PRS – Damian P. Bogdan, *Paleografia româno-slavă. Tratat şi album*, Bucureşti, 1978

I. Bogdan, *Scrieri* – Ioan Bogdan, *Scrieri alese*. Cu o prefață de Emil Petrovici. Ediție îngrijită, studiu introductiv şi note de G. Mihăilă, Bucureşti, Editura Academiei, 1968

BRV I-IV – *Bibliografia românească veche*, 1908-1944, I-IV, alcătuită de I. Bianu, N. Hodoş şi Dan Simonescu

Cândea, *Mărturii* I-II – Virgil Cândea, *Mărturii româneşti peste hotare. Mică enciclopedie de creații româneşti şi de izvoare despre români în colecții din străinătate.* I. *Albania-Grecia*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1991; II. *India-Olanda. Supliment Albania-Grecia*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1998

Constantinescu, *Manuscrise* – Radu Constantinescu, *Manuscrise de origine românească din colecții străine. Repertorii*, Bucureşti, Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1986

CrestLbRomV I – *Crestomația limbii române vechi*, volumul I (1521-1639). Coordonator: Alexandru Mareş, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1994

CrestLitRomV I-II – *Crestomație de literatură română veche*, I-II. Coordonatori: I. Chițimia, Stela Toma, Cluj-Napoca, 1984, 1989

D. Deletant, *Slavonic Letters* – D.J. Deletant, *Slavonic Letters in Moldavia, Wallachia and Transylvania from the tenth to the seventeenth Centuries*, în vol. *Studies in Romanian History*, Bucharest, Editura Enciclopedică, 1991

DERS – *Dicționarul elementelor româneşti din documentele slavo-române*. Coordonator: Gheorghe Bolocan, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1981

Djamo-Diaconiță, *Doc-ȚR* – Lucia Djamo-Diaconiță, *Limba documentelor slavo-române emise în Țara Românească în sec. XIV-XV*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1971

DLR – *Dicționarul limbii române*, vol. VI-XIV, lit. M-Z, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1965-2000

DLitRom – *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, Bucureşti, Editura Academiei, 1979

DRH – *Documenta Romaniae Historica*

DTR – Preot prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, Bucureşti, Univers enciclopedic, 1996

Guțu, *Album* – Olimpia Guțu, *Scrierea chirilică slavo-română. Album de documente*, Bucureşti, 1998

Hrisovul – "Hrisovul", Bucureşti, I-V, 1995-1999

Lința, *Catalog Iaşi* – Elena Lința, *Catalogul manuscriselor slavo-române din Iaşi*, Bucureşti, 1980

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Linţa, *Catalog Cluj-Napoca* – Elena Linţa, *Catalogul manuscriselor slavo-române din Cluj-Napoca*, Bucureşti, 1980

Linţa, Djamo-Diaconiţă, Stoicovici, *Catalog Bucureşti* – Elena Linţa (coordonator), Lucia Djamo-Diaconiţă, Olga Stoicovici, *Catalogul manuscriselor slavo-române din Bucureşti*, Bucureşti, 1981

Linţa, *Catalog Braşov* – Elena Linţa, *Catalogul manuscriselor slavo-române din Braşov*, Bucureşti, 1985

LRV – *Literatura română veche (1402-1647).* Introducere, ediţie îngrijită şi note de G. Mihăilă şi Dan Zamfirescu, I-II, Bucureşti, 1969

D.H. Mazilu, LRR – Dan Horia Mazilu, *Literatura română în epoca Renaşterii,* Bucureşti, Editura Minerva, 1984

D.H. Mazilu, RLRV – Dan Horia Mazilu, *Recitind literatura română veche*, I-III, Editura Universităţii din Bucureşti, 1994-2000

G. Mihăilă, *Contribuţii* – G. Mihăilă, *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi,* Bucureşti, Editura Minerva, 1972

G. Mihăilă, DLRV – G. Mihăilă, *Dicţionar al limbii române vechi (sfârşitul sec. X – începutul sec. XVI),* Bucureşti, Editura enciclopedică română, 1974

Mihăilă, *Langue et culture* – G. Mihăilă, *Langue et culture roumaines dans l'espace sud-est européen. Румынский язык и культура в юго-восточной Европе*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2001

G. Mihăilă, SLF – G. Mihăilă, *Studii de lingvistică şi filologie*, Timişoara, Editura Facla, 1981

G. Mihăilă, *Studii* – G. Mihăilă, *Studii de lexicologie şi istorie a lingvisticii româneşti*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1973

Miklosich, *Lexicon* – Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum,* Viena, 1862-1865

Moraru-Velculescu, BACP, I-II – Mihai Moraru, Cătălina Velculescu, *Bibliografia analitică a cărţilor populare laice*, I-II, sub îngrijirea ştiinţifică a lui I.C. Chiţimia, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1976-1978

Panaitescu, *Contribuţii* – P.P. Panaitescu, *Contribuţii la istoria culturii româneşti,* Bucureşti, Editura Minerva, 1971

Panaitescu, *Cronicile* – *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI publicate de Ion Bogdan.* Ediţie revăzută şi completată de P.P. Panaitescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1959

Panaitescu, *Manuscrisele* – Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R., Bucureşti, Editura Academiei, 1959

RES – "Revue des études slaves", Paris

RESEE – "Revue des études sud-est européennes", Bucureşti

Rsl – "Romanoslavica", I-XXXVI, 1958-2000

SCL – "Studii şi cercetări lingvistice", Bucureşti

Ştrempel, *Catalog,* I-IV – G. Ştrempel, *Catalogul manuscriselor româneşti*, I-IV, Bucureşti, 1978-1992

SVSR – Pandele Olteanu (coordonator), Gheorghe Mihăilă, Lucia Djamo-Diaconiţă, Emil Vrabie, Elena Linţa, Olga Stoicovici, Mihai Mitu, *Slava veche şi slavona românească,* Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1975.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

CUPRINS

PREFAȚĂ 7

SLAVA VECHE ŞI SLAVONA. SLAVONA – LIMBĂ DE CULTURĂ, SPAȚIUL, TIMPUL ŞI MEDIUL SOCIAL ÎN CARE A FOST FOLOSITĂ; RAPORTUL EI CU LIMBILE NAȚIONALE ŞI CU ALTE LIMBI DE CULTURĂ 9
Slavona – limbă de cultură 12
Slavona în relațiile ei cu limbile naționale 14
Slavona românească – limbă de cultură la români. Locul ei în sistemul redacțiilor slavone 16

TEXTE DE SLAVONĂ ROMÂNEASCĂ 23

I. INSCRIPȚII VECHI SLAVE 25
1. Inscripția de la Mircea-Vodă (Dobrogea) (textul 1) 25
2. Inscripțiile de la Murfatlar (Basarabi)) (textul 2) 26
3. Inscripția de la Bucov (lângă Ploieşti) 26
4. Inscripția pe foițe de plumb din jud. Mehedinți (sec. XIII) (textul 3) 27
5. Inscripțiile de la Streisângeorgiu (Hunedoara) (textul 4) 27

II. TEXTE RELIGIOASE 29
1. *Pripealele* lui Filotei monahul (textul 5) 30
2. Patimile Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava (textul 6) 31
3. Eustatie de la Putna, Imnul Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava 32
4. Simeon Dediulovici, Lauda lui Mihail Mărturisitorul, Episcopul Sinadelor 33
5. Anastasie Crimca, Vers de plângere al omului căzut în păcate adresat sufletului său 33
6. Petru Movilă, *Prefață* la *Triod înflorit* (Kiev, 1631) 34
7. Pomelnicul Mănăstirii Bistrița (textul 7) 34
8. Pomelnicul de la Bisericani (textul 8) 35

III. LITERATURA ISTORICĂ 36

A. MOLDOVA 36
1. Letopisețul de când s-a început Țara Moldovei (Letopisețul de la Bistrița sau Letopisețul anonim al Moldovei) (textul 9) 36
2. Cronica scurtă a Moldovei (1359-1451) 36
3. Letopisețul de la Putna (I) (textul 10) 37
4. Letopisețul de la Putna (II) textul 11) 37
5. Cronica lui Macarie (textul 12) 37
6. Cronica lui Eftimie (textul 13) 38
7. Cronica lui Azarie (textul 14) 39
8. Cronica moldo-rusă (textul 15) 39
9. Cronica sârbo-moldovenească (textul 16) 44
10. Cronica murală de la Suceava (textul 17) 45

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

B. ȚARA ROMÂNEASCĂ 45
1. Cronica murală de la mănăstirea Bucovăț (textul 18) 45
2. Povestirile slave despre Vlad Țepeş (textul 19) 46
3. Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie (textul 20) 49

IV. LITERATURA JURIDICĂ 51
1. Sintagma lui Matei Vlastaris (textul 21) 51
2. Pravila ritorului Lucaci (textul 22) 52

V. LITERATURA BELETRISTICĂ 54
1. Varlaam şi Ioasaf (textul 23) 54
2. Alexandria (textul 24) 56

VI. DOCUMENTE DE CANCELARIE 58
Țara Românească (textele 25-29) 60
Moldova (textele 30-38) 61
Transilvania (textele 39-41) 63

VII. ÎNSEMNĂRI SLAVONE 65
Textele 42-52 67
Însemnarea slavonă de pe incunabulul cracovian de la Braşov (textul 53) 67

VIII. INSCRIPȚII (PISANII) 69
Pisanii (textele 54-61) 69
Epitafuri (textele 62-66) 70

IX. DOUĂ EPILOGURI LA CĂRȚI TIPĂRITE (sec. XVI) (textele 67-68) 71

INTERFERENȚE LINGVISTICE SLAVONO-ROMÂNE 73

ABREVIERI 81

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

TEXTE

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

. . . . . .

. . . . . гьрьцѣхь

[в]ь лѣто ·ҁ:уна·

[п]ри Димитрѣ бъ . . .

. . . . . жоупанѣ . . . . . .

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

1. ІС̃ ХС̃ ѡдєлѣ.

2. ѢNЪ.

3. Nєр[а]дь
грѣ[шьNикъ].

4. ДѭNь попъ пѧтьмь
идѧ свѣщица пола
гаѧ за своа грѣхъи
д.....жд. З̃и аі чє̃ вь сеи
цр̃къви. Бъ̃ же въи
помилоуи, о̃ци, аминь
димиѣNь; маѣ.

5. придє отъцъ сѧ
мо въ се мѣсто
....*зфN мѣсаца
октоумвриь
д̃ придє къ Nа[мъ]
.....пъсалъ
.....єNаВ....
.....ца.....

6. [въ и]ма отъца и сыNа и сватаго д[оуха]
поклоNи са рабъ Nєключ[имъ]
[с]умєоN първоє въ църкви
мѣ[с]аца агоуста въ: л̃а
.....ъ.....

7. Писано бо єсть поража пастъира и
рази(дѧ)ть са о̃ца

8. дльжьNи єсмъ

9. Nєрадь Nєрадь Nєрадь
Nєрадь

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

М(л) Х(с)Ва за
трщєNиє ди
навола
Вь имє ѡца и (с)и
[N]а и стго [дха]
[з]аклиNаю тє
диаволє стр
ашNимь имє
Nємь га Nаше
го іса Ха. закли
[Nаю тє] диа[во]
лє стоя мрня
[с]тоб(р)цея и вь
семи стими (...)
заклиNаю тє
диаволє сти
мь животво
рещимь кр(с)то
мь иже є(ст) пр
[и]гоNитєль дє
моNомь и вьс[ь]
мь дхомь Nє
чистим да
Nє имаши вла
сти ѡ(т) дNьшNє
го дNє Nа рабъ
бжиємь геѡ(р)
гиє братоулє (...)

М(л) ѡ(т) стр[а]ха іѵ и
пр[стъ]и жє всеми [.....]
р вьчNи бє ѡ(т)риNи
ги диаволa ѡ(т) чавка
сєго раба бжиа
геѡ(р)гиа братоулa
ѡ(т) глави и ѡ(т) глас
ѡ(т) влас ѡ(т) врьха
и ѡ(т) тъмєNє [ѡт]
лица ѡ(т) ѡчиа ѡ(т)
ушию ѡ(т) Nоздри
ѡ(т) єзика ѡ(т) подье
зичиа ѡ(т) грьтaNa
ѡ(т) прьси ѡ(т) ср(д)ца
[ѡ](т) [тъ]ла всєго и ѡ(т)
оудовь и ѡ(т) сьста
влєNиа [ч]лаNовNаго
[в]ьNятрь юдѵ [и]
вьNє юдоу ѡ(т) кости
Na жиль и ѡ(т)
жилиць и ѡ(т) вьсьх
сьствь ємоу вь
[.....]
имє ѡца и [сиNа]
[и стаго]
дха и Nиньъ.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

⁘ ВЪ ѧ: ҂: ТЪСАЩЄ: И: И:СЪТNО
И:К: И:В: ПОЧИ[N]ЪМЪ[?] ЦРВЄ: П
ОМОЩИА СТАГО: ГЄѠРГИ
Н И МАТЄРЄ БИА: И ВЪСЬ
ХЪ: СТЪХЪ: [NА] ПОМОЩ[Ь]
[И ѠС(Т)АВЄNИЄ] ГРЬХ(О)МЪ КN҂О[У]
БАѧЬИ: И NА ПОМОЩЬ И СПАСЄNIЄ
⁘ И ѠСТАВЄNИЄ ГРЬ
ХОМЪ ПОПОУ NАNЄ
ШОУ И ѲЄѠФИѧЬ ЗОГРАФЬ[·]

† ВЬ ИМЬ ѠЦА. И СNА. И СТАГО
ДХА: СЬЗИДА ЖИПАN КЄ(N)ДРЄШ(И)
И NЄГОВА ЖИПАNИЦА NИСТѠРА :И СNО
ВЄ ЄГО: СЄ(И) МАNАСТИР СТАГО ВЄѧЇ
КОМИЧЄNИКА И СТРАСТѠТЄР(П)ЦА ХР(И)
СТОВА ГЄѠРГЇЄ: И СОВЄРШИ СЄ
И NАПИСА СЄ КОДАМИ[?] Є(С) [?] NА
ЗДРАВ(И)[Є] ТЄѧЄ(С)NОЄ И ДШЄВNО[Є]
СП(С)NЇЄ: ВЬ ДNИ ЖИКМОN(А)
КРАѧЬ. И ЗАГОРСКЇИ[(Х)] ВВОД[Ь]
ИѠАNЄША И ЬКОВА:· В ѧ(Т):
S҂ЦЗЇ ѠКТО(М) :В Д(N): ~

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Припѣла Na въсѣкы(их) вл(д)чNыи(х) и бгwрwдичNыи(х) праз(д)Nикь и въсь(м) прп(д)бNыи(м) wцє(м) вєликыи(м) и сты(м) и вєликыи(м) избраNNыи(м) м(ч)Nкw(м) и въсь(м) Naрwчитыи(м) сты(м) припѣваѧщїаса съ избраNNыи(м) ѹлмо(м), єгда поєтса полїєлєw. Naчєnше w(т) осмаго дNє, се(п)тємврїа м(с)ца.

Творєnїє кv(р) филоѳєа мwNaха лwгwѳєта бывша(г) мирча вwєвwдѧ.

1. Na рождьство пр(с)тыѧ бцѧ поєтса сїє: ра(д)иса wбрадоваNNaa маріє гь с тобоѧ лєгє аллилоуїа.

2. Na въздвижєnїє ч(с)тNa кр(с)та: Далъ єси бwѧщи(м)са тебє знамєnїє єже бѣжати w(т) лица ляку. лєгє. кр(с)ть твои хє бє.

3. Стмоу ап(с)лу и єv(г)листоу iw бгwслwвоу: пр(д)тє въси сNa грwмова. въсхвали(м) їwaNNa двєстьвNика. лєгє. хва Naпръстника. (...)

31. Na прѣwбраженїє: Прѣwбразоуєтса іс мои и гь Na гwрѣ ѳавwрстѣи. лє(г) показавь славѧ своѧ.

32. Na оуспєnїє бцы: Пѣ(с)N ти исхwдняѧ приNашає(м) маріє прѣстави бо са w(т) земныи(х). лє(г). къ вѣчныи(м) wбитѣлє(м).

33. Na ѵсѣkNовєnїє главы прдтча iw: Прдтє женихова друга въсхвали(м) ирwдова обличитель. лє(г). прдтча iwaNNa.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

М(Ч)NІЄ СТГО И СЛАВNАГО М(Ч)NКА ІѠАNNА NОВАГО. ИЖЄ ВЪ БЄЛЬГРАДѢ МѦЧИВШАГО СѦ. СЪ-ПИСАNО ГРЇГѠРІМЬ МNИХОМЬ, И ПРЄЗВИТЄРОМЬ ВЪ ВЄЛИКОИ ЦРКВИ МОЛДОВЛАХІИСКОИ. БЛАГОСЛОВИ ѠЧЄ. (...) 32. 1. ѢЖЄ И ВЪ СЛОУХА ПРЇИДѠША ИЖЄ ТОГДА БЛГОЧЬСТИВАГ(О) ГОСПОДСТВОУѦЩОМОУ ВЪСЄѦ МОЛ-ДОВЛАХІѦ И ПОМОРЇѲ, ХѠЛЮБЄЗNѢИШОМОУ И ВЄ-ЛИКОМОУ ВѠЄВОДѢ ІѠ АЛЄѮАNДРОУ, МѦЖОУ ИNЫМИ ОУБО ОУКРАШАѦЩОУ СѦ БЛАГЫМИ, NѦ И МЧNКОЛЮБ-NОУ СѦЩОУ. 2. ЄЛМА ОNЪ О МЧNЧЬСКЫИХЬ ОУВѢДѢ МѠЩЄИ И СИХЬ ЖЄЛАNЇЄМЬ ОБЬАТЬ БЫВЬ И СЪ СЪ-ВѢТОМЬ ИЖЄ ТОГДА ЦРКѠВNАА ПРАВАЩАГО СЩЄNNѢИ-ШАГО АРХІЄПСКПА ІѠСИФА ПОСИЛАЄТЬ ВЄЛМѦЖА СЪ ДОВѠЛNЫИМЬ ВѠИNСТВОМЬ СЪ ВЄЛИКОѦ ЧЬСТЇѦ ПРѢNЄСТИ КЪ NЄМОУ ДОСТОИNО СЛАВNОЄ МЧNКА ТѢЛО. 33. 1. ЄЖЄ ПРИЄМЬ ВЪ СКОРЬ СЪ ДОС(ТО)ИNОѦ ЧЬС-ТЇѦ И ПОДОБАѦЩЇИМЬ ОУСРЬДІЄМЬ ѲСРЬТАЄТЬ СЬ ВЪ-СѢМИ СЛАВNЫМИ СВОИМИ И МNѠЖАИШИМЬ NАРѠ-ДОМЬ ЛЮДІИ БЖІИХЬ, ЄЩЄ ЖЄ И АРХІЄРЄОМЬ И ВЪСѢ-МЬ ЦРКѠВNЫИМ ПРИЧЬТОМЬ, СЪ СВѢЩАМИ И КАДІ-ЛЫ И МИРЫ БЛГОВѠNNЫМИ. 2. ПРИПАДАЄТЬ КЬ РАЦѢ СТГО, ОБЬЄМЛЄТЬ МNОГОСТР(А)ДАЛNОЄ ОNО ТѢЛО, ПРИЛАГАЄТЬ СВОИ ОЧИ И ОУСТNѢ КЪ ТОГО РѦКАМЬ, СЛЪЗЫ ИЗЛИВАЄТЬ ѠТ РАДОСТИ ДОВѠЛNЫ. 3. ТОГО ПРѢДЛАГАЄТЬ ХРАNИТЄЛЬ СВОЄѦ ДРЪЖАВЫ И ТАКО ВЪ СТѢИШОИ МИТРѠПОЛІИ ПОЛАГАЄТЬ Ч(Ь)СТNО ВЬ СВѢ-ТЛѢМ СВОЄМЬ ГРАДѢ СѠЧАВѢ, СВОЄМЬ СТѠЛѢ. (...)

[В ЛѢТ(О) ,ѕЦМЗ, МСЦА СЄП, КГ СЪВРЪШИ ГАВРЇИЛ СЇИ СЪБѠРNИК.]

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Изволєнїє(м) ѡц҃а и съ посп(ѧ)шєнїємь с҃на. и съвръшєнїємь с҃тго дх҃а. нача са си помѣникь. в лѣ(т) ,ѕ҃цєі. єндиктіѡ(н) .є҃і. кр҃ж(г) сл҃нцоу. к҃з. лоуны ї҃і: въ храмъ оуспєнїа пр҃ч(с)тыа вл҃д(д)чцѧ наша б҃цѧ и пр҃(с)но двы мр҃іа иже на быстрици. (...) з(д)є помина҃т са блгоч(с)тивїи. гѡсподарїє земли молдовлахыискыа, иже сѧть си:

Помѣни г҃и православныа г(с)п(д)ра земла сеа.

Помѣни г҃и богда҃на воєводѧ.

Помѣни г҃и лацка воєводѧ.

Помѣни г҃и, кость воєводѧ.

Помѣни г҃и, петра воєводѧ.

Помѣни г҃и, рома҃на воєводѧ.

Помѣни г҃и, стєфа҃на воєводѧ.

Помѣни г҃и, юга воєводѧ.

Помѣни г҃и, православнаго господарь. алє-ѯа҃ндра воєводѧ. истинна҃го ктитора стыѧ ѡбытѣли сеѧ. и брата єго, богда҃на. и м҃тре и(х), а҃наста҃ѧ. и г҃ж(д)ѧ а҃нна. г҃ж(д)ѧ мар҃іа. и дъщерь єи а҃нна. г҃ж(д)ѧ маріѧ. и г҃ж(д)ѧ василиса. и г҃ж(д)ѧ а҃наста҃ѧ.

Помѣни г҃и, илїа воєводѧ.

Помѣни г҃и, стєфа҃на воєводѧ. и г҃ж(д)ѧ єго маріѧ. и с҃на и(х), алєѯа҃ндра. и дъщера и(х), алєѯа҃ндріѧ. и матере єго г҃ж(д)ѧ ста҃нѧ.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Зде помина҂т са госпо(дa)рь земли Мо(л)дав(ь)стьи. Помѣни г҃и д҃ша раб(ь) свои(х).

Іѡ алеѯандр(ь) воєвода старїи, Іѡ Стефанъ воєвода старїи и сн҃ь его Петръ воєвода, Богданъ воєвода. Іѡ Стефанъ воєво(д) мла(д). Іѡ Петръ воєвода и гп҃ж(д)а его Марїа, и г(с)пж(д)а его Елена Іѡ Стефанъ воєво(д) мла(д), Іѡ алеѯандръ воєво(д) и гспж(д)а его роѯанда, и сн҃ь его Богданъ воєво(д). Іѡнъ воєвода и г(с)п҃ж(д)а его ѳеѡ(д)сїа и ча(д) и(х). Іѡ Єремїа Могіл(а) воєво(д) и мт҃и его Марїа, и г(с)п҃ж(д)а его Єлесафа. Іѡ Костанти(н) воєво(д). Іѡ Симиѡн(ъ) воєво(д) и г(с)п҃ж(д)а Меланїа и ча(д) их(ъ). Іѡ Стефанъ воєво(д) и рѡ(дї)телеи є҃г, и ча(д) и(х), Ливїинъ и г(с)п҃ж(д)а Магдалина, роѯандра, Цанавра, настасїа. Іѡ Миро(н) (Барновскыи) воєво(д) и рѡ(дї)теле(и) его Доумитрѹ, Сафа и ча(д) и(х). (...) зде помина҂(т) са болѣри.

Помѣни г҃и д҃ша рабь свои(х). (.)

Іѡна(ш)ко, Тодосїа и ча(д) и(х). Петръ, Тодде(р), (питар), Іѡана, Геѡр(ъ)гїе (арапѹл). Настасїа и ча(д) и(х). Конста(н)ти(н) Прекоу(п), Недѣла и ча(д) и(х). Кости(н) (постелник). Сафа и ча(д) и(х). (...)

Никоара҂ (Пра҂жа҂скѹл), Марїа и ча(д) и(х). Корнилїе (лѹпашко Пръжа҂скѹл), Сафа и ча(д) и(х). Доумитра(ш)ко, Стефан(ъ), Іѡнашко (Бота҂ш), Дра҂гына и ча(д) и(х). Николае (Чюлпан), Симїѡ(н) (Ма҂лаю), алеѯандра и ча(д) их҃.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

СЇИ ЛѢТОПИСЕЦЬ ѠТ ТОЛИ NАЧА СѦ, ПРОИЗВОЛЕНІЕМЬ БОЖІЕМ, МОЛДАВСКАА ЗЕМЛЬ

В ЛѢТО ,ѕѠѮЗ ПРЇИДЕ ДРАГОШЕ ВОЄВОДА ѠТ ѲГѠРСКОИ ЗЕМЛИ, ѠТ МАРАМѲРЫША, ЗА ТѲРОМ NА ЛОВ И ГОСПОДСТВОВА В̃ ЛѢТ. (...)

В ЛѢТО ,ѕЦѮЄ МѢСАЦА АПРИЛЯ В̃І ВЬ ВТОРNИК ВЕЛИКИ, ПРІИДЕ СТЕФАNЬ ВОЄВОДА, СЫNЬ БОГДАNА ВОЄВОДИ NА АРОNА ВОЄВОДИ, NА МАСТО NАРИЦАЕМОЄ ХРАСКЬ, Ѳ ДОЛЖЕЩИ И ВЪЗМОЖЄ СТЕФАNЬ ВОЄВОДА, БОЖІЕЮ МИЛОСТЇЮ, И ПРАЯТ СКИПТРЪ МОЛДАВСКІИ. (...)

В ЛѢТО ,ѕЦПА МѢСАЦА NОЄВРЬА Ѝ, ВЬ ПОNЄДѢЛNИК, РАЗДѢЛИ СТЕФАNЬ ВОЄВОДА ВОИСЦѢ СВОЄИ И СТѢГОВЄ Ѳ МИЛКОВИ. И ПАКИ ПОИХАША И СЪ БЪСЪРАБОМ, NА РАДѲЛА ВОЄВОДИ. И СЪNЄМШЄ СѦ ТОГОЖДЄ МѢСАЦА ЇІ, ВЬ ЧЄТВЄРТОК, NА МАСТѠ NАРИЦАЄМОЄ ПОТОК ВОДNА. И ТѲ БИШЯ СѦ ДО ВЕЧЕРА, ТАКОЖДЕ ЖЄ И ВЬ ПАТѠК И ВЬ СѪБОТА ДО ВЕЧЕРА, ЄЖЄ ЄСТ К̃ ТОГОЖДЄ МѢСАЦА. ВЬ СѪБОТА NА NЕДЕЛѢ ѠСТАВИ РАДѲЛ ВОЄВОДА ВЪСѦ СВОА ВЬ ѠКОЛ СВОИ И ПОБѢЖЄ СЪ ВЪСЄѦ ВОИСКОѦ СВОЄѦ ВЬ NАСТѠЛNЇИ ГРАД СВОИ, NАРИЦАЄМІИ ДЪМБОВИЦА. ВЬ КГ̃ ЖЄ ПРЇИДЄ СТЕФАN ВОЄВОДА СЪ ВЪСЄѦ ВОИСКОѦ СВОЄѦ И ѠБСАДЄ ГРАД ДЪМБОВИЦА. И ВЬ NОЩИ ТА ПОБѢЖЄ РАДѲЛ ВОЄВОДА ИЗ ГРАДА. ВЬ КД̃, ТОГОЖДЄ МѢСАЦА, ВЬ СРАДѢ, ПРЇАТ СТЕФАNЬ ВОЄВОДА ГРАД И ВЪNИДЄ ВЬ NА. И ВЪЗАТ И ГОСПОЖДА

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

радоула воєвода и дъщерь его, сущи ему единородна, и вьса скровище его и вьса ризы его и вьси стѣгове его. И ту сътвори г҃ дни, весела са. И тако възврати са въ настолнии свои градъ Сучавскїи (...)

В лѣто ҂зві, мѣсаца Юлїа в҃ в вторникъ, прѣстави са рабъ Божїи господинъ Іѡн Стефанъ воєвода, господарь земли Молдавскѡи якѡ въ г҃ час дьнє. И быст тогождє лѣта, прѣжде оумартви его, зима тажка и крѣпкаа зѣло, якѡва не бѣ николиже. И бахѫ въ лѣто дъждеве крѣпцїи и пришєлствїє водноє и потопленїє ѡт вод мнѡгъ. И прѣать скипътръ Мѡлдавскыи сынъ его, Богдана воєводы въ него мѣсто. И господствова Іѡн Стефанъ воєвода м҃з лѣт и в҃ мѣсаца и три недѣли.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Сказанїе въ кратцѣ о молдавскых господарехъ.

Въ лѣто шестотысѧщно и ѡсмосѧтное и шестьдесатє и седмоє ѡт създанїа мира, Божїимь произволенїемъ, нача са Молдавскаа Земль, нача же са сице:

а. Прїиде Драгошє воєвода ѡт Оугорска Земль, от Марамоурреша, на лѡвь за тоурѡмъ и господствова. в. лѣта.

в. По немь же господствова сынь єго Сась воєвода. д. лѣта и оумрѣт.

г. И господствова Богдань воєвода д. лѣта и оумрѣт.

(...) її. Стефань воєвода, сынь Богда(на) воєводы, прїиде отъ Моунтѣнь и сътвори пръвоє побѣжденїє на дрона воєводы на Сиретѣ, на тинѧ оу Должещи, вторыи же бои сътвори съ нимь оу дрбикоу и пакы възможе Божїемь помощїемь Стефань воєвода. По томь събра са съ свѣтлѣишимь митрополитомь курь ѳеоктистомь вьсѣ землѣ и помаза єго на господство на Сиретѣ, иде же именоуєть са Дерептатє до сего дьнє, и приать скиптри Молдавскыа Земль.

(...) Въ лѣто ,зє въздвиже са краль лѣшскїи, Полонїискыи, нареченыи алберть съ вьсѣми силами своими на Стефана воєводи, лъстїа твора са ити на градовє на Килїа и Бѣльградь. Стефань же воєвода сїа слышавь и поклисарїє прѣдь нимь Тъоутоула логофета и Ісака вистѣрника пославь съ многыми дарове, онь же сихь ать и ѡковавь ихь и посла ихь въ ливовѣ, самь же прїиде до Сочавскыи градь и обьсѣдь єго и много ръвавъ и ничто же оуспѣвь, ня посрамлень отиде.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Сказанїе въ кратцѣ ѡ молдавскых господарехъ.

Ѡт създанїа мира в лѣто ,ѕѡѯз, ѡт толѣ, произволєнїєм Божїєм, нача са Молдавскаа Земла; прїиде Драгоше воєвода ѡт Оугърскои земли, ѡт Марамоуриша, за тѹрѡм на лѡв и господствова в лѣт.

И господствова сынъ єго Сас д лѣт.

И господствова Богдан д лѣт. (...)

В лѣто ,ѕцзє априлїа вї въ Вел Четвръток, прїиде ѡт Моунтан Стєфан воєвода, сынъ Богдана воєводи и сътвори пръвоє побѣжденїє на дрѡна, на Серети, на тиня оу Должещи; вторы побои сътвори съ ним оу дрбикоу; и пак възможе Стєфан воєвода. По томже събра са вьсѣ земла съ сватѣишим митрополитом кир ѳєѡктистом и съ помощїя Божїя помазаша єго на господство на Серети, идеже именоует са мѣсто на Дерептате и до селѣ. И прїатъ скуптри Молдавскои Земли. (...)

В лѣто ,зє въздвиже са крал лѣдскыи албєрть съ вьсѣми силами своими лъстїя на Стєфана воєводоу; глагола ако градєт на Тоурци, възати градове Келю и Белград. И посла Стєфан воєвод противъ немоу свои поклисѣри, Тъоутѹла логофета и Ісака вистѣрника съ великими и многыми дарми. Ѡн же ѣт ихъ и ѡкова и посла до Лиова. Сам же прїиде на Соучавскыи град и ѡбсѣде єго и рваша єго г недели и ничтоже оуспѣша.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Сїа ѭже до зде ѡт ихь же прѣжде nас съписателїи любомѫдрьствова са и благополоучнѣ съставлена быша и nамь чадомь ихь мнѡгоч(с)тнѣ прѣдаша, а ѡт ихже съпотрождennа быша, вьсѣчьскы nамь невѣдомо, ѡт благоподражателеи ѭвь ѭко.

Приnеси оубо и мы елико по силѣ ѡт сѫдоу люботроудnѣ ѭже о сицевыхь себе косnѣм и до еже при nас лѣтѣх же и цр(с)твїа слова и плennицѫ, привлѣчемь, nи кыченїемь риторства высокомѫдроующе, nѫ цр(с)кы(м) повелѣnїемь послѣдоующе, Петра гла израдnаго, иже съпротивnымь страшnаго, сnа Стефаnа воеводи доблаго, и того великаго словоположnика, кур ѳеѡдѡра. Повелѣше бѡ моеи хѹдости, послѣдnѣишомѹ въ сщennоиnоцѣх, смѣреномѹ макарїю, о сълоучьших са вещех въ мимошедших врѣменех же и дръжавѣ и до nас дошедших, nе забвенїа гробом покрыти nѫ лѣтописечьствоу прѣдати, и да nиже скѫдством обрѣщем са мечь въ nожьnицѫ понѫждаѫще nиже дльгословствоующе лъжицеѫ рькѫ испражnѣѫще и nиже о бжїи пособлени възвишати са, nиже о nаказаnи малодшествовати, nѫ о вьсѣх славѫ бжи възслати, строѫщомоу nа въса полѕѫ, и сїа оубо сице. Nачьnѣм же оуже оукрасити слова вѣnець словеси златоплетennими и длъгъ повелѣnїа ѡтдати.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

По конци присновъспоминаемъм и въ мѧжествѣ прѣславѧщаго Іѡанна Стефана воєвѡды, въспрїат ц҃р(с)твїа скуптри чрѣслъ єго плод, Богдань воєвѡда, лѣта слънцѹ тогда ѡтдаѧщю тысѧща седмосоугѹбна и единa паkы сѹгѹбнаа десатица и второє ношєнїє познаваашє са нав҃ъ въ вторыи їѹлскыхъ каландъ. (...)

В лѣто ҂ѯд врьхѹ седмыхъ тысѧщ гнѣвно въста Стефан воєвода съ въсєѧ своєѧ силоѧ на радѹла Загѡрскаго воєвода, въ масних неделеи, плѣнѣ и пожигаѧ до Трьгшора достиже; радоул же воєвода нє дрьзнѧ съпротив стати, нѧ о мирѣ помоли са; Стефан же воєвода възврати са. (...)

Тогождє оубо лѣта бѣше нѣкто Михѹл, велик оубо саном, родом арбанась, чловѣкъ многокъзнєнь, ѥкоже глаголать, вода и развращаа въса; срѣдечнѧа къ немоу ѥвлѣа са храна. въ таинѣ же лъсти растаашє и съвѣти плъни клеветами съшиваашє, и придроужив себѣ желаѧщих чюждаа възимати и своа възращати неправеднымъ обычаем. И зачинаѧть сѣмєнє невѣрствїа, и къ великомоу Перскомоу цареви писанїа скровнѣ посилаєт, зращѧа къ ѡтметнѧтїоу. Он же ничьсоже разложивь, нѧ абїє дъхнѧ, ѥкоже западникъ, свєрѣподыханєнь и бѹра тажкоруѧщїа, и въста страшно ѥко лъвь ревыи, ведыи съ собоѧ легеѡна мнѡжьство (...)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

До зде творенїе и потроуждениє въсесватьишаго отьца нашего епископа Макарїа романскаго, а иже отсюдоу съложучиша са и намь повелѣно бысть отъ благочъстиваго и доблаа благочьстїа вѣтьвъ, господина Іоанна Алєѯандра воєводи, мнѣ повѣлѣ послѣдньишомоу въ їгоуменѣхь Єфимїю їєрмонахоу въ кратцѣ писати, да не и сїа лѣтнымь прѣхожденїємь забытїємь глѧбинами покрыєна бѧдѧть. (...)

Царство Алєѯандра воєводї доблаго и новаго

Тогожде лѣта и тогожде мѣсаца по откръвенїю божїю избранъ бысть и подвижень на господство доблєстъвныи и прѣмѧдрыи воинь и чюдныи алєѯандръ от лѣшескыхь прѣдѣлѣхь съ прибѣги въсѣми Молдавскыми и отъ краль лѣшьскаго помощь многѧ привлѣче ⟨и⟩ отъ великыхь властель тоѧ землѣ, и храброборци отъ краи и пѣшци мноѕи, иже дрепи обыша ихь звати. Єсть бо и съ единь отъ сыновь приснопоминаємаго Богдана воєводи, и съкрыєнъ бысть якоже нѣгде свѣтилникь подь спѧдомь или якоже дєнница подь землєѧ, и въсїа яко свѣтозарна звѣзда отъ сѣвера, и къ югоу шествїємь оустръми са юношескы къ отьчьствоу си на въспрїатїє царства въ Молдовлахїи, и достиже до Нистръ съ въсѣми своими прибѣги и съ плъконачалникы лѣшьскыми и воисками. Молдавстїи же властєлє и жителє, яко оуслышавше, сътѣкдахѧ са къ

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

немоу и свѣтлѣ александра въспрїимахѫ и покла-
нѣхѫ сѧ емоу; онь же свѣтлыма очима и пръ-
краснымь лицемь на вьсѣхь жалостнѣ и мило-
сръдѣнь възрѣвь. (...)

Шествующоу, якоже пръдрече сѧ, александру
воєводѣ къ Слатиноу, бывшу же емоу между кор-
лѣтєщи и Тодереще селома посрѣдѣ Молдава рѣкѫ,
конь его пръткнувь сѧ и въпадє съ воєводоѫ
въ водѫ - бѣше бо и наводнена рѣка - господинь
же александръ прѣхвати сѧ на дроусѣмь кони и
градѣше неоуклонно къ желаємому емоу мѣстоу,
и яко благоразоумень разоумь дѣиство дїаволєе
быти и ничтоже нє брѣгь, нѫ весело зра очима
и доблєстьвно шествоуѫ и свободноѫ доушеѫ
и доспѣ въ оуреченноє мѣсто и богомь показан-
ноє и шѫдѣнноє емоу мѣсто създати монастирь
и храмь пръсватѣи Богородици, и видѣ и възра-
дова сѧ и възлюбї є sѣло, и благодарєнїє възда-
дє богови. И нарече има монастирѫ Слатина
и постави пръваго настоатєлѣ и пръваго игоу-
мена Іякова, рекомаго Молодеца, и оутвръди
сватоє мѣсто съ селами и метохи и иными
рѣди, еже есть на потрѣбѫ мѣстоу. Възврати
сѧ славѣ бога и иже истинно того рождь-
шѫѧ прѣчьстѫѧ матерь и прїиде паки въ
Сочавскыи прѣславныи градь.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

До зде постиже съплетенїа рыторства ѡтца Макарїа. Начнѣм оубо и мы, худыи того оученикь бывыи, дзарїа. (...)

Чьст же достоинства длеѯандроу доспѣ, и въниде, никтоже възбранѣѧща его бѣ, и вѣнцемь пакы одѣа са и владыка второе показа са, особлень бо быст дръжавы в лѣта и ѕ мѣсаць, в лѣто ѯзог, Мартїа мѣсаца. Пакы видь длеѯандръ воєвода день свободен, пакы быст самодръжець земли Молдавстьи, пакы въсїа лоуча благодати православлїа. И исчезе главнѣ дымащїа злоивьрїе, ѡтбѣже оубо зыма мръскых лоторь помраченѧа и процьвте весня иже въсѣкоѧ твари радости виновня, цръквам благостоанїа глагола, и въ мѣсто влънь въсмїа са тишиня.

Кда же по сих? Събра оубо иже прѣжде лъсти растраѧщих навѣтникы, паче же ѡтметникы болѣри и въси оумилєньи кончины прѣдаст, царевы же воини ѡтдарив въ своа ѡтпоусти. (...)

Въ четврътое же лѣто втораго царства длеѯандрова въпаде въ ѕѣлныи и конечныи недѧгь и прозоумь съмрьть, призва свѧщєнноначалники и їерея и въсь иже въ сanоу сѧщих, и поученми мнѡгыми Божествными растворивь, и скуптра прѣдаст самодръжества сыноу своємоу Богданоу; и єще живь сыи възлюби бѧдѧщаа паче настоѧщаа, и въ мѣсто златотканїа порфыри

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

власѣныа и чернычьскыа на са пріємь, и въ бисерныа и каменичьстныа вѣнца главопостриженіє облобиза житіє, иже и прѣименованъ быст аггелскым чином Пахоміє. Ня обаче мало поживь, оуспе съном невъстающїим и общїимь иже от съмрьти. И камень прикрив толикаго мужа, ни хоуждьша милоует, ни лоучша щедрит, въ коупѣ же въсѣх полагает, в лѣто ,ѕ̃оѕ, мар⟨тїа⟩ мѣсаца (...)

Егда же въсѣ сїа събыша са тѣм, тогда оусмихня са дръжава царствїа добромоу Петроу воєводѣ, мужь благородень и благолюбивь, благолѣпень, свѣтлодоушень, милостив нравы, даровит велми, неправдя ненавидѣ, къ ницим тих, правдосяда, чьст царь по писаномоу сяд любит. От негоже мнози въспріаша благодать обилня, из негоже монастырїе и мници напоиша са благодѣтми прохлажденїем строуа, и божествнаа пѣнїа пакы цръквам цвѣтокрасителныа процьвте, и въсѣмь бѣ равно жити теченїе, тихо же и немѣтежно прѣбываніє. О ле, тихости твоея, самодръжче, сръдце царю благовѣрно, якоже пишеть, въ рящь Божїи. Подаждь, Боже, сему многовременьнїи животь и мирь мног, любащаго закони твои, якоже поеть Давыдь, без съблазньство.

Сїя мноя худыи, аще от израдьнаго рѣчи точца отца и словобогатодавца постиженїа достоинства остах, ня трудолюбнѣ съписани быша, елико оумомь достигох.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Сказаніє вкратцѣ ѡ Молдавскых госѹдарехъ, ѡткол̀е нача сѧ Молдовскаѧ зємлѧ, въ лѣто ҂ѕѡзз.

ѡт града Виницѣи пріїдоша два брата: романъ да Влахата, во христіанствѣи вѣрѣ соущи, избѣгоша ѡт гоненіа єрѣтикъ на христіанѣ и приидоша в мѣсто нарицаємоє старыи римъ и создаша себѣ градъ по имєни своємоу, романъ, и ижившє лѣта, ѡни и рѡд их, доколѣ ѡтлоучи сѧ формос папа ѡт православіа в латынъство.

И по ѡтлоученіи вѣры Христовы, создаша себѣ латина новыи градъ и прозваша єго Новыи римъ и зваша к себѣ в латынъство романовъцѡв в Новыи римъ; романовъци жє нє восхотѣша ⟨и⟩ начаша велию бран съ ними чинити и нє ѡтлоучиша сѧ ѡт вѣры Христовы; и ѡт того врємєни быша во брани до дръжавы Владислава короля Оугорьского. а Владиславъ краль бѣ братєнь сынъ Савє, архіепископѹ Сербъпъскомѹ, и крєщєнъ быст ѡт нєго и дръжашє вѣрѹ Христовоу во сръдци таино, а азыкомъ и кральвьскимъ оукрашєніємъ башє латынинъ.

И въ лѣто Владислава коралєвъства воздвижє сѧ на Оугры бран ѡт Татаръ, ѡт кназа Нєимєта с своих кочєвищъ, с рѣкы Прѹта и с рѣкы

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Молдавы и преидоша чрезъ высокиє горы и попе-
регъ земли Оугорьскіа Ердела, и приидоша на
рѣкоу Морешь и ста тоу. И слышавъше же
Оугорьскии краль Владиславъ нахождениє та-
тарьскоє, и послаша вскорѣ в римъ к кесарю
и папѣ, дабы пришли к немѹ на помощь, къ
старым римляномъ, к романовцемъ послаша
же. Новыє же римлянє и старыє римлянє сово-
кѹпиша са и приидоша во Оугры, Владиславѹ
королю на помощь.

Новыє же римлянє послаша грамотѹ ко
Владиславѹ королю Оугорьскомоу таино: „вели-
комѹ кралю Владиславѹ, златыи затокъ, рекшє
Оугорьскомѹ. Имѣют с нами бран ѡ вѣрє ста-
рыє римлянє, нє хоташе с нами в новыи
рымъскыи законъ и живаше вь греческои вѣрє
во Старомъ римѣ; а нынѣча они всѣ приидоша
с нами к тебѣ на помощь, едины жены и дѣти
малыє ѡставиша во Старомь римѣ: и мы есма
съ тобою ѡдинъ законъ, прїателемъ своимъ
есма задин прїятели и непрїателем своимъ
есма задинъ непрїатели; а ихъ вы еси по-
слалъ на преди всѣх людеи противъ Татар,
чтобы ѡни побиты были, или ѡ(т) таковых их
богъ свободит, и ты бы их ѡставил оу себа
во своеи земли, толко бы ѡни нє возвратили са во
Старои римъ, и мы жены их и дѣти поемлемъ к
себѣ в римскыи законъ.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

В лѣто ,ѕцпф оумрѣт царь Мехмед бегь прѣко морь прѣшед съ воискѡмь, маїа г оу четврътокъ, вї часа дьнє. а Баѣзить сынъ єго прїємь царство мѣсаца тогождє, аї в сѫботѫ и чєма, брата си, прогна.

Сьи царь прїими Келїѫ и Бѣлград г-го лѣта царства єго.

В лѣтѡ ,зк мѣсаца априлїа г, оставиль Баѣзить царство своє богомрѣзкомоу своємоу сыноу Сеилимѹ. И то лѣто при благочьстиваго ісѡ Богдана воєводѣ быст морь и съмрѣтоносїє велїє и ѡ вѣсє нєстроєнїє въ Земли Мѡлдавскои, божіимь попоущєнїємь ѡво съмрьтіѫ, ѡво же гладєм, ино же частаа събираніа въ вѡисках, ѣко мнѡгымь глаголати єже быти сицевыа зли вєщє радї настати злочьстиваго царь, ѣко же пишєт сѧ о антихристѣ.

Ѡт царства Мехмед бега до царства Баѣзита сѫт кѳ и ѡт царства Баѣзита до царства Сеилима сѫт лѧ лѣто.

Сіа царстіа агарєнскаа, ѣже пред началствоваху ѡт нєлиже раздрѹшише и разорише Въсточноє царство Грецкоє и пѡбладаше вѣсею Палєстинєю и Іерусалимом, по том же, по попѹщєнїю Божію, възєше и сами велики Константинополь, полѹночны же и полѹденїє и западнїє страни многыє, реку же Мацедонію, Сєрвию, Боснію, Хѹнгарію.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ѯ҃пв Юлїа к҃д ста на господство Іѡ Петръ воєвода. В лѣтѡ ѯ҃чз Юніа к҃д покри цръкѡв митрополіѹ и сътвори и клопѡтницѹ и приведє и сватагѡ Йѡн ѵ митрополіѹ.

В лѣтѹ ѯ҃чв Юлїа л҃а, роди са Стєфан воєвода, сынъ Петра воєводи.

И пакы в лѣтѡ ѯ҃чи февруарі в҃, съ помощію Божіею, принєсошяємѹ скиптро ѡт царѣ Тѹрецкаго и помаза сѣ на господство рѫкоѫ прѣѡсващєннаго ѡтьца нашєго, кир Гєѡргіа Мѡвиловича митрополита въсєи земли Мѡлдавскои.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Ѡт рождєниє господства-ми, ѡт битиѧ лєтом *҂ѕлз и родих сє ѵ срєд вєл пост. И єгда мє Господь Богъ подарова ми сь господствомь, бил сьм м лєт и тѡгда єст бил тєчєнє лєтом *ҁоѕ и мєсѣца ѳ, вь сватую и нєразделімую Троицу и до сьда єже сє пїса лєт *ҁпв и ат къда єст оумрьль покоиник Петрашко вода ⟨господство ми и братіа господства-ми смъ били⟩ оу ⟨Ца⟩ригрд затворєни и вь тьмніце, докле єст покоини Петръ воєвод ѡт Земле Влашкоє и єгда стоах господство мї господар въсоє Земле Влашкоє.

А ѡт врѣмє єже подаровал Господь Богъ сь господствомь Іѡ Алєѯандр воєвод сь Земли Влашкоє, а негова милост єст извадил братіа си ѡт тамнице, Милош вод и Петръ вод. А до тоє врѣмє свє сѵт били вь тамніце, ѡт кол єст ѵмрьл покоїни Петрашко вод. Вь то лѣт єже подаровал Богъ господство господства-ми, Алєѯандр воєвод, бєше тєчєніє лѣт⟨ом⟩ *ҁоѕ.

И к томѵ прѣмінѵ бєше мало лєт, подарова Господь Богъ Іѡ Петра воєвод сь господствомь вь Земли Молдавскои. И честити ми царь посла вь Землю господствовати; а Іѡн вод нє хтє да излєзє ѡт Молдовскє Земле, како єст честит цар вєлєл да приде на Портѵ. А Петрь воєвод ѡн єст подигал воиске и ѵбил єст Іѡн водѵ и главѵ мѵ ѡтсєчє. І ѡблада Петрь воєвода сабле ⟨и⟩ юл вьсѵ Землою Молдавскои.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Сказанїе ѡ дракоулѣ воєводѣ

Бысть в моунтьянскои земли греческыа веры христїанинъ воєвода именем дракоула влашеским языком а нашим дїаволъ, толико зломоудръ якоже по имени єго тако и житїє єго.

I. Прїидоша к немоу нѣкогда ѡт тоурьскаго поклїсарїє, и єгда внидоша к немоу и поклонишаса по своємоу ѡбычаю, а капъ своих з главь не снаша. ѡн же вопроси их: „что ради тако оучинисте ко госоударю великоу прїидосте, и таковоу срамотоу ми оучинисте". ѡниже ѡтвѣщаша, таковъ ѡбычаи нашь госоударь и земла наша имѣет. ѡн же глагола имъ: и азъ хощоу вашего закона потвердити, да крѣпко стоите, и повелѣ имъ гвоздїемъ малым желѣзным ко главам прибити капы. И ѡтпоусти их, рекъ имъ: шедше скажите госоударю вашемѹ, ѡнъ навыкъ ѡт вас тоу срамотоу терпѣти, мыже не навыкохом. Да не посылает своєго ѡбычаа ко иным госоударемъ, кои не хотат єго имѣти, но оу себе єго да держит.

VII. Нѣкогдаже прїиде коупець гость нѣкы ѡт оугорскыа земли въ єго град. И по єго заповѣди ѡстави возъ свои на оулици града пред полатою. И товаръ свои на возъ остави а самъ спаше в полатѣ. И пришед нѣкто оукраде с

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

возд ρ҃ζ доукатъ злата, коупец же иде къ Дракоулъ повѣда емоу изгоублєнїє злата. Дракоула же глаголa емоу: „Поиди в сїю ночь wбращеши злато". И повелъ по всемоу градоу искати тата, глаголa: „аще не wбращетса татъ, то весь градъ погоублю". И повелъ свое злато несъ положити на возъ в ночи. И приложи един златои. Коупец же въставъ и wбрѣте злато, и прочет единою и двацѣ; wбрататаше са единъ лишнїи златои. И шедъ къ Дракоулъ глаголa: „Госоударю, wбрѣтохъ злато. И се есть единъ златои не мои лишнїи". Тогда же приведоша и тата wного и съ златом и глаголa коупцю: „Иди с миром; аще бы ми еси не повѣдалъ злато, готовъ бых и тебе с симъ татемъ на колъ посадити".

XVIII. Конец же его сице: живаше на Моунтїанскои земли и прїидоша на землю его Тоурци начаша плѣнити. Wн же оудари на них и побѣгоша Тоурци. Дракоулиноже воиско без милости начаша их сѣцѣи и гнаша їх. Дракоула wт радости възгнавъ на гороу да видитъ како сѣкоуть тоурковъ. И wтторгъ са wт воиска, ближни его, мнѧцѣи са ꙗко Тоурчинъ и оудари его единъ копїемъ. Wн же видѣвъ ꙗко wт своих оубиваем, и тоу оуби своих оубїицъ мечем своим ѣ. Егоже мнозими копїи сводоша. И тако оубїенъ былъ: (...) Въ лѣто ✱ ѕцчд ѳеврoуарїꙗ гї прежє писал. Таже в лѣто ✱ ѕцчи генаврїꙗ кї в дроугє прєписах, азъ грѣшны Ефросинъ.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

...инѵкѡм божїим єгда хощєт правити или посаждати правителє и сановникы или ѡтєти имь сань противѧ дѣлом их.

И паκы, вы сыны мои, и помазанници божїи, єлико сє възмогох и азь вьразоумити, како подобаєть господарѹ сановникы своѧ оутькмити, єгда хощєть над правителство комоуждо въ противѣ своєи. Сицє подобаєт вамь правителѧ ваше, єгда хощєтє ихь въмѣстити въ правителства ваша, нє по лицємѣрїю и сродникь ради, понєжє єда хощѧт єдины имѣти множьство сръдникь, или аще хощѧть ѡт сръдникь ваших быти нѣцїи, таже да давате сѧщїим подроужїє мнѡгом правителство, или коимь хощѧт быти сродници вашим господарѡм. Понєжє иже єст истинны господарь нє подобаєть ємѹ имѣти сръдникы, нѧ тькмо правы слоугы. а слоугє иже сѧт посиромаси и потроудити сѧ хошѧт о вас добрѡм и правѡм слоужбом, а вы да давате ихь въ зад, нѧ да призырѣєтє вы тычїѧ тѣми съ подроужїємь и вашємь сръдникѡм. Или сицє рекѧт и дроусїи: мы єсмы сыны велмѧжеи, нє подобаєть намь да нас давашь, да смо въ зад тѣмь, сиромахѡм. Да когда хощѧт быти сродникь мнѡжьство и плъни бѧдѧт бесчьловечїа и хлап-

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ства. Или, аще бѧдѧт вамь и сѫродници и недостоини бѧдѧт или и от сыновь болѣрскыхъ, аще имь были сѧт родителѧ добры и они недостоины и непотрѣбны, что же бо трѣбоуѧт вам. Веде, не помазашѧ тебе оны помазанника, нѧ помазал та ест Богъ, да бѧдеши въсѣмь праведень. Въ истинѧ, аще бѧдѧть тѣми съ мнѡжьством родства, или от сыновь болѣрскыхъ, добри и дѡстоини, добро ест быти тѣмь въ правителъствѣ; не рѣх азь зла быти, нѧ добрѣ сице да бѧдет, понеже подобаеть има и от прѣжде быти.

Али тѣми сиромаси, кои са потрудат са слоужбом вамь и сѫщїе не оудалѣите от болѣрь сынове, нѧ при них близь да бѧдѣте, понеже хощѧт и они вамь трѣбовати нѣкогда, елико имь ест и тѣмь мощно от рѧкь их. Аще ли бѧдет от тѣх сиромах единого болши от тѣх сѫродства мнѡга, или от сѫродникь вашихъ, или от сыновь болѣрскыхъ, да не въздадете вы имь место чьстнѣише въ лицемѣрстви, недостоинымь, нѧ въздадите тому достоиному, аще и сиромах ест. И съблюдати хощет правителство съ чьстїа, подобаеть ему быти въ чьсти болшеи сиромах и съ чьстїа да бѧдет ему, нежели от болѣрь и недостоини съ чьстїа быти ему, или от болѣрь или от тѣх сиромах. (...)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

I. Иже оубо тьскны(м) и нелюбопытны(м) дх҃о(м) и неуставны(м) и парацы(м) оумо(м) проходити мна са, иже въ бг҃одъхновенны(х) лежащa писанїи(х), и оумь си(х) любопра са приати, въсегда обычє таковый плоды неразоумїа обирати, ихже трънкость дш҃и омраченїє прибываетъ и бж҃їє послѣднєє негодованїє наводитъ. а иже си(м) несытнѣ и люботроуднѣ и вънимателнѣ прилежащи(м), скоро си(х) опернатѣе(т) въ дѣани и горѣ въ разоу(м) видѣнїа, съвъсхыщаетъ. егоже ради, мна, оусѣтивъше себе нѣцїи и, якоже о(т) съна протръгше са царю о се(м) въспомънавше. И царь оубо і҃ѡ александръ, г҃нь въсей земли Молдавской, оле бл҃гости твоея, г҃и, велемждрънѣ и съмслънѣ, въскорѣ яко прие(м), абїе призвана сътвори менє, смѣренного и послѣднѣго въ епископѣ(х) Макарїа романскаго, изволенїе(м) иже въ на(с) лоучшинствоующаго митрополита кира Григорїа, да яже присноупамятны(м) до[сто]бл[а]женны(м) гла с҃тєнны(м) Матѳїѡ(м) съчинена и съложена правила по гръчьски(х) съставѣ(х), и съкрывшее са и заградившее са, въ азыкъ въпа(д) блъгарскый и семоу съроднымь, по(д)бнѣ и мы, нарочно, по нашей силѣ, сътворити и подобны(м) подобна присъвокоуплѣти, но иже въ на(с) боуквѣ(х) сирѣ(ч) съставѣ(х) бл҃гополоубнѣ такождє съставлѣти, обецнѣ

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

сѧдивше. И на(м) таготѧ сїа възложити съмотриша, ꙗко да отсѧдоу прочее възро(к) лѣности прочитати прѣдлагѧщи(м) отати, и некто-моу непщевати вины прѣсыщенїю многословїа. И бѧди оубо [вѣдомо] ꙗко....вь тысѧщи лѣ(т) седмо соугоубнѣи и шесть пакы десаторо соу-гоубнѣй и четворо ношенїй прохождааше мирь, егда сїе съмотри са.

II. Іѡ алеѯа(N)дрь воево(да) бжїею мл(с)тїю г(с)п(д)рь вьсеи Мо(л)довлахїискои земли, ѡже блгопроизволи(х) г(сд)во ми наши(м) блги(м) произволенїе(м), ч(с)ти(м) и свѣтли(м) ср(д)це(м) и послахо(м) сїѧ книгѧ рекомаа правила великаа сти(х) ѡ(т)ць вьселенски(х) православ-ному кнѣsу и великомоу црю вьсеѧ великїѧ русїѧ Иваноу Василїевичѧ.

В лто ,ѯѯф се(п)теврїа м(с)ца и.

III. Іѡ алеѯа(N)дрь вода бжею милостию.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(...) аще хощеши познати что є(ст) бъ.
де вѣрь се коуноущи че асте дѹмнезъѹ.
и како є(ст) покланѣти са емѹ. ши коу(м)
асте а и се лкина лоуи. слыши и вѣими
разѹ(м)но, аскоултя ши а аминте лцелегъндоу.
и оувѣси истинно ѡца и сна и стго дха, ши
се цїи коу адевърѹ пре татя(л) ши пре фіюлѣ
ши пре доухѹ(л) сфя(н)тѹ. еди(н) свѣ(т) единo
хотѣнїе, ѡ лѹминя. ѡ вѣре. едина прѣмядрос(т), ѡ прѣлцелепчѹне. едина сила, ѡ
пѹтѣре. нѣ(ст) оубо ѡ(в) прѣж(д)е вѣкь. ка
нѹ асте оунѹ(л) маинте де вѣчь. (...)

(...) различїа многа и опасна и стазанїа.
т̂. алѣцери ши лпърцири а фирь, апърь стринсоури
ши лтребъри. и(х)же по(д)обае(т) на(м) хрї(с)тїанo(м) истинны(м), т̂. дѣ чѣлѣ че не се кадѹ нодѡ
крещенилороу, челорь адевери. зѣло ѡпа(с)но
истазати. т(л), фоарте амъноултѹ(л) антреба.
и о бращѣ(х), т(л) ши де нѹнте. и ѡ(т)ня(д)
до конца никакоже ѡбрѣсти (с)а, т(л) кътору де
ачїи токма де сфършитоу нече лтроу кипоу се
ноу се афле. ни менша́го степене родѹ, т(л),
ниче кятоу є степена ча маи мика а семенцїеи. тог(д)а съвръшати (с)а бракоу хри(с)тїанскомоу, т(л). дѣчи атоунчи се се фака ноунта

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

крещенѣскꙗ · ꙗкоже є(ст) лѣпо рабѡ(м) бжїи(м) быти, т(л). коу(м) асте де се кꙋвине шербилѡ(р) лоуи дн҃зъоу · и бл(с)венꙋ быти бм҃ъ таковомоу бракоу, т(л). ши а фи бл(с)вить коу бине ѡ ноунтꙗ ка ачѣста · или писанїе(м) или без писанїа, т(л). мака(р) коу скриптоурꙗ, мака(р) фърꙗ скриптоурꙗ, аноуме съва коу карте де токмалꙗ, съва фърꙗ де карте · тъчїꙗ по свѣ(д)ѣтелства многы(х) свѣ(д)ѣтелеи, т(л). ноумаи доупꙗ мꙗртꙋрїꙗ а моулци мартори · и мꙗже(м) сꙗще(м) и женa(м) въ свѣ(д)ѣтелствѣ, т(л). ши се фїе ши бръбаци, ши моуери лтрꙋ мъртоурїе · мꙗжоу сꙗщоу лѣ(т) ѣї. т(л). бръба-тоу(л) се фіе де ѣї аи · таков бо бра(к) въво-ди(т) са, т(л). дѣчи ѡ ноу(н)тꙗ ка ачѣста се адоуче де є ноунтꙗ · и женѣ несꙗщїи(х) лѣ(т) вї, т(л) ши моуарѣ къндꙋ ва фи де доиспръзѣче аи · тако сїа бракоу да въводи(т) са. т(л) дѣчи аша ачаста ноунтꙗ се се адоукꙗ · по произволенїю же и по хотѣнїю рѡ(дї)телеи свои(х). т(л) доупꙗ врѣрѣ ши доупꙗ вода пърынцилорь съи · да съпрѣженїе бꙗде(т) свѣ(д)ѣтельство(м) многы(м), т(л). ка съ фїе лсоцирѣ коу мъртоурїе моултꙗ, и бл(с)ве-нїе, т(л) ши кꙋ бл(с)венїе ·:·

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ВЬ ГРАДѢ ЖЄ ПАЧЄ ѠСОБНѢ ПОЛАТЯ СЪЗДАВЬ ПРѢДОБРЯ. И СВѢТЛЫМИ ХРАМЫ ОУХЫТРИВЬ. ТАМО ѠТРОЧА ПОСАДИВЬ ЖИТИ ПОВЄЛѢ. ПО СКОНЧАНИ ПРЬВАГО ЄМОУ ВЬЗРАСТА. NЄИСХОДNОУ ЖЄ БЫТИ ПОВЄЛѢ. ПѢСТОУNѢ ЄМОУ И СЛУГЫ ПРИСТАВИВЬ. ЮNЫ ВЬЗРАСТОМЬ И ѠБРАЗЫ КРАСNЫ. ЗАПОВѢДАВ ИМЬ NИЧТОЖЄ ПЄЧАЛNЫХЬ ЖИТИА NЄ ЏАВЛѢТИ ЄМОУ. NИ СМРТИ, NИ СТАРѠСТИ, NИ БѠЛѢЗNИ, NИ ИNО ЧТО СКРЬБNЫХЬ. И МОГЯЩИХЬ ВЄСЄЛИ ЄГО ПРЬСЬЦАТИ. NЯ ВЬСѢ КРАСNАА И ВЄСЄЛАА ПРѢДЛАГАТИ ДА ТѢМИ ОУМЬ ЄГО NАСЛАЖДА И NАСЫЩАЯ. NИКАКОЖЄ ѠБЯДЯЩИХ ПОМЫСЛИТИ ВЬЗМОЖЄТЬ (…)

ВАРЛААМЬ ЖЄ РЄЧ ДОБРЬ РЄКЛЬ ЄСИ ЏАКОЖЄ NЄ ВИДѢЛЬ ЄСИ NЇГДЄЖЄ МИ СЛЫШАЛЬ ТАКОВЫХ СИЛЬ И ДѢЙСТВЬ ИБО ЄЖЄ К ТЄБѢ МОЄ СЛОВО NЄ ѠПРОСТѢ ЄСТЬ ВЄЩИ NЯ ѠДИВNѢ NѢКОЙ Й ВЄЛИЦѢ.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Книга алеѯандра македон'скаго. Житїе и повѣсть достолѣпно и дивно къ воинствомъ оустрѣмлѣѭщи са, полез'но чьсти и слышати добродѣтел'на благочьстива же и велеоумна мѫжа великаго алеѯандра македѡнскаго царѣ, како и ѿть кѫдѣ бысть и како и до где прѣиде и кыихъ ради добродѣтелеи подсльнычнои въсеи царь и самодрѫжець нарица са, подобаетъ чьтѫщомоу разоумѣти, а разоумѣѭщомоу сего воинствьнымь и мѫжьствьнымь добродѣтелемь подобити са. имѣи съмысль да разоумѣть есть же сице.

Изволе(н)їемъ ѡ(тъ)ца и съпоспѣшенїемъ с(ы)на и съвръшенїемъ с(ва)т(а)го д(оу)ха нача са и съвръши сїѧ книга рекомаа алеѯан'дрїа повелѣнїемъ и даан'емъ прѣѡс(ва)щеннаго митрополита кур Григѡрїа с(о)учав'скаго и нѣмецьскы. И даде ѭ въ нѣмецьскои манастырь, идеже ес(ть) храмъ възнесенїе г(оспод)а и спаса нашего і(со)ух(рист)а, да бѫдетъ емоу въ в(ѣ)кы памать. а кто разорить наша даанїа да бѫдетъ проклатъ ѿть г(оспод)а б(ог)а и ѿть прѣч(и)стаа его матерь и ѿть всѣх' с(ва)тых' и ѿть насъ аминь. В лѣто ·ѕ̅ѳ̅а·, м(ѣ)с(а)ца ное(м)-в(рїа) ·г̅·

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Понеже азъ иже въ х(с)а ба благовѣрныи воєвода Владиславъ мл(с)тїя божїєя г(с)нь въсеи Вѣгровлахїи. благоизволи(х) по божїєму наставлєнїю въставити монастырь на Водици въ има великаго и богоснаго анdonїа, послушавъ ч(с)тнаго въ иноцѣ(х) Никодима пче(ж) ѡ(т) г(с)по(д)ства ми єѯодъ и приложенїє, а с ку(р) Никодимовѣмь трудомъ и того братїи, съзидахъ и пописа(х).

И елико врѣма приносє нинѣ приложи(х) тетроу(г)лъ оковань съ сребро(м) и позлащєнъ, кадилница сребрьна, сщєнни съсѧды сребрьни, сщєничьска ѡдежда копринєна єдна зигїа, завѣси ѡ(т) камхы елико црковь трѣбоуєть, епитрахилъ и наручвицѣ сирмѣны.

По си(х), село Жидовщица свободно ѡ(т) въсѣкы(х) данковь и работь гспо(д)скы(х) и ѡ(т) воискы и по въсємоу ѡхабя. и ѡ(т) Костина села на Тополници колико бѧдя(т) къблъı. и на Дунавѣ ѡ(т) ѡсмъ врьшищь доходъкь г(с)по(д)скы. и виръ ѡ(т) срѣдны весь съ въсѣмь и Доунавь ѡ(т) ѡреховы падины до наи горнєга Мостища идяще в рьшавя и Водица Великa по ѡбои(х) страна(х) съ орѣшїємъ и съ ливадами и съ Церовцємъ съ Бахнина селища. По си(х) въсѣ(х) на въсѣкь празникь стго

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

и бгоноснаго андонїа хилїада пе(р)пиръ ѡ(т) дома гспо(д)ства ми. и оубогымь да са раз-
да(с)(т) т пе(р)пиръ и ·вї· мѣховь сыренїа и вї сыровь. и мажа воска и ·вї· недръцшь гунищъ и ·вї· недръцшь холевы. и вї дожни(к). сїа въсь оуставившє и приложившє на въсѣко лѣто ѡ(т) дома госпо(д)скаго.

Пакы оустави госпо(д)ство ми, по съвѣтѹ, нако по смрьти ку(р) Никодимовь да нѣ(с) никы господарь волєнъ да постави на мѣстѣ томь старѣишинѧ, ни архїєреи ни инь кто, нѧ како речєть ку(р) Никодимь и како ѹставить такози да дръжѧть иже тамо иноци и сами да си полагаѧть старѣишинѧ.

И сиѭ въсь мола въсѣкого настолника да нє потворить никтоже. кто ли са покусить сїѭ потворити или нѣкоє ѡ(т) си(х), да га оубїєть гь бь и пръчи(с)тад єго мти и стыи и великыи и бгоносныи андонїє и зде и въ бѧдѧщимь вѣцѣ амїн

† Іѡ Влад(д)їславь вѡєвѡда милс(с)тиѧ бжїєѧ г(с)нь

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

азъ иже въ Христа Бога благовѣрнии и Христолюбиви и самодрѣжавни Їѡ Мирча великыи воевода и господинь, ѡбладаѭщу ми и господствуѭщу ми въсеи земи Угровлахїи и заплаНИНСКЫМ, єщє же и кѧ татарскым странам и ѡба пол по въсєму Подунавиу даже и до великаго морѣ и милостиѧ божїєѧ и дръстру граду владалец. Благопроизволи господство ми своим благим произволєниєм, чистим и свѣтлым срѣдцем и даровах сии хрїсовул господства ми и испльних прошєниє пръгарєм брашовскым, понєже просихѧ господство ми, ꙗко да поновим и да утвръдим закони, що сѧ имали ѡт прѣродителі господства ми за кумєркь, по тѫговох у земи господства ми и на пѧти брашовском дорї до браил(а): ꙗко да дават ѡт а̃ вилдрь Ипри фертун, ѡт Хусолови пєр[пєр], ѡт Колуни в̃ дук[ати], ѡт Чєх[иїи] ѕ̃ дук[ати], а ѡт рѣзан вилдрь нищо. И хто носит шапкы фрѧшскыѧ, нищо; ѡт возилниця мед в̃ дук[ати], ѡт вино возилниця ѕ̃ дук[ати], ѡт конь, кои купит, ѕ̃ дук[ати], ѡт маж ѧ восѧк в̃ дук[ати], ѡт пипєр, ѡт шофран, ѡт бабак, ѡт вълнѧ камилевѧ, ѡт агнатини, ѡт кожїє и ѡт купиѧ ини, що доходат ѡт морь, ѡт ρ̃ пєр[пєри] г̃ пєр[пєри]; брав свини в̃ дук[ати], вол г̃ дук[ати], крава г̃ дук[ати], ѡт овна дук[ат], ѡт єлениѧ кожѧ а̃ дук[ат]; ꙗко бѧдѫт другиѧ

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

кожѧ с неѧ, да не даст ницо; от мѣх сирене а дук[ат]. Коник, кои менет мимо Турчь, г бани; пъшец, бан. И еще кои поминѧт с рибѧ, от кола а рїбѧ, а врьхъ що щет бит, да не даст ницо. а на Браил(а) мажа а п[ерпе]ра, а на кола ѹ Трьгшор а рїбѧ; оу Тѣрговище такождере; кѡн товарен, бѣдї съ щим либо, г дук[ати]; и на Дѧбовицѧ, ѹ кола колико коне, толикози и дук[ати] и а рибѧ, а от кѡн товарен г бани, а от иних кѹпен ницо; и кон слободен а дук[ат] и пѣшец бан. И еще же кои си дават добитѧк ѹ дльгъ, да си ищет дльжника или емци, аще имат, а от права человѣка да са варѹят, а нихто права человѣка да не бантует. Еще же кто са щет покусит от болѣр господства ми, велицѣх же и малих, бѣдї да ест кѹпен тоизи кумерькь, бѣдї да ест комѹ либо милость дадена, та прїложит та не стоит на що сѧм утвръдил и законил на пръвом законѣ, тѡ такови имат прият велико зло и wргиѧ от господства ми. И се быст еги доиде фелентин и Мартин и Круш ѹ Дльгомполи. И се свѣдѣтеле: радѹл бан, жупан андрїаш, жупан радѹлъ, брат жупана Казана, жупан Шербан Билчарев, жупан Стоика русин, жупан Бадь Вамешов. И азь лѡгѡфет Балдовин писах, мѣсеца августа $\overline{S}$ день, вь лѣто ⁂$\overline{SЦКа}$, енд[иктїон] $\overline{S}$.

Їѡ Мирча вѡевѡда, милостїа божїа господинь.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

дъ Іѡ Мирча великыи воивода и господинь. въсеи земи Угровлахіискои. и запланинскым странам. дават господство ми вѣрѫ и душѫ господства ми. въсѣм купцем и пръгарем ѡт земѫ родителѣ и брата господства ми Владислава кралѣ ѡт Леѡ. и пръгарем ѡт земла брата господствами, великѡго кнѧза Витолта. іако хто требует. да пріидет слѡбодно на вѣрѫ и на душѫ господствами. съ премножъством дѡбытком, макар да донесет безчисла безчислъ, Тысѧща тысѧщ тъм. тъкмо на едином мѣстѣ где си хтат купіѫ развезати, ѵ Тръговище. тѵ да си платат вам и що полюба да си купа. а господствоми сищет купит. що ли не купим. а ѡни да сѧ слѡбодни ходити по въсеи земи. и ѡбласти господствами. продавати и купѵвати, по въсѣх тръговох. по въсѣх бродовох подѵнавскых. почавше ѡт желѣзныих врат. дори до самого Браилова. ещеж, и по въсѣх пѧтевех прѣзпланинскыих. нигде да не даст вамѫ ни на коем тръзѣ. ни на коем брѡдѣ, где бѫдет вама продадена ѡт господствами. а тъизи вамеш господствами да сокотит на мене. а еже вамѫ да не смѣет ѵзати, а где нѣст продадена. тѵзи да си и не погледат. кто ли бы посрамотил сыи хрисовѵл господствами, такъвыи имат пріати велику злѡ и ѡргиѫ ѡт господствами како и невѣрник сіѣмѵ хрисовѵлѵ господствами. Іѡ Мірча воєвода милостіа божіа господи

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

† Ꙗω Влад воєвода и господинъ въсеи земли Угровлахїиской, сынъ великаго Влада воєвода, дават господство-ми сіє ѡризмо ѡбитѣли свѣтыѧ Богородице, монастирю господства-ми Тисмене, ꙗко да им сѹт елико сѹ имали и дръжали въ дни свѣтопочивши родител господства-ми, Влада воєвода, ꙗко или сѹт села, или блата Бистрец, или ина блата, или Цигани, или воденица, или хотар, или лозїа, или ино шо либо, или є много, или мало, шо ест монастирско да им ест въ ѡчинѧ и въ ѡхабѧ и въ вѣчное въспоминанїе родителю господства-ми и еще за живота и здравїе господства-ми и ни ѡт когоже непотъкновено по ѡризму господства-ми. Сего ради да не смет бантувати села монастирска, или блата, или хотари, или водѣница, или лозїа, или Цигани, или шо либо, ни сѧдец, ни глобник, ни бирчїа, ни вамеши ѡт пчел, ни кѧблар, ни кнез ацигански, ни вамеши ѡт блатах, ни ин нихто ѡт болѣри господства-ми посилаемих по службах и работах господства-ми, понеже кто не би послушал

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ѡрізму господства-ми, та им би бантовал, такови хощет умрет [въ] съпрѣни съ пръчистоѫ Богородицѫ и прїати зло и ѡргїѫ ѡт господство-ми, како невѣрник и прѣстѫпник ѡризму господства-ми.

Сеже свѣдѣтелиє: жупан Драгомир Цакал, жупан Воико Добрица, жупан Стан Негрев дворник, Іѡва вистиѩр, Буда столник, Гергина комис, Стоика пахарник, Пътру страторник, Казан лѡгѡфет, и азь Раду граматик, еже исписах въ монастир Тисмени, месьца Мартии ѥ, влѣт ,ѕцзѕ индиктїѡн ѕ.

†Іѡ Влад воєвода, милостїа божїа господинь.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

† Милостию Божиєю, Іѡ Басараб воивода и господинь, пишєт господство-ми нашим чьститим братиам и добрим приятєлом и ближним сусєдом, пургар-мєшєру и судцу и вї-тим пръгаром ѡд Сибин, много здравїє приносим господству-ви. И по сих, давам у знанїє господству-ви за работу ѡвємузи човѣку господства-ми именєм Богдан ѡт рибника, єре єст бил длъжен единому човѣку ѡт дръжаву господства-ви. а нѣкои човѣци ѡт дръжаву господства-ви ѡни су били длъжни нѣкоим човѣцем господствами. Тогаи ради тєизи човѣци ѡт дръжаву господства-ви, ѡни су ухватили един човѣкъ господства-ми за ради тои дълг. Сего ради, молю господство ваше, како наши братиє и приятєли, да ни ѡставитє човѣка у мир и слободно, а що хтєт имати човѣци господства-ви дългове у нашоу землю, а ѡни им хтєт платити свє. а паки човѣци господства-ви да плащат нашим човѣком. Тако господство-ви съмотритє, єре ни стє господство-ви братиє и приятєли, тере да такои трєбє да єст мегю нами братство и приятєлство и живот и да имают човѣци господства-ви

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ѡд нас сѫд и законъ правъ и такогере и
наши чловѣци да имат ѡт господства-ви
правъ законъ и сѫд. И Богъ ви веселит.

† Іѡ Басарабъ вѡєвода, милостїа божіа
господинъ

(Verso) Нашим чьститим братиам и добрим
приятєлом, пѫргар-мєщєрѫ и сѫдцѫ и вї-тим
пръгаром ѡт Сибин.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ВЛОДИСЛАВУ БЖЄЮ МЛ(С)ТИЮ КРОЛЮ ПОЛЬСКОМУ, ЛИТОВЬСКОМУ ДѢДИЧЮ И РУСКОМУ И ИНѢ(Х) МНОГЫ(Х) ЗѢМЛЬ ГОСПОДАРЮ ОУСЄ СЕРД(Є)Ч(N)Є ПОКЛАNАNИЄ Ѡ(Т) ПЕТРА ВОЄВѠ(Д) МОЛДАВЬСКОГО ЧИNИ(М) СВѢДОМО ВЄЛЄБNОІ ТВОЄІ МЛ(С)ТИ ЖЄ ЄСМИ ДАЛИ ТОМУ ИСТИNОМУ ПАNУ ВАРШОВЬСКОМУ Г҃ ТИСАЧЬ ФРА(Ж)КОГО СЕРЄБРА, ТѢМЬ ВѢС(О)МЬ ШТО ЄСМИ ПОЧАЛИ ДАВАТИ ОТ ЛУЦКИ, А ДОДАЛИ ЄСМИ ОУ СОЧАВЬ ОУСѢХЬ. СТОИТЪ NА СИМЬ ЛИСТУ Г҃ ТИСАЧИ РУБЛИІ ФРА(Ж)КОГО СЕРЕБРА. ЗА (Т)[О]ЖЬ ЧИNИМО СЄСЬ ЛИСТЬ О Г҃ ТИСАЧИ, А ВАШЄИ МЛ(С)ТИ СТОИТЬ ЛИСТЬ О ЧОТИРИ ТИСАЧИ ОУ МАСО[ПУСТЬ]. ПРОСИМО ВАШЄІ МЛ(С)ТИ ШТО БЫ ЄСТЄ ОУЧИNИЛИ ИNЫІ ЛИСТЬ, АКО И ТОТЬ, ШТО ПИСАТЄ NЄ NА Д҃ А(Л) NА Г҃ ТИСАЧИ ПОДЬ КРОЛЄВОЮ ЖЬ ПЄЧАТИЮ. КТО К NАМЬ ПРИNЄСЄТЬ ЗАПИСЬ NА Г҃ ТИСАЧЬ, ТОМУ МЫ ДАМЬ ВАШЬ ЛИСТЬ, ШТО ПИСАNЬ NА Д҃ ТИСАЧИ. А ПИСАNЬ ЛИСТЬ ОУ ГОРОДѢ СОЧАВЬ, ОУ ПОNЄДѢЛNИКЪ, ПЕРВОІ NѢДЕЛИ ПОСТА, ПОДЪ NАШЕГО ПЄЧАТЬЮ, ОУ ЛѢТО БЖЬЕГО РОЖЕСТВА, А҃ И Т҃. П҃. И҃.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Великиі самодержавнъи, м(и)л(о)сти б(о)жи г(осподи)нъ, Їω романъ воєвода обладаа землею Молдавьскою ωт(ъ) планины до мора. Далъ єсмь, ис моимъ сыньми, Олександро и Богданъ, слузъ нашєму, Иванышю витазю, за єго вѣрную службу, Г села на Серетъ, єму, оурукъ со оусѣмъ доходомъ, оу вѣкы, и дѣтємъ єго, и оу-[ноу]чатомъ єго, и праоунучатомъ єго, и прашюрѣтомъ єго, со оусѣмъ правомъ. Имена селомъ: Чюрсачвъцы и Владимировъци и Букуровци. а хотарь имъ: нижни ωт(ъ) Марышевъци, валъ што попєрєкъ Пола, до Серєта, та на ту сторону Серєта оу нижнимъ коньци поланы, могыла, а ωт(ъ) тола, простѣ чєрєсь лугъ, оу кръници, могила, а ωт(ъ) тола, простѣ оу Буковину, могила, а ωт(ъ) [т]ола, по краи бѹковины, горѣ, до Шєрб[ан]овьского хотарь, оу липы, могыла, ωтола к тєплици, тутъ могила, а ωтола к Серету, сєрєдь[н]ая могила, а ωтола [чрѣзъ] Серєта, горѣ, до великоі Буковины, кдє вышєль путь ωт[ъ] добрѣно[вц]ь, на коньц Пола, а ωтола, по краи Буковины, дѣломъ доловь, до валу. То, єму, хотарь всє око[л]. а на то вѣра моа и моихъ сыно вѣра, вѣра жупана Юги Жюржевича, вѣра жюпана Стєцькова и съ братиами єго, вѣра Братулова Натєдулова, вѣра Станиславова, вѣра пана Драгоєва, вѣра аньдриашєва и пана Жюржєва,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

вѣра пaNa Драгуша вѣтазева, вѣра Стравича, вѣра пaNa Оулaдова, пaNa Гидевова, пaNa ГрозиNa, вѣра пaNa КостиNa, вѣра Орищева, вѣра оустьхъ боаръ [молда] молдавьскихъ.

d N[a] крѣпость тому и Na памать, велѣлъ есмо Nашю печать великую привѣсити, што бы Nепорушено то Nиколиже, до вѣка.

Писанъ листъ оу лѣто шесто тисачное полNо ф сотъ, мѣс(а)ца мартa, оу л̃ денъ, оу Nашемь городѣ, оу ромaNa воеводы.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Милостью Божьею мы Александръ воєвода, господарь земли молдавскои, чинимъ знаменито и симъ нашимъ листомъ, усѣмъ, кто на нь узрить или его услышить, оже есмы докончали съ радцами и съ мѣстьчаны илвовского мѣста и съ усѣмъ поспольствомъ ихъ и учинили есмы уставницьтво о мытахъ, у нашеи земли, и докончали есмы съ ними, штобы ходили у нашои земли, и съ своими торговлами. а мыта есмы имъ такъ поставили и улегчили, штобы давали у нашеи земли мыто такъ. наипервое головное мыто сочавьское, на искладѣ, отъ сукна, отъ гривну три гроши. а коли имуть купити татарскыи товаръ, у сочавѣ, или шолкъ, или перецъ, или камкы, или тебенкы, или темьянъ, или грецкыи квасъ, отъ гривну, у сочавѣ, по три гроши. а коли имуть купити татарьскыи товаръ у иныхъ торгохъ нашихъ, тамъ имуть дати гдѣ его купатъ, отъ гривну два гроши, а на головное мыто, у сочавѣ, отъ гривну три гроши, та смѣетъ его продати кому любитъ. а кто идетъ до илвова, на головное мыто, у сочавѣ, отъ скота одинъ грошь, отъ десать свинїи одинъ грошь, отъ десать овець одинъ грошь, а отъ кобылы по шесть гроши, а отъ каждого коня по шесть гроши, отъ сто бѣлиць одинъ грошь, отъ сто лисиць десать гроши, отъ сто овчины сурапныи четыри гроши, отъ сто кожи агнячїихъ

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ДВА ГРОШИ, ОТЪ СТО КОЖИ СКОТІИХЪ ПАТНАДЕСАТЄ ГРОШИ. ТО МЫТО СОЧАВСКОЄ. А КТО ИДЄТЬ ДО ТАТАРЬСКОИ СТОРОНЬ, ОТЪ ВІ КАНТАРИ, У СОЧАВЬ, ОДИНЪ РУБЄЛЬ СЕРЄБРА, У АСЫ ТРИДЕСАТЄ ГРОШЬ, А У БѢЛЫИ ГОРОДЪ ПОЛЪ РУБЄЛЬ СЕРЄБРА. (...)

А ЄЩЄ ЄСМЫ ИМЪ ДАЛИ ВОЛЮ ШТО БЫ СОБЬ ДЕРЖАЛИ, У СОЧАВЬ, ОДИНЪ ДОМЬ, А У ТОМЪ ДОМУ КОРЧЬМУ НЄ ДЕРЖАТИ, НИ ПИВА ВАРИТИ, НИ МЕДУ, НИ МЕСНІИ ЬТКЫ ДЕРЖАТИ, НИ КЛѢБА ПРОДАВАТИ. ПАКЪ ЛИ ТОТЪ КТО ИМЄТЬ ЖИТИ, У ТОМЬ ДОМѢ, БЫ ХОТѢЛЪ НѢЩТО ОТЪ ТѢХЪ ДЕРЖЬТИ, ТОГДЫ МУСИТЬ СЪ МѢСТОМЪ ТЕРПѢТИ. А ТО ЄСМЫ УЧИНИЛИ КУПЦЕМЪ ГОСПОДАРЬ НАШЕГО, КОРОЛА ПОЛСКОГО, ИЗЪ УСЕИ РУСКОИ ЗЕМЛИ И СЪ ПОДОЛСКОИ. А ТО МЫ ИЖЄ ЄСМЫ ВЫШЄ ПИСАЛИ СЛЮБУЄМЪ ИМЪ ВѢЧНО УЗДЕРЖАТИ, БЄЗОЛСТИ И БЄЗЬ ХЫТРОСТИ, НА ВѢКЫ ВѢЧНЫА, МЫ И НАШИ НАМѢСТКЫ, НИКОЛИ ТО НЄПОРУШЄНО, ПРИ НАШЄИ ЧТИ И ПРИ НАШОИ ВѢРЬ, ПОДЛУГЬ КРЕСТЬАНСКОГО ПРАВА. А НА ТО СВѢДКОВЄ, ПАНЬ ЖЮРЖЬ СТАРОСТА, ПАНЬ МИХАИЛО ДОРОГУНСКЫИ, ПАНЬ ВЛАДЬ СЕРЕТСКЫИ, ПАНЬ ОАНА ДВОРНИКЬ СОЧАВСКЫИ, ПАНЬ АЦКО И ПАНЪ ИЛІАШЬ ЧАШНИКЬ. А ЄЩЄ ПРИ ТОМЬ БЫЛИ ПОСЛЫ СЬ ЛЬВОВА, ШТО СЬ НАМИ СЕСЄ ДѢЛО ДОКОНАЛИ, МЫЧКО КУЛИКОВЬСКЫИ И ЗИМИРЬСТАМЬ ХАНЫСЬ И ХАНЫСЬ ВЕРЗЬСТЬ И РУСЬ НИКЛЮСЬ И ПИСАРЬ ЛЬОВСКЫИ ХАНЫСЬ. А НА ПОТВЕРЖЕНІЄ ТѢМЬ УСѢМЬ ВЕЛѢЛИ ЄСМЫ НАШЕМУ ВѢРНОМУ БРАТАЮ ЛОГОѲЕТУ, ПИСАТИ И ПРИВѢСИТИ ПЕЧАТЬ НАША ВЕЛИКАА КЬ СЕМУ ЛИСТУ НАШЕМУ. У СОЧАВЬ, У ЛѢТО ШЕСТОТЫСАЧНОЄ ДЕВАТЬ СОТЬ И ШЕСТЬНАДЕСАТОЄ ЛѢТО ОКТАБРА S.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

МЛ(С)ТІЮ БЖІЮ МЫ ѦЛЄѮѦNДРЪ ВОЄВОДѦ Г(С)П(Д)РЪ ЗЄМЛИ МО(Л)ДѦВСКОИ ЧИNИ(М) ЗNѦМЄNИТО И С СѢМЪ ЛИСТѠ(М) NѦШИ(М) КѦЖДОМОУ ДОБРОМ(У), КОЛИ КТО NѦ NЄ(М) УЗРИ(Т) ѦЛИБѠ ЄГО ЧТУ(Ч) ОУСЛЫШИ(Т), КОЛИЖЄ ТОГО КОМУ БОУДЄТ ПОТРѢБИЗNѦ, ОЖЄ ПРЇИДЄ ПРѢ(Д) NѦ(С) И ПРѢ(Д) ОУСѢМИ NѦШИМИ БОЊАРЄ ПА(N) КОСТЄ ПРЪКЛЛ(Б) И ТѢГА(И) NѦ ГЄРГЪ ХЄРЄГАРЪ, РЄКОУ(Ч): ДА(Л) ЄСМЪ ТОБѢ ОУ РОУКА(Х) ѠСМЪ СО(Т) ЗЛАТ NѦ ПОДЄРЖАNІЄ, КА(К) ПРЇАТЄЛЮ, ДАИ МИ И(Х). И ГЄРГЄ СѦ ТОУ(Т) NЄ ЗАПРѢЛЪ, РЄ(К) ПРѢ(Д) NѦ(С): ПРАВДА, ЄСИ ДА(Л) У МОИ(Х) РУ(К) ТВОИ ЗЛАТИ, NѦ ПОДЄРЖАNІЄ, ѦЛИ Ѩ ЄСМЪ ХОТИ(Л) СЄБѢ ЗИСКЪ ОУЧИNИТИ ТВОИМИ ПИNѢЗМИ, КУПИ(Л) ЄСМЪ Ѡ(Т) ПЄТРА ВОЄВО(Д) МЫТО И ХЄРЄГІЮ И ОУ ТО(М) СѦ ЄСМЪ СХИТРИ(Л) И ТВОИ ПИNѢЗИ ЄСМЪ СТРАВИ(Л) И ТЄПЄРЪ ЄСМЪ ТОБѢ ВИNОВѦ(Т). И ПА(N) КОСТЄ РЄ(К): NЄ БУ(Д) ИNИМЪ ВИNОВА(Т), ДАИ МОИ ПИNѢЗИ. А ГЄРГЄ СТОЊАВШИ РЄ(К): NЄ ИМАЮ ИNОЄ ПРИ ДШИ ТОУ(Л)КО СЄЛО ЦО МИ ДА(Л) СТЄФА(N) ВОЄВО(Д) ПО(Д)ЛИ ВАСЛVЊ СЪ МЛИN(Ѡ)МЬ И ДОМОВЄ МОИ ЦО ЄСМЪ СА(М) ДОБУВА(Л) NѦ РОЗѢ ОУ СУЧАВѢ, ВОЗМИ, ПАNЄ КОСТЄ, ТОЄ, БО ИNОЄ NИЧО(Г) NЄ ИМАЮ, А ЦО БУДЄТЬ БОЛШЄ, ТЫ МИ ПРО БЪ Ѡ(Т)ПУСТИ. ИNО ТОУ(Т) БЫЛИ МNО(Г) РѢЧИ, ЗАNУ(Ж) ПАNУ КОСТИ СѦ ВИДѢЛО АЖЄ МАЛО ИМАЄ(Т) ЗА СВОИ ПИNѢЗИ. ИNО NѦ ПОСЛИ(Д) ГЄРГЄ УСТАВШИСѦ З ДОБРЫМИ ЛЮ(Д)МИ ПЄРЄПРОСИ(Л) ПАNА КОСТЮ АБЫ ЄГО ПРОСТИ(Л) NѦ ТОЄ СЄЛО И NѦ ДОМЫ И ПА(N) КОСТЄ СѦ СМИЛОВА(Л) NѦ NЄ(Г) И ДА(Л) ЄМУ ГЄРГЄ СВОЄЮ ВОЛЄЮ ТОЄ СЄЛО

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ВЫ(ІШ)ПИСАННОЄ, ЦО Є(СТ) ПО(Д)ЛИ ВАСЛЮНА, И ДОМЫ СВОИ СЮЧАВСКЫ И СЪ ВЪСЄМЪ ПРАВОМЪ ПАНУ КОСТИ ПРЪКАЛАБУ ЗА ЄГО ПИТОМЫ ТОВАРЪ ЗА ѠСЄМЪ СО(Т) ЗЛА(Г) ГОТОВЫ(Х), ПРЄ(Д) НАМИ И ПРЄ(Д) НАШИМИ БОЯРИ. И МЫ ТОГО ВИДЪВШИ ЦО(Ж) ГЕРГЄ З ДОБРОИ ВОЛИ ДА(Л), ЗА СВОЮ ВИНУ, СЄЛО И ДОМЫ СВОИ И МЫ ТАКО(Ж) ДАЄ(М) И ДАЛИ ЄСМО НАШЄМОУ ВѢРНОМОУ ПАНОУ КОСТИ ПРЪКАЛАБУ ТОЄ ПРѢ(Д)РЄЧЄННОЄ СЄЛО ПО(Д) ВАСЛЮЇМЪ И СЪ МЛИНОМЪ ОУ БРЬЛА(Д) И ДОМЫ ГЕРГЕВИ СЮЧАВСКЫ, ЦОБЫ ЄМОУ Ѡ(Т) НА(С) УРИ(К) СЪ ВЪСѢМЪ ДОХОДО(М), ЄМОУ И БРАТЇА(М) ЄГО И УНОУЧАТО(М) ЄГО И ПРѢОУНУЧАТОМЪ ЄГО И ПРАЦЮРЬТѠ(М) ЄГО И ВЪСЄМОУ РОДУ ЄГО НАИБЛИЖНЄМУ, НЄПОРУШЄННО НИКОЛИ(Ж), НА ВѢКЫ. А ХОТАРЄМЪ СТАРИМЪ СЄЛО ЦО СТЄФА(Н) ВОЄВОДА ХОТАРИЛЪ. А ДОМЫ СЪ ВЪСЄМЪ ПРАВОМЪ. А ЗАВѢЗКУ МЄ(Ж) НИМИ ПОСТАВЛѢМЪ З РУБЛИ ЧИСТО(Г) СРЕБРА. АЖЄ БЫ(Л) ПОЧА(Л) ГЕРГЄ ИЛИ ДѢТИ ЄГО ЇЛИ БРАТЇА ЄГО ИЛИ БУ(Д) КТО Ѡ(Т) ЄГО ПЛЄМЄНЄ, БУ(Д) КОЛИ, ИЛИ ПРЄ(Д) НА(С) ИЛИ ПА(К) ПЕРЄ(Д) ИНИ(М) ВОЄВОДОЮ, КО(Г) БѢ ИЗБЕРЕ(Т) БЫТИ Г(С)П(Д)РЕМЪ ОУ НАШЕ ЗЕМЛИ, ТЫГАТИ НА ПАНА КОСТИ ИЛИ НА БРАТЇЮ ЄГО ИЛИ БУ(Д) НА КО(Г) Ѡ(Т) ЄГО НАСЛѢ(Д)КИ, БУ(Д) КОЛИ, ОУ КОТОРЫ(Х) ДНЄ(Х) И ЧАСѠ(Х), ТО(Г)ДИ ТО(Т) ИМАЄ(Т) СПРАВНЄ ЗАВѢЗКУ ТОЮ ЗАПЛАТИТИ З РУ(Б)ЛИ СРЕБРА, ЗАНОУ(Ж) ГЕРГЄ ДА(Л) ТОЄ СЄЛѠ И ТОТЫ ДОМЫ ЗА ЄГО ПРАВЫ ТОВА(Р), ЯКО(Ж) СТОИ(Т) ВЫШПИ(С)ННО. А ПРИ ТО(М) БЫЛИ НАШИ ПАНОВЄ, БЫ(Л) ПА(Н)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

маноило, па(N) браєви(ч), па(N) ста(N)чюлъ, па(N) лазорь, па(N) ѡана пы(N)тече, па(N) ива(N) баича(N), па(N) козма шандровви(ч), па(N) косте андрѡни(к), па(N) ѡанчь ло(г)фе(т), па(N) албу(л) спата(р), па(N) шєндрико апро(д), па(N) косте данови(ч), па(N) скуртоу(л), па(N) тадорь васка(N), па(N) тадо(р) моика, па(N) р(д)оуль пи(с)кь, па(N) хо(т)ко крецѣнь, па(N) лаза, па(N) шєндрика тол(ч)ко, па(N) журжа коми(с) и при ины(х) наши(х) бонарь велици и малы. и мѣсти(ч) добри люди, при том были, имєну€(м) ихъ василчѣ мытни(к), ники(л) вои(т), серки(з) вои(т) ѡрмѣнскы, тома и ины добры люди, що при то(м) были. а на бо(л)шее потвърждєнїє томоу въсємоу вышепи(с)нному вєлѣли єсми нашєму вѣрному пану, михаилоу логѳту, привѣсити нашу пе(ч)ть к сему нашємоу листоу. пи(с) шандрь грамати(к), оу сѡ(ч)вѣ, въ лѣто, ѕцнз ю(N) є.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Милостїю божїєю мы Стєфанъ воєвода, господарь земли молдавскои, свѣдомо чинымъ ис сѣмъ листомъ нашымъ каждомоу добромоу кто коли на немъ оузрит або єго чтоучи оуслишыт, колиж того комоу боудєт потрєбизна, аже слоубоуємъ и слоубили єсмы и даємъ и дали єсмы сєс нашъ листъ глєитовъныи, правым христїанскым глєитом, якож на всѣмъ сѣтѣ стоит, нашємоу вѣрномоу болѣрином паноу Михаилоу логоѳєтоу, слободно и доброволно и без никоторои забави ємоу к намъ прити, съ всѣми своимы братиамы и слоугами и съ всѣмы кто коли с нымъ прїидєт, и съ всѣмъ своим имєниєм що коли имєт имити при соби; заноуж тѣ єсмы простили и оувєс гнѣв и мєрьзєчъкоу єсмы ѡтпоустили ѡт оусєго нашєго сѣрца. И нє имаєм оуспомѣноути николи на вѣкы до нашєго живота ѡ мимошєдшых рѣчєх и члѣнкохъ, алє хочоум тѣ миловатн и оу великои чтѣ и ласцѣ держати, равно с нашимы вирнимы и

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

почєсnимы боары. И села твоа, ωтnини оуса, єсмы тоби воротили. дλє к nам прїиди, как оуделаєшь nам тотоу слоужбу що ми єсмы nаказали к тоби. Тоє свь вишєписаноє слобоуєм тоби здєржати и пополnити подлоуг сєго nашєго листоу, при nашєи чти и христіанскои вьри, бєз лъсти и въсъкои хитрости. д nа то єст вьра и душа господства ми вишєписанаго ми Стєфаnа воєводи, и вєра и душа боар nашых: вьра и душа паnа Козма Шандровича, вьра и душа паnа ωаnа Жоулича, вьра и душа паnа Петра паркалаба, вьра и душа паnа Владкоула паркалаба, вьра и душа паnа Гоаnа дворnика, вьра и душа паnа Петра Поnича, вьра и душа паnа Исаиа постелnика, вьра и душа паnа Стаnимира вистиарnика, вьра и душа паnа Збьри столnика, вьра и душа паnа Тадора чашnика, вьра и душа паnа Иωаnа комиса, и вьра и душа всъхъ боар nаших молдавскых, великых и малих. д nа болшєє потвръждєнїє всъмоу вишєписаnnомоу, вълъли єсми nашємоу вьрnомоу паnоу Добрулоу логоѳєтоу писати и печат привъсити к семоу листоу nашємоу. Пис(аnъ) у Баковь, сєп. ґґ.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Па(N) Триколи(ч) дворни(к) пише(т) моеи панеи Негрити и моеи до(ч)ци Na(г)ши и оуноучати моеи Мара и оуnv-к(v) моемоу Михоуци и Миси, тако-ждере оуноукоу моемоу, и братоу ми Никоаръ ѡ(т) Васлуи и брату ми Драготъ Тъмьшаноу(л) и Па(ш)ко и Мило(ш) и Козма Мокрu(л), брат Солта-но(в), и въса(м) мои(м) мили(м) братї-ѣмъ и прїателе(м). И ѡ се(м) даю ва(м) веданїе, аже до нинѣшнего часъ еще есмъ жи(в), и па(л) есмъ въ рьца г(сд)ноу Басарабе воеводе, та ме дръжит ѡкова(N) ка(к) м(и) Бь порьчи(л). Про то(ж) прашаю ва(с) не забивайте мене и не лишите ми това(р) щоби загибло, или това(р) коу(л)ко боуде(т), или скоулищи(х). И щоби съ есте не сварил(и) за моею

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

имєнию, докоу(л) мє имєтє слышати,
аже єсмь жи(в); але пра(ч)итє и ми-
лоуитє кони и кобили и ѡ(в)ци и
свини и оусє това(р), коу(л)ко є(ст).
И такождере менє нє забиваєтє, але
варє ка(к) сѣ ва(м) види(т) наилѝ(п)шє,
та(к) оучинитє, що би(х) нє загибль.
И такождере щоби єстє знали, аже
Солта(н), брат Козми(н), а ѡ(н) є(ст) съ
мною жи(в), до колѣ на(м) ча(с) прїи-
де(т). И милїи $\widetilde{\text{Бь}}$ да оумножи(т) ва(м)
лєта, ами(н). Пи(с) ѵ Тръговище(х), ге(н) а·

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Въ имѣ Божїє аминь. Мы Іѡ Стефан воєвода, Божїею милостїю господарь земли мѡлдавскои, знаємо чинним и явно изявльємъ с тым нашим листѡм въсѣм посполитым, кто на нем ѹзрыт или чтоучи его ѹслышит, каждомоу добромоу, коли комѹ потрєбизна бѹдєт, яко коли ѡт давного а прєминѹлєго часѹ нєкотораа неприязнь и знаменитаа незгода и валка была межи нами и межи наияснѣишим кнѣжатєм панѡм яѡнѡм Ѡлбрахтѡм, з Божїєи милости кралєм полскым и наивышшим кназєм литѡвскым, рѹскым, прѹскым и иных панѡм и дѣдичєм, и тыми часы єго милость вишєрєчєннїи крал, за волю и на причинѹ наияснѣишєго кнажатє пана и пана Владислава, с тѡиж(є) Божїєи милости кралъ ѹгрьскаго и чьскаго, брата єго милости наимилєишаго, нам въси мєрзачкы и шкоды и кривды, которїиж єсмо єго милости часѹ прєминѹлєго ѹчинили, ѡтпоустиль, и покоуи вѣчныи нам и сынѡм нашим и боярѡм [нашим] и ихъ сынѡв сынѡм и земли нашєи молдавскои и подданнним нашим ѡставиль, ѡ тыи въси вишєписаннїи которїи кѡлвє и иншїи шкодї и мєрзачкы и крывды, прєз нас и прєз наши подданнїи и єго милости и подданным єго милости прєминѹлих часѡв алиж до сєго днє ѹчинєных.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Такь иж межи nами и межи пречченым наи-
ѣснѣишим панωм ѣнωм ωлбрахтωм, кралем полскым,
и ωсвѣцонимы кнежати панем александрем, вели-
кым кназем литωвскым, и кнежатем жигмωнтωм,
братїю его милости наимилїишїи, и нашимы по
тωм боудучимы, из ωбωхъ стωрωн, имает быти
покоуи и мир вѣчнїи, так иж и ωт тых мѣсть и
на по тωм, тако мы и тако и наши дѣдичи по
тωм боудучїи в земли нашеи мωлдавскωи, маем
быти и пановати на пришлыи часы цѣло и без-
печне, през нагабанїа пречченых крулъ его ми-
лости и кназа алеѯандра, кназа великого, и
кназа жигмωнта и дѣтеи их милости и по тωм
бѫдучих их и подданнных их. Мы, пречченыи
Iω Стефан воєвода, съ сынωм нашим бωгданωм
воєводою, и съ вьсѣми нашими архїепископи і
єпископи, и съ вьсѣмы паны радными, и ис
подданнными нашимы, присѣгаемь и слюбоуем
наиѣснѣишомоу кнѣжатю пану ѣну ωлбрахту,
кралю полскому, и пречченным кнѣжатем але-
ѯандру и жигмωнту, братїям его милости, и
подданным их, през бога живаго и матци божїи
и под нашею вирою христїанскою и нашего
сына богдана воєводы и вьсах архїепископωв
і єпископωв наших и вьсах панωв наших
радных, иж ωт тых мѣсть напередъ съ прѣчечен-
ным наиѣснѣишим панωм ѣнωм ωлбрахтωм,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

кралєм полскым, и из братїѣми єго милости, алєѯандрѡм и Жигмѡнтѡм, и съ вьсѣмы паны их радными и съ вьсѣмы поддаными их и из землѣмы их, ѡ пререченыи мєрзачкы и шкоды и иншїи которїи колвє шкодї и кривды, под которим колвє часѡм оучиненых, аже до нинѣшнѣго днє, а мы имаємо имѣти и ховати вачнїи и непорѹшєнныи и незламанныи мир и покоуи, а им и их по тѡм боудѹчим против вьсам непрїѣтелєм, съ вьсєю моцю и силами нашими и землєю нашею молдавскою, колико боудум мочи, радни и помѡцни быти ми завжды, колико бѹдєт наша мѡц. Такѡж и пререченыи наиѧснѣишїи ѧн Ѡлбрахть, крал полскїи, и братїѧ єго милости алєѯандрь, великїи кназ литѡвскїи, и Жигмѡнть и дѣти их и по тѡм бѹдѹчїи их, нас Стєфана воєводѹ и дѣти наши и дѣти дѣтеи наших и подданых наших и землю нашю мѡлдавскѹю ѡт вьсах непрїѣтелеи наших, с каждои стороны, мечєм и радою и людмы и съ вьсєю их милости моцєю, завжды, по их милости моци, бѹдѹт боронити и по тѡм боудѹчих наших имают боронити (...)

Писано ѹ Хрълове, в лѣтѡ ⁘ЗЗ, а своєго господства лѣт М и на трєто лѣто тєкъщее, мѣсаца їюл. ВІ.

Мы Гєѡргїє архїєпископь Сѹчавскыи и земли мѡлдавскои, Василїє єпископь Долнѣи єпискѹпїи

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

романовa трѣга, Іωaнїкїє єпископь радовскои єпископїи, Іωн Тъоутул логофет, Дума Влаикоулович паркалаб, Бѡлдѡр двѡрник, Хръман паркалаб, Шефоул пръкалаб, Дума Брудур паркалаб, Тоадер и Негрилъ старости хотинскїи, Еремїа и Драгоше паркалабове немецкїи, Шандру пръкалаб новоградскїи, Лоука арбоуре соучавскїи, Іωн Грумаș староста черновскїи, Иванко и алеѯа пръкалаби ѡрхеискїи, Косте паркалаб сорѡцкїи, Кълнъу спътар, Исак вистѣрник, Думша постелник, Могила чашник, Іωн фрунтеш столник, Петрика комис, панове рада земли молдавскои, с прадреченным велможным Іѡ Стефаном воєводою, божїею милостїю господарем земли молдавскои, господарем нашим ласкавим, ту на тѡт час оу Хръловѣ боудучим, слюбили єсмо и слюбоуєм под вѣрою нашею христїянскою, посполоу съ прадреченным господарем нашим, ѡ въси рѣчи вишєписанніи въ въсах словах, вышєписанномu наиꙗснѣишому пану Ꙗну Ѡлбрахтu, божїею милостїю кролеви полскомоу и иных и пререченным єго милости братїям, кназю алеѯандру и Жигмонту, и тыж и боꙗрѡм и подданнim их, въсє моцнє а непорушенно дръжати и ховати, без въсѣкои лъсти и зрадї. а на вѣру вышєписаннних рѣчеи, печати наши и съ печатїю прадреченаго велможнаго господарѣ нашего Іѡ Стефана воєводї, господарѣ земли молдавскои, къ нинѣшнему листови привѣсити велѣли єсмо.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

БѡГДАНЪ ВОЄВОДА, БЖЇЮ МЛСТЇЮ, ГСПДРЪ ЗЄМЛИ МОЛДАВСКОИ, ПИШЄМ ПАНУ БУРГЪМИСТРУ И УСИМ РАДЦЄМ СТАРШИМ ЛЇѠВСКИМ, ПРЇАТЄЛЄМ НАШИМ МИЛИМ, ДАЄМ ВАШЕИ МЛСТИ ЗНАТИ, АЖ ИШЧЄ, КОЛИ БИЛ ПАН ИСАК, МИТНИКОМ СѮЧАВСКИМ, А ѠН СЪ ИМИЛ ПОРУКУ КОСНАРА ѠТ ЛЇѠВ ЗА АНТОНЇА ТИЖ ОТ ЛЇѠВА, ЗА ПЗ ЗЛАТ УГРЪСКИХ, ИЛИ ПО НЗ АСПРА ЗА А УГРЪС[КЇИ], ЊАК ХОДАТ НА МИТО. ИНО, ПАН ИСАК ПРИСИЛАЛ ДО ВАС НАШИМИ ЛИСТМИ, А ВАША МЛСТ НИ ЖАДНУ СПРАВИДЛИВОСТ ЄСТЄ ЄМУ НЄ УДИЛАЛИ. А ЗАТИМ ѠН ХОДИЛ ѠТ НАС У ПОСѠЛСТВО ДО КРАЛЪ И ПРИНЄС ДО ВАС ЛИСТ ѠТ КРАЛЪ, А ВЫ НИ ТОГДЫ ЄСТЄ ЄМУ ЗАПЛАТУ НЄ УДИЛАЛИ, ИНО, МИ ЄСМО ВЄЛИЛИ И ПРИВОЛИЛИ ПАНА ИСАКА ЛОГОФЄТА, А БИ НАМ БРАЛ ТОТИ ПИНЬЗИ ѠТ КОГО БУДЄТ МОЧИ. ИНО, ѠН ТИМИ РАЗИ НАШЕЛ БАРТЪША, СНА ПАНА МАРТИНА ѠТ ЛЇѠВА, ТА НАМ БРАЛ ѠТ НЄГО ТОТИ ВЫШЄ ПИСАННЇИ ПЄНЄЗИ, ПЗ ЗЛАТ УГРЪСКИ, АЛЄ УСЄ ПО НЗ АСПРА, ЊАК ХОДАТ НА МИТО. ПРОТО ВАША МЛСТИ РАЧТЄ УДИЛАТИ СПРАВЄДЛИВОСТ МЄШЧАНИНУ ВАШЕМУ БАРТЬШУ, СНУ ПАНА МАРТИНА, А БИ СЪ ЄМУ УДИЛАЛА ЗАПЛАТА ѠТ ТОГО КОСНАРЪ, АБИ НЄ БИЛ ШКОДЄН. БО И ВАША МЛСТИ ЗНАЄТЄ, АЖ БИЛ НАМ ДѠЛЖЄН ТОТЪ КОСНАР. И ПАН ИСАК ПРИСИЛАЛ ДО ВАША МЛСТИ Г КРАТ И НАШИМИ И СВОИМИ ЛИСТМИ И ЖАДНУЮ СПРАВЄДЛИВОСТ НЄ ИМАЛ АНИ ЗАПЛАТЫ. ПИС У ХРЪЛѠВ, ГЄН. ЄЇ. ·.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

МЛ(С)ТЇЮ БЖЇЮ, МЫ БО(Г)ДАNЪ ВОЄВОДА И Г(С)П(Д)РЬ ЗЄМЛИ МО(Л)ДА(В)СКОИ, ЗNАМЄNИТО ЧИNИМ И СИ(М) ЛИСТО(М) NАШИ(М) ВЪСА(М) КТО NА(N) ВЪЗРИ(Т) ИЛИ ЧТУЧИ ЄГО УСЛЪШИ(Т), ѠЖЄ ПРОИ(З)ВОЛИ(Х) Г(С)П(Д)ВМЫ NАШИ(М) БЛГИ(М) ПРОИ(З)ВОЛЄNЇЄ(М) И ЧСТИ(М) И СВТЛИ(М) СРЦЄМЪ И ДОБРИ(М) ПРИМИСЛО(М) И УЧИNИ(Х) ВО ЗА ДШЇЄ СТОПОЧИ(В)ШИ(Х) РОДИТЄ(Л) Г(СД)ВМИ, СТЄФАNА ВОЄВОДА, И МАТЄРИ Г(СД)ВМИ, ГСПЖ(Д)И МАРЇА, И ЗА ЗДРАВЇЄ И ЗА СПСЄNЇЄ NАШЄГА Г(С)П(Д)ВА И ЗА ЗДРАВЇЄ И СПСЄNЇЄ NАШЄИ Г(С)П(Д)ЖИ, РО(К)СА(N)ДИ, И ДѢТИИ Г(СД)ВМИ, ІѠАNА, СТЄФАNА И ПЄТРА И ИЛЇАША, И ДАДО(Х) NАШЄМУ СТМУ МОNА(С)ТИРУ Ѡ(Т) ДОБРОВЪ(Ц), ИДЄ(Ж) Є(СТ) ХРА(М) СЪШЄ(С)ТВЇЄ СТГО ДХА, ЄДNО СЄЛО, NА ИМѢ КРСТИN БРО(Д), И ѠЗЄРО, NА ИМА БОГАТУ(Л), И ТАКОЖ ДАЛИ И ПОТВЄ(Р)ДИЛИ ЄСМИ NАШЄМУ СТМУ МОNА(С)ТИРУ ДОБРОВЄ(Ц)КОМУ Є(Д)NО СЄЛО, NА ИМѢ РЪДѢNИ И СЪ МЛИNО(М) И ДВА Ѡ(З)РКИ, ЦО ДА(Л) ТОЄ СЄЛО МИХУ(Л) МЄДЄ(Л)NИЧЄ(Р), ПРИ СВОЄИ СМЄРТИ. И ТАКО(Ж) ДАЛИ И ПОТВЄ(Р)ДИЛЇ ЄСМИ ТОМУ(Ж) И СТСМУ МОNА(С)ТИРУ ДВА ЦИГА(N)СКИ СИЛАШИ, NА ИМА ГРОЗА(В) И ТѢМА(ШІ), СЪ СВОИМИ ЖЄNАМИ И ДѢ(Т)МИ, ЦО ДА(Л) ТОТИ ДВА СИЛАШИ ЦИГАNСКИ АЛЄѮА NИБОЖА(Т)КО И ПРИ СВОЄИ МАТЄРИ. ИNО, МИ ВИДЄ(В)ШЄ И(Х) ДОБРОЄ ДАNЇЄ, ЦО ѠNИ ДАЛИ ПРИ СВОИ(Х) СМЄ(Р)ТЄ(Х), ТОЄ СЄЛО, NА ИМѢ

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

рѣдѣNи и съ мліNо(м) и съ дв҃а ѡзєрки и
тоти дв҃а сѣлаше цига(N)ски, Na има грозав и
тъма(ш), съ жєNами и дѣ(т)ми, и па(к) и тоє
село, що г(сд)воми да(л) тому Nашєму ст҃ому
моNа(с)тирю доброве(ц)кому, Na има село
кр(с)тє(N) бро(д), како да є(ст) тому Naшєму
ст҃му моNа(с)тирю доброве(ц)кому оури(к) и съ
въсє(м) доходомь, Nєпорушєnno, Nиколи. Na
вѣки. а хота(р) ти(м) дво(м) села(м), Na имѣ
кр(с)ти бро(д) и рѣдѣNом, да (єст) ѡ(т) уси(х)
сторо(N), по старому хотарю, по куда из вѣка
оживали. а Na то є(ст) вѣра Nашєго господ-
ства вишєписаnnaго, ми бо(г)даNa воєвода,
и вєра превозлюблєNи(х) сиNо(в) г(сд)вми, іѡа-
Na, стєфаNa и петра и иліаша, и боѥри,
иса(к) в(л) ло(гт), драго(ш) в(л) во(рк) и шєNдре
и Nєгрила и гри(N)кови(ч) и тъла(б), пъркълаби
дє хоти(N), и козма, па(р)къла(б) дє Nѣ(м)цу,
и петрики, пъ(р)къла(б) Nовогра(д)ски(х), и
а(р)бурє, по(р)та(р) дє сучава, и храNa спа(т)
и тотрушa(N) ви(ст) и ша(р)пє по(ст) и
съкуа(N) па(х) и ко(с)тѣ крьжь сто(л)Nику(л)
и тома кацелє комисул.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Сє азъ панъ радулъ, вицашпанъ марамурешскым и жупанъ банко и тоадѣрь и шандрь, немиши ѡт сарвасова. иванчукь и драгомирь и братъ єго данъ и лєѡка бєлковичь и костє драгушєвичь и костє поповь. и нанъ ѡт съпѧнкы.

Даємо вѣдомо симъ нашим листомь въсѣкому кто посмотрить на сєсь листь. аже балица воєвода и драгъ мєщерь съзидаше цр҃ковь въ име с҃тго архаггла михаила на земли тересовской и прѣд нами дадошє ѡт своєго оурика три села манастирю и єдинъ млинъ. єдно село тересь а другo кривчичь а трєтїє крушєво и млинъ що єс(т) на земли длъгополскои на сопѹнкы гдє падаєть съпънца оу тисѹ да служєт манастирѹ с҃тго архаггла михаила а по ихь съмр҃ти и дѹмитрѹ воєвода и братъ єго ал(є҃)андра мєщерь дадошє прѣд нами въсѣми тиѭ села с҃тмѹ архагглѹ михаилѹ ѡ(г) своєго оурика.

Село тарас и село кривчичь и село крушєво и млинъ що єс(т) на земли длъгополскои на сопонкы, кдє паддєт съпѧнца ѹ тисѹ а тиѭ села дадошє прѣд нами и на нашє вѣданїє и с полємь и съ лѣсомь и съ водою и съ въсѣмь прижитком да бѹдѹть манастирѹ.

Писано под нашими пєчатами на столномъ мѣстѣ оу сигѣтѹ въ лѣт(о) ҂ѕ҃ и ц҃ и в҃і мц҃а маꙗ въ а҃ днь.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ЄВО ЩО ДАДОХМЄ NИЄ ПРЪГАРЄ ДЎКИ ѠТ ГЪРЦИ: а̃ АТЛАЗЪ СЪ ЖДЄРИ, И в̃ РЎТИЩА ЖЎПАN[И]ЦИ, а̃ РЎШИNИК С ПОЗОРЄЦЪ, И а̃ КАМХА, м̃ ФОТА, И s̃ И ПОЛ ЛАКТИ ЧОКАРЛ[А]ТЪ, И а̃ КОРДА КОВАN[А], И ПОАСЪ ѠТ САБИА, И а̃ ПОАСЪ ЖЄNСКИ КОВАN, И МАЛЪ ПОАСЪ КОВАN, И ПОАСЪ ПЎNГА КОВАN, И ЗАСТЄГИ д̃і, И ЄДNА NАШВА, И а̃ БЎКАТА СРЄБРО, И в̃ ПАХ. СРЄБРО, И а̃ КОРДА ПРОСТА, И в̃ РЯК[А]ВА ХЄЛЧЪ, И в̃ ПЄРИN[И], И в̃ NАСТАРИ, И в̃ КОВЄР[И], И ПЛАПЛОМА ѠТ КАМХЪ.

41

БЛАГОЧЄСТИВОМЎ И ХРИСТОЛЮБИВОМЎ ГОСПОДИNЎ NАШЄМЎ Іѡ ВЛАД ВОИВОДА И ГОСПОДАРЪ ЗЄМЛИ ВЛАХЫИСКАМ ѠТ СѢДЦЎ БРАШЄВСКОМЎ И в̃і ПРЪГАРЄМ, МNОГО ЗДРАВИЄ МИ ПРИNОСИМ ГОСПОДСТВЎ ТИ. И ТОГО РАДІ МИ ДАВАМ ГОСПОДСТВЎ ТИ ЗNАNИЄ КАКО МИ ПОСЛАМЎ ЯКОВ ѠТ РАЖNОВ ДО ГОСПОДСТВЎ ТИ, ДА ВѢРЎЄШ ГОСПОДСТВЎ ТИ ЩЄ ТИ КЄ ИЗРЄЧЄ ЄРЄ СЎ NАШЄ РЄЧИ ИСТИNИ, NЄ СЎ ИNАКО. И БОГЪ ТИ ЎМNОЖИ ЛѢТА ГОСПОДСТВЎ ТИ.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

42

Іѡ Стефанъ воєвода бжїею мтїю господарь земли молдавскои, сн҃ь Богдана воєводи, ѡкова сіє єванґеліє въ монастири ѡ(т) хоморь, в лт҃ѡ *sцзє, но҃є к҃.

43

Благочьстивыи и христолюбивыи царъ Іѡ Стефанъ вѡєвѡда, господарь земли молдовлахїиской. дадє и съписа сыи тетроєв(аг)г(є)ль рѫкоѫ єромонаха никодима, и дадє и монастирю иже на хоморь, въ помань за своѭ дѹшѫ и за родителеи своих и чад єго, и єгоуменствоующоу тогда попоу герѡндїю; съвръши же са м(ь)с(а)ца іюнїа зі., въ лѣто *sцпа.

44

В лѣтѡ четыри десат и шесть над седмыа тысащ быст вънєгда оустръми са царь тоурскыи съ въсеѭ землеѭ, въсточноѭ странаѭ и татарскоѭ и ѹгровлахїискоѭ, на ѡвѹ бѣдною молдавскои земли, въ дьни господина петра воєводе; и ѹстраши с(а) въса земла. а мы хоморстїи калѹгери страха ради прилѹчившаго с(а) земли, послали єсмо сыи тетроєв(аг)г(є)ль въ ѹгор[с]кою земли, въ чичевскыи град. И въгда прилѹчи с(а) господинѹ петрѹ воєводї изыти из господства, прѣиде въ ѹгорскои земли и достиже въ свои град чичевскїи, и ѡбратє єго сег(о) тетроєв(аг)г(є)ла тамо, и въспрїат єго до себѣ и въ свои рѫцѣ, и держал єго съ собоѭ

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

доколѣ живѣ въ чичевскїи градъ. И єгда поидє въ тоурскою земли, пакы възал єго, възал съ собоѫ и въ цариградѣ и тамо єщє держал сватоє єv(аг)-г(є)лїє въ свои рѫцѣ. И мимошедшю нє мноγу врѣмєнє, бывшоу въ тѫрскою земли, оумилосрѣди с(а) богъ и того прѣчистѫѧ матерь и єго вѣнцєм царствїѫ, бити пакы господарь земли молдавскои и христїанωм. И прїидє съ тѫркы и въспрїат скыптри земли молдавскои, си рѣч стѣговє и добрѣ прїидє въ свои прѣславнїи градъ и настолнїи сочавскїи, и дадє пакы сватыи тєтроєv(аг)-г(є)лъ сватому монастирѫ хоморѫ, за свою дѫшю и за дѫшю рωдїтєлєи своих, стєфана воивода стараго, и єгѫмєнствѫѫщоу тогда паисїю єрмонахѫ в тогда врѣмєни, и ωт нєго послан бѣшє.

45

Съи тєтраєv(аг)г(є)лъ сътвори кирь григорїє, бывши митрополит, и дал въ монастири въ воронєц, идеж[є] є[ст] храм с[ва]т[а]го геωргїа и ωтца данила новаго, и да бѫдєтємѫ вѣчни помѣн и родитєлєм єго, и идеже ωт млад ноктєи подруди (sic) са, и ѫкрѣпи монастир, и тѫ прия аг-г(є)льскыи ωбразъ, въ дни бл[а]гочьстиваго ιωаноу алєѯандра воєвода, въ лѣто ѯѯє, мцца февроуарїє ѕї.

46

[Съи тєтро]єv[аг]г[є]лъ исписа са повелѣнїєм и даднїєм грїгωрїа архїєпископа, митрополита сучавскаго, рѫкоѫ многогрѣшнаго михаила дїакωна,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

И ДОВРЪШИ С(А) В ЛѢТО ҂ЗN҂, МСЦа ІЮНІа КИ ДЄNь.

В ТО ЛѢТО, Na ВЪ[ЗДВИЗа]NЫЄ ЛѦКаВаГО ДІаВОЛа, ІЛІѦаШ ВОЄВѠДа ВЪСПРІА ЗЛОСМРаДNѦА И NЄЧИСТѦА И ДЎШЄГЎБNѦ ЄРЄСЬ БОУСЎРМаNСКѦ; ѠХ, КаКО ПРЬИДЄ ѠТ СВѢТа ВЬ ТЪМѦ! КТО NЄ ВЪСПЛаЧЄТ, ИЛИ КТО NЄ ВЪЗДЪХNЄТ! ИЖЄ СЫИ ЖИВ ВЬ аДЬ ПОПЛЬЗЄ СА, СЫNЬ СЫИ СВАТОПОЧИВШАГО ПЄТРа ВОЄВОДЫ, ВNЎК СТаРаГО СТЄФаNа ВОЄВОДЫ, И МаТЄРЄ БЛаГОЧЬСТИВОИ ГОСПОЖДЫ ЄЛЄNЫ.

В ТО ЛѢТО СТа Na ГОСПОДСТВ[Ѡ] БЛаГОЧЬСТИВЫИ ІѠ СТЄФаN ВОЄВОДа, СЫNЬ БЛаГОЧЬСТИВаГО ПЄТРа ВОЄВОДЫ, СРЬДШЇИ, И NачаТ NЄОУГаЖДаТИ ТЎРКѠМ, И ПОВЄЛѢ ЛЮДЄМ ВЬ МОЛДаВСКОИ ЗЄМЛИ М[ЄТа]ТИ ТИ ѠДЄЖДѦ ТОУРСКаГ(О) ѠБЫЧАЮ, АЖЄ ПРЬѦША NѠСИТИ ПРИ ІЛІѦШИ ВОЄВОД[Ѣ], И ПОВЄЛѢ ВЪСѢ[М] ЛЮДЄМ ВЪСЄГДа ГОТОВѠМ БЫТИ, ВЪСИ [ВЬ] ЗЄМЛИ, СЪ ОРЖЇЄМ И СВ ИNЫМИ (?); СТа ЖЄ Na ГОСПОДСТВО [В ЛѢТО ҂ЗN҂ МС]ЦА ЮN. а҃І, ВЬ ЧЄТВРЬТѠК, [ЄГДа И ПОМаЗаN БЫ]СТЬ.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

47

Сїѧ сватаа книга рекома Минею купил
рѹб Божио лѹкач ѹрикар и съ житєлница єго
Мъриика из рѹка погапїи дгарѣни, когда
плѣниша землєи лѣшскои съ Скєндир пашь
съ Галга солтан и дали єѧ въ сватаа мо-
настир назеваємого Византїѧ въ за дѹше их
и въ за дѹше родителєм им, да бѹдет им
памєт нєпорѹшєѧ николиже ѹ вѣкии въ сва-
таа монастир. дще кто ѡт роду наш или от
нашего плѣменїчім ѹмишат сѣ възѣть или про-
дати из сватa монастир, тот да бѣдет трѣ-
клѣт и проклѣт и анаѳєма и да имаєт ѹчас-
ти съ Иѹдо и дрєа и съ невѣрнїми жидовє
ѡт Господа Бога, кръв єго на них и на чѣдах
их. И аз сам лѹкѡч ѹрикар написах лет, ѕ҃рко
новембрїє к҃є въ дьнїи благочестїваго і҃ѡ
алє҃ѯандръ воєводї сынь Елиѧш водї, госпо-
динь земли Молдавскои.

48

Потокмил сію книгѹ раб Божїи Гаврил
ѡт Цекотан зѣт Продапов. Искѹпил єи ѡт лад-
скаа земла за три золотїи. И тиж за другїи
три золотїи что єи покрил єдин даскал ѹ
дом Галин ѡт Шербинец єго грашнаго нє кли-
нитє. а ѡт сѣда на прежє кто сію книгѹ
продаст або ѹкрадєть, а тѣи чьловѣк да єст
проклат и триклат ѡт триста ѡтъць и
ѡсимнадесат. Написах Никѡаръ дѣкѹ.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Стѣжатель книги къ читателю глаголетъ: вѣже, читателю чьстныи, яко сеи душе полезнѣи книзѣ, азъ бых стажатель, многогрѣшныи въ христїанех, Ѡрест Настурел ѡт фїерьщи, сином второрыи логофет, иже именем тъкмо христїанства глашаем дѣлъже того ѡтнюд ѡт тужден ѡканнныи, сицевымже оубо ѡбразом стѣжах ю проходившоу ми иногда всїя господскїя монастыря ѡбщим съвѣтом и повелѣнїем свѣтлѣишаго ѡ начальника и воеводы господина моего прещедраго Їѡ Матѳея басарабы, зѣта моего, въкупѣ съ прѣосвещенном митрополитом господином Ѳеѡфилом, къ еже слово истѣзати ѡ монастирских вещех: ѡбрѣтох книгу сею первоѡбразную ветху, гнилу и раздираему въ книгохранилищи монастира Синагогскаго, еи же подобну ни въ едином ѡт монастыреи ѡбрѣсти възмогох юже заемствовав, предах на преписанїе книгописцу некоему граждании рыбницкому, именем Николаю, емуже вѣчная буди памят, за немало по преписанїи, мором из среды быст живых. Възложихже ю и ѡсветих господи Богу моему въ троици славимому, въ свѣтѣи его цръкви великаго монастыра Козїискаго, въ лѣто бытїя мїра ·ѕрн, тое спасенїю мїра ·ахмв.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Сїа ст҃аа литѹргїа сътвори и живописа и окова и позлати смѣренїи архіепи(с)кпъ анастасїє Кри(м)ко(в)и(ч) и митрополи(т) Мо(л)да(в)скими земли въ пама(т) дш҃а своєго и въ памат дш҃а(м) родителєм єго Іѡаннъ Кри(м)ка и Кр҃(с)тина. И дадє и въ новосъзданнаго своєго монасти(р) Драгоми(р)на иде(ж) є(с) хра(м) съшествїє ст҃го дх҃а. И аще кто хоще(т) възъти или оукрасти или продати ѡ(т) ст҃го монастирь тъ да бѫде(т) прокла(т) и тръкла(т) (...) ѡ(т) г҃а б҃а и ѡ(т) прч(с)тыа є(г) мтрь и ѡ(т) въса(х) сты(х) и да имае(т) съперни(к) ѡ(т)ць и сн҃ь и стыи дхъ на стра(ш)нѣ(м) є(г) сѫдищи, ами(N). При дни і҃ѡ алеѯа(N)дрѹ Могила воєводы и бра(т) єго і҃ѡ Богданъ воєвода и съ мтрє свои(х) [го](с)пж(да) лисавети. Окон(ч)а го ѡ(т) [в]ремїа Могила воєвода. В лѣт ⁜ зркд· м҃(с)ца ю(N) ·ѕ·

51

Сїа ст҃а лєтѵ(р)глїа вышела ѡ(т) ст҃аа мн҃(с)трѹ глаголему Драгоми(р)ну а є(г)да(ж) пришо(л) Тімѹ(ш) Хме(л)ни(с)кї і съ коза(ци) и съ здрада пралъ(с)ица пл(ѣ)нішє мн҃(с)трѵ и въза(л) бы(л) и сїа книга а ѡ(т) нїх по(зд)наждаа врамя є(г)да(ж) ѡбрѣта(х) а ѹзєлі коза(ч)скі па(N) Саѹлю ве(л)мені(т) бгові многогра(ш)ни и съ кнъгінъе Ерїка и да(л) за нєа ·гі· полобо(к) мєдо прі(с)нїє и па(ки) ѡ(т)да(л) тамо до ст҃аа мн҃(с)трѹ Драгомі(р)ного

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

НАКО ДА БЪДЕ(Т) И ВЪ ВѢКІ ПАМЕ(Т) И ВѢ(Р)А ДШІ
РОДІТЕЛІ И(Х) А (Ж)ТІ ІСТІННУ ДА И(Ж) ТА БЪДЕ(Т)
ПРЪБІВАТЕ(Л)NІ І ДА ПОМѢNУЄNІ ВЪ СТІІ ПОМѢNІ(К)
ПРЪ БЖ(С)ТВNІ ЖИТЪ(Л)NИ В ЛѢТ *ЗРОД.

52

ВЪ ЛѢ(Т) ·ЗОС· М(С)ЦА М(Р) ·Θ· ДNЬ ПРИЄ
Г(ДС)ТВО БЛГОЧ(С)ТВЫИ ІѠ(N) БѠ(Г)ДА(N) ВОЄВО(Д)
ЗЄМЛИ МѠ(Л)ДАВ(С)КОИ СNЬ ПРП(Д)Б(N)АГО
АЛЄЗЄ(N)ДРА РЄКОМИ МОNА(Х) ПАХОМІЄ.
ВЪ ЛѢТ ·ЗОС· ПРЪСТАВИ (С) БЛГОЧ(С)ТВЫ ІѠ
АЛЄЗАN(Д)РЪ (ВОЄВОД) ГПРЪ МОЛ(Д)АВ(С)ЬКЪИ
М(С)ЦА МР ·АІ· И ПОГР(Ѣ)БЄN БЫ(СТ) ВЪ СЛАТИNЫ
МР ·ДІ· ДNЪ.

53

СІА КNИГА. NА ИМѢ ПЄNДИКО(С)ТАРЫ
И ПОКОУПИ ПОПЬ СМАДОУЛЬ, С(Ы)NЬ
АЛДЄВ Ѡ(Т) РАЖNОВЬ Ѡ(Т) ГОЛЬNЬ БРАШО(В)
ЗА З Ф(ЛОРИN)Ь И ПРИЛОЖИ А ВЪ ТОИЖДЄ
ЦР(Ь)КО(В) ДА БѦДЄТЬ ЄМОУ ВЪ М(О)ЛБѦ И
С(Ы)NОВЫ ЄМѸ И ВNОУКѠ(М) ЄГО И ВNѸЧАТО(М)
ЄГО. И СВѢДѢТЕЛИ СѦ(Т) ПРО(ТѠ)ПОПЬ ТОМА
Ѡ(Т) С(ВѦ)ТАА ЦР(Ь)КВЄ Ѡ(Т) БРАШОВ И ВЪСІИ
ШОФРАN И ДИМИТРѸ. МИРКОВ, С(Ы)NЬ
И СТАN ГРА(Ж)ДЬ Ѡ(Т) ЗР(Ъ)NЄЦИ. В Л(Ѣ)ТО
*ЗМΘ

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

[Въ л]ѣ(т) *ѕ҃ѡ҃ѯ҃
[N]а Дльгоп(ѵ)ли пръстави са великы Басараба воивода.

55

М(с)ца ноєврїа ·ѕ҃і· дн҃ь пръстави са великїи и самодрьжавны(и) г(п)дрь Іѡ Никола алеѯандрь воєвода сн҃ь великаго Басарабя воєводя, въ лѣ(т) *ѕ҃.ѡ҃.оѓ. є҃н҃ ·г҃· Вѣчнаа емѹ памат.

56

Бл҃гоч(с)тивыи Г(д)нь Іѡ Стефа(N) воєво(д)а, бж҃їєю мл(с)тїю гп(д)р' Земли Мо(л)давскои, сн҃ь Бо(г)дана воєво(д), ктитор' и съз(д)атєл' ст҃ѣи ѡбитѣли сеи, иже з(д)є лежи(т), пръставі (с) къ вѣчны(м) ѡбитьле(м) в лтѡ *з҃ м(с)ца и гп(д)ствова лѣт .

57

Въ имѣ ѡц҃а и с҃на и с҃тго дха Іѡань Стефань воєвода бж҃їєю мт҃ю гпдрь земли молдавскои, сн҃ь гпдна Богдана воєводъ. Изволи и съзида съи хра[мь в]ъ памєт и въ молба с҃тго іерарха и чюдотворца Никола. въ задѹшїє сопшихь. дѣд и родїтєлє и брата наша. и за здравїє нашего гпдтва и чад нашихь. иже и създати починахомь. въ лѣтѡ *зцсф мца юнїа ·а҃· и съвръши сь въ зи҃ ное. лѣто мсца авгѹст.

58

Пръстави са Іѡ Владислав воєводь в лѣ(т) *ѕцз҃г м(с)ца авгѹ(с) кв҃ дн҃ь. И сътвори си камень въ дни Іѡ Негое воєвода: сътвори Барбѹ(л) бань и Пръвѹл дворник и съ братїам ихъ, сн҃ови Негоє Кралавскы, понеже и Владислав воєвода и подигнѹл властели.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

59

Съи гр҃обь оукраси па(N) ѳеѡ(д)оръ великїи логофеть. своеи кнѣгини Настасїи. ѥже и пр҃ѣстави са въ вѣчнѣи ѡбытѣли. в лт҃ѡ ,зл҃є м(с)ца се(п)врїе к҃ѳ дн҃ь.

Съи камень оукраси самь себѣ и при своемь животѣ жупань тоадеръ велики логѡфеть. быти на своемь гр҃обѣ въ дн҃и г(д)на петра воево(д). идеже самь себѣ приготова гр҃обь и пр҃ѣстави са въ вѣчнѣи ѡбитѣли в лт҃о ,зм҃з. м(с)ца гє(N) ·а·

60

Въ имѣ ѡ҃ца и сн҃а и стго дх҃а иже в(ъ) стѣи тр҃(ѡ)ци славимо единомоу бу҃ и пр҃ч(с)тѫ его мтр҃ь. и см҃оу правє(д)нѡ(моу) енѡхоу. и стмоу прр҃коу илїю и стмоу їѡанноу бгословоу. създа съи хра(м) смѣренїи раби и поклоници стѣи тр҃(ѡ)ци. ку(р) анастасїє кри(м)кови(ч) би(в) еп(с)кпь радо(в)скїи. и па(N) лупу(л) стр҃(о)и(ч) великіи логофе(т). и бра(т) его па(N) симиѡ(N) великіи вистѣрни(к) въ дн҃ы блгочъстива(г) г(с)п(д)на. їѡ їєремїа могила воєво(д). и съ пр҃ѣвъзлюблєны(м) свои(м) сн҃ѡ(м). їѡ ко(N)ста(N)ти(N) и алє҃а(N)дроу и богдана воєводове. в лт҃ѡ ,зр҃і ю҃(л) ·кз·.

61

Сеи сребрєнныи свѣшник даровася великцѣи лавр҃ѣ тисманстѣи ѡбителі стг҃ѡ бг҃ородичнагѡ оуспенїа нами гр҃ѣшными хвыми раби їѡ матѳєѡм басарабою воєводою и єленою гсждею въ чє(с) и красотоу цр҃кве бжїа намаже въ пама(т) вѣчноую амин҃ь. вь лѣт ,зр҃нд. слова же въплъщенїа ,ах҃мѕ.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

† Изволєнієм ѡ(т)ца и съ поспѣшєнієм с(ы)на и
съвръшєнієм с(ва)т(а)го д(оу)ха Іѡ Стефан воєвода
б(о)жїєю м(и)л(ос)тїю г(ос)п(ода)рь зємли Мѡлдавскѡи
с(ы)н Богдана воєводи и съ бл(а)гочєстивою г(ос)-
п(о)жди єго Маріи и съ възлюблєними дѣти алє-
ѯандра и Богдан Влада сътвориша сіи аєръ въ
манастири ѡ(т) Пѹтноі идеже є храмь Ѹспєніє
прѣс(ва)тиа б(огороди)ци и прис(н)од(ѣ)ви Маріа.
в л(ѣ)тѡ ✱ѕцчи.

63

† Изволєнїємь ѡ(т)ца и съ поспѣшєнїємь с(ы)на и
съвръшєнїємь с(ва)т(а)го д(оу)ха. изволи рабъ б(о)жіи
пань Гаврилъ вистѣрникъ Тотрѹшань єже ѡнь
желанїємь въждєлѣвше люб(о)вє х(ристо)вѣ страсти
рачитєль потъщатєльно сътвори сіи аєръ и дадє
єго въ молбѫ себѣ и своєи съжитєлници и чадь
єго. въ монастирѣ ѡ(т) Воронѣ(є)ць идеже є храм
с(ва)того славнаго велико м(оу)ч(є)ника и побѣ-
доносца Гєѡргїа. в л(ѣ)то ✱ѕкд м(ѣсє)ц авг(ѹста) кє.

64

† Благоч(ьс)т(и)ві и хр(ис)толюбиви Іѡань Пєтрь воє-
вода б(о)жією м(и)л(о)стію г(оспо)д(и)нь въсєои Мо(л)-
довлахиской зємли. ѡже бл(а)гопроизвілихъ г(ос-
по)д(ст)во ми нашимь бл(а)гимь произволєніємь и
сътворихь и ѹкрасих сіи аєръ въ имѣ г(оспод)а б(ог)а
и сп(а)са нашєго І(с)у Х(рист)а и дадох єго въ мол-
бъ г(ос)п(одст)ва ми въ ново създанноє нашеи
монастири иже въ с(ва)тѣи горѣ аѳосѣ и г(лаго)леми
Діѡнисиатє идеже є хра(мъ) с(ва)таго прор(о)ка пр(и)-
т(ѣ)ча и кр(ьс)титєлѣ Іѡанa за здравіє и въ зад(оу)шє

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

г(ос)п(одст)ва ми родителевь г(осподст)ва ми г(оспо)-
ж(д)и г(осподст)ва ми Елена и чадо г(оспо)д(ст)ва
ми Илиашѹ и Стефанѹ и Костантинѹ воевода. дъ-
шера г(осподст)ва (м)и Кнѣ(ж)ни и розанди. и
съврьши в л(ѣ)то ,ѕнг ге(н) іг.

65

Изволеніе(мъ) ѡ(т)ца и съ поспѣшеніе(мъ) с(ы)на и
съвръшеніе(мъ) с(ва)т(аг)о д(оу)ха раб б(о)жіи Іѡ Ереміе
Могила воевод б(о)ж(и)ю м(и)л(ос)тию господарь земли
Молдавскои и м(а)ти его Марія и г(ос)п(ож)да его
Елисавє(тъ). сътворише б(о)ж(ес)тв(є)ньи дерь ра(ди)
сп(асє)ниа их д(оу)шевнаго и здравиа тѣлеснаго и
ради здравиа прѣвъзлюбленни чад свои Іѡ Коста(н-
т)инь воевод и г(ос)п(од)жьи Иринн и Марии и Като-
рини. и дадє его въ новѣ създанѣм их монастири
Сучавица идеже єст храм вьскр(есє)ніє г(оспод)а
и сп(а)са нашего І(соус)а Х(рист)а. при архіеп(ис)к(о)пѣ
к(и)р Геѡргіе Могила митрополита Сучавскаго. в
л(ѣ)тѡ ,зр. г(оспо)д(арств)а єг(о) двѣ лѣта на трее.

66

† Сьи дверь б(ла)готѣлеснoє погребеніе г(оспо)да
б(о)га и спаса нашего І(соус)а Х(рист)а сътвори рабь
б(о)жіи пань Нисторь Ѹрѣке великьи дворникь
долнѣи земли и кнѣгинѣ его Митрофана и
дашѣ его дарь бл(а)г(очьсти)ви въ новосъзданаа
ѡныхъ монастира своем г(лаго)лемаа Съкоуль идеже
єсть храм Ѹсѣкновеніе ч(а)стиѭ глави с(ва)тои
славнаго пр(о)р(о)ка и пр(и)т(ъ)ч и кр(ъс)т(ите)лѣ
г(осподи)нѣ Іѡанна ради сп(а)сеніа своих д(оу)шь

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

и родителєм их и ч(ь)домъ их. вь дны бл(а)го-
ч(ь)стываго и хр(и)столюбиваго г(о)сп(о)дина
н(ашє)го Iω Симєона Могилы воєводы г(ос)-
п(о)даръ земли Молдавскаго. в л(ѣ)тω ,҂зрѕі·
Мартъ.

67

Вьсавидцу и прѣблгомў бгоу слава и вели-
чїє. даѭщомў съврьшити вьсѣко дѣло блго иже
ω нємь начинаємў. тому слава и дрьжава въ
вѣкы вѣкω ·:·

Почеше са сїє стыѧ книги глаємыѧ лутоур-
гїа. повелѣнїємь г(с)подина iω ра(д)ула воєводь
ємўже бѫди вѣчнаа памать ·:·

И съврьши са сїа книга повелѣнїємь въ
Ха бга блговѣрнаго и холюбиваго и бгω(м) хра-
нимаго и прѣсвѣтлаго г(с)подра, iω, михнь ве-
ликаго воєводы. въсеѧ земли оугровлахїиской
и по доунавїю, сн велика iω, влада воєводы.
въ прьвоє лѣто господ(с)тва єго. троуди же са
ω семь смѣренїи мни(х) и сщєнникь макарїє.
Въ лѣто ҂зѕі, кржгь сн цоу, ѕі· лоунь, є. индик-
тїωнь, аі· мсца ноємврїа· і· днь ·:·

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Въсєвидцѹ и прѣбл҃гомѹ б҃ѹ слава и величїє. даѭщомѹ съврѣшити въсѣко дѣло бл҃го иже ѡ немь начинаємоу. томѹ слава и дрѣжава въ вѣкы вѣкѡмь амин҃ь.

Понеже иже въ троици покланѣєми бь. благоизволи цр҃кѡвь своє испълънити ст҃ыими книгами въ славословїє и полѧ прочитаѭщимь. сего ради и азъ жѹпань хань҃шь бѣгнерь ѡ(т) брашевь. възревновахь поспѣшєнїємь ст҃го дх҃а и любовїє еже къ бж(с)тъвнымь и ст҃ымь цр҃квамь. и написахъ сїѧ дш҃єспнѧа книгѹ четворобл҃говѣстїє аже дхъ стыи ап(с)льскыми оусти ѡ(т)-рыгнѧ. въ познанїє и испълънєнїє славословїю трисл҃нєчнаго въ единьствѣ покланѣємаго бжства. мл҃аже юнїє и съвъзрастнїє и старїє. чътѧщеи или въспѣваѭщеи, или пишѧщє любвє хвѣ ради исправлѣти. насьже оусрьдно потъщавшихса на сїє дѣло. бл҃(с)вити. да обои славаще ѡц҃а изнегоже вьсѣ. сн҃а имже вьсѣ, дх҃а ст҃го ѡнемже вьсѣ. зде оулоучимь съмирєнїє и мл(с)ть. таможе сєє свѣтѡ(м) озаримса бл҃годѣтїю амин҃ь.

Повелѣнїємь жѹпань хань҃шь бѣгнерь азъ х҃ѹ рабь. дїакѡнь кореси и тоудорь дїакь трѹдихса ѡ семь исъписахѡ(м) сїє книги. Въ лѣто ҙ, тысѧщь, ѳ. Почєше са сїє книгы мц҃а м҃ кд҃ дн҃ь. и съвръшише са мц҃а ѡ(х)товрєє г҃і дн҃ь. въ гра(д) брашєвь.

VERIFICAT 2007

VERIFICAT 2017

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

DATA RESTITUIRII		
15. OCT. 2003	08. MAI. 2013	
07. IAN. 2004		
08. IAN. 2004	11 IAN. 2010	
15. IAN. 2004	29 IUN. 2017	
OCT 2004	17 OCT. 2017	
11. NOV. 2004		
DEC 2004		
7. DEC. 2004		
13. IAN. 2005		
14. IAN. 2005		
16. IAN. 2005		
18 IAN. 2005		

BIBLIOTECA CENTRALA
UNIVERSITARA „CAROL I"

DE SPIRITU ET ANIMA

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

94 000 lei

ISBN 973-575-701–X

Lei 94000

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro